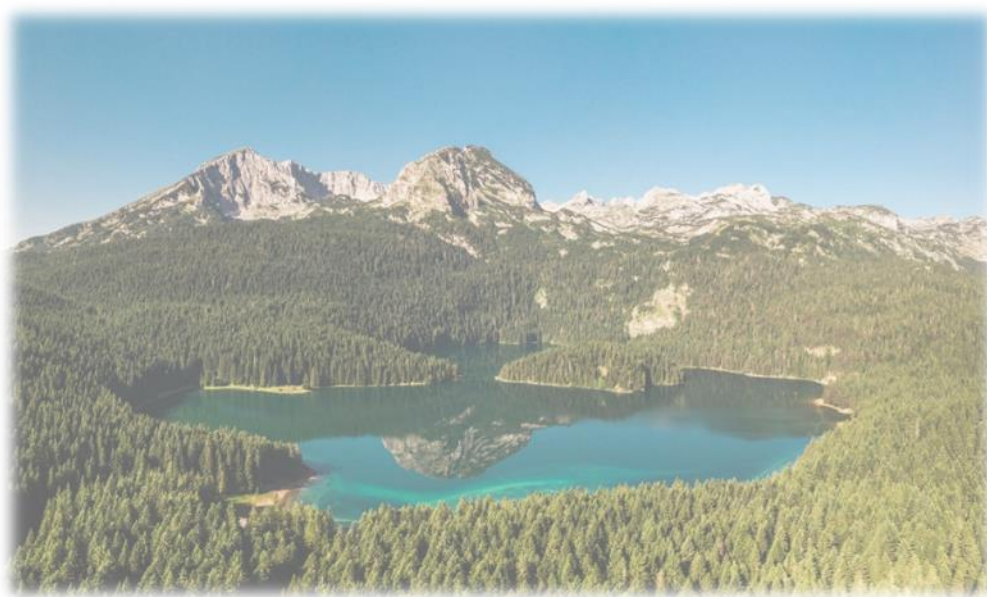

NACIONALNI PARK DURMITOR

PREDLOG

Plana upravljanja za Nacionalni park Durmitor za period 2026 - 2030.

JAVNO PREDUZEĆE ZA NACIONALNE PARKOVE CRNE GORE

Podgorica, februar 2026. godine

Izrada Plana upravljanja NP Durmitor za period 2026-2030.godina, podržana je od strane projekta „Integrisanje biodiverziteta u sektorske politike i prakse i jačanje zaštite ključnih tačaka biodiverziteta u Crnoj Gori“, koji sprovodi Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera uz podršku Kancelarije Ujedinjenih nacija za razvoj u Crnoj Gori (UNDP), a koji je finansiran od strane Globalnog fonda za životnu sredinu (GEF).

Sadržaj ove publikacije ne odražava nužno stavove kancelarije UNDP-a u Crnoj Gori ili GEF-a.

Odgovorno lice za izradu Plana upravljanja NP Durmitor 2026-2030

mr Marinela Đuretić, direktorica JPNPCG

Rukovodilac tima

mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog

Pomoćnica direktorice za zaštitu, održivi razvoj i turizam

Koordinator

Hajdana Ilić Božović

Šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Upravljački tim

mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog, spec.orn.

Hajdana Ilić Božović, dipl. biolog

dr Aleksandar Mijović, dipl. biolog

Angažovani međunarodni eksperti

Dr Anna Kovarovich, E.C.O. Institute of ecology

Msc Jana Baumgartner, E.C.O. Institute of ecology

Msc Michael Hošek, E.C.O. Institute of ecology

Stručni tim

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Hajdana Ilić Božović, šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj,

Ivana Milović, rukovoditeljka Odjeljenja za zaštitu prirodne baštine,

dr Veselin Luburić, rukovodilac Odjeljenja za zaštitu prostora i održivi razvoj,

Slavica Đurišić stručna saradnica za floru i vegetaciju,

Ivana Džaković, stručna saradnica za floru i vegetaciju,

mr Slobodan Stijepović, stručni saradnik za šumarstvo,

Ibrahim Fazlić, stručni suradnik za šumarstvo,

Maja Radunović, stručna saradnica za faunu gmizavaca i vodozemaca,

Ana Uskoković, stručna saradnica za ornitofaunu,

Belma Šestović, stručna saradnica za faunu sisara,

Jelena Radunović stručna saradnica za zaštitu životne sredine,

mr Mojaš Đurović, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,

Aleksandar Đurović, stručni saradnik za održivi razvoj,

dr Goran Škatarić, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,

Radmila Vujotić, stručna saradnica za zaštitu prostora

Služba za promociju, marketing i turizam

Jovana Bojičić, šefica Službe za promociju, marketing i turizam

Snežana Vukotić, stručna saradnica za etnografsku baštinu

Aleksandra Vujović, stručna saradnica za promociju i edukaciju

Željka Vuković, stručna saradnica za promociju i edukaciju

Marina Kojović stručna saradnica za promociju i edukaciju

Svetlana Vukčević, stručna saradnica za turizam

Bogdan Đurašković, stručni saradnik za turizam

Milica Novaković, stručna saradnica za medije

Marijana Džaković, stručna saradnica za medije

Služba za projekte i međunarodnu saradnju

mr Maša Vučinić, šefica Službe za projekte i međunarodnu saradnju

Bjanka Prakljačić, stručna saradnica za međunarodnu saradnju

Jasmin Medunjanin, stručni saradnik za projekte

Bojana Mijović, stručna saradnica za projekte

Srećko Grabovica, stručni saradnik za projekte

Služba za finansije

Mirza Tahirović, pomoćnik direktora za finansijske i pravne poslove

Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove

Andrija Marojević, šef Službe za kadrovske, pravne i opšte poslove

Služba za javne nabavke

Zeid Škrijelj, šef Službe za javne nabavke

Organizaciona jedinica NP Durmitor

Pero Popović, direktor

Svetlana Rondović, stručna saradnica za ekonomske poslove

mr Bojana Badnjar, stručni suradnik za faunu sisara

Stevan Bogdanović, šef Službe fizičke zaštite

Mila Zarubica, stručna saradnica za šumarstvo

Služba za monitoring i kontrolu

Miloš Brajović, pomoćnik direktora za monitoring i kontrolu

Veselin Živanović, šef Službe za monitoring

Sadržaj:

1.	UVOD.....	5
1.1.	Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem	6
1.2.	Osnovne informacije o zaštićenom području	14
1.3.	Upravljač zaštićenog područja	15
1.4.	Proces izrade plana upravljanja	17
2.	OPIS PODRUČJA	19
2.1.	Geografski položaj i prostor	19
2.1.	Prirodne vrijednosti	21
2.1.1.	Klima.....	21
2.1.2.	Biodiverzitet	22
2.1.3.	Geodiverzitet.....	36
2.1.4.	Hidrologija	40
2.1.5.	Predione odlike	41
2.2.	Kulturno - istorijske vrijednosti	45
2.2.1.	Materijalna kulturna baština.....	45
2.2.2.	Nematerijalna kulturna baština	47
2.2.3.	<i>Antropogeni pejzaž</i>	48
2.3.	Socio – ekonomske karakteristike	48
2.3.1.	Stanovništvo, demografija i naselja	48
2.3.2.	Privredne i društvene djelatnosti.....	49
2.3.3.	Javna infrastruktura	53
2.3.4.	Turistička infrastruktura.....	57
2.4.	Korišćenje prostora	57
2.4.1.	Turizam.....	59
2.4.2.	Poljoprivreda	60
2.4.3.	Šumarstvo	60
2.4.4.	Ribarstvo	61
2.4.5.	Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova	62
2.4.6.	Privremeni objekti.....	62
2.5.	Zone i režimi zaštite	63
3.	AKCIONI PLAN	66
	VIZIJA.....	67

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti	67
3.1.1. POD TEMA - Šumski ekosistemi	67
3.1.2. POD TEMA - Visokoplaninski ekosistemi	71
3.1.3. POD TEMA - Vlažni i vodeni ekosistemi	73
3.1.4. POD TEMA - Klimatske promjene	75
3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti	77
3.3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija	78
3.3.1 Procjena prikladnosti područja za edukaciju i/ili interpretaciju	78
3.3.2 Postojeće stanje i planirana posjetiteljska infrastruktura	80
3.3.3 Upravljanje posjetiocima	84
3.3.4 Promocija i komunikacija	87
3.4. Saradnja s lokalnom zajednicom.....	88
3.5. Razvoj kapaciteta upravljača.....	90
3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti	91
3.5.2. Kadrovski kapaciteti	91
3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama	95
3.5.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Durmitor i objekti privremenog karaktera na području Parka	97
3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja	98
3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih	99
3.6. Pregled potrebnih finansijskih sredstava	102
PRILOZI	5
LITERATURA	14

1. UVOD

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Durmitor, za period 2026 - 2030. predstavlja strateški dokument kojim se definišu ciljevi, prioriteti i mjere za zaštitu, očuvanje i održivo korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Njegovom izradom uspostavljen je sistemski okvir za dugoročno upravljanje ovim zaštićenim područjem, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima zaštite prirode.

Plan obuhvata petogodišnji period i služi kao osnova za koordinisano djelovanje upravljača, naučnih i obrazovnih institucija, državnih organa, lokalne zajednice, civilnog sektora i drugih relevantnih aktera. Plan je dizajniran sa posebnom pažnjom na očuvanju jedinstvenih ekosistema, unapređenju infrastrukture u funkciji posjetilaca i interpretacije, kao i jačanju edukativne, naučne i kulturne uloge Parka.

Proces izrade, kao i kasnije sprovođenje Plana zasniva se na Zakonu o zaštiti prirode Crne Gore, Zakonu o nacionalnim parkovima, kao i na smjernicama Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN). Dokument uvažava i relevantne nacionalne strategije iz oblasti zaštite biodiverziteta, klimatskih promjena i održivog razvoja, čime se obezbjeđuje njegova usklađenost sa širim razvojnim i ekološkim ciljevima države.

Misija upravljača nacionalnim parkom zasniva se na odgovornom upravljanju i zaštiti prirodnih resursa, unapređivanju naučnih istraživanja i obrazovanju, uz promociji turizma zasnovanog na prirodi i tradiciji koji doprinosi lokalnoj zajednici i očuvanju prirodne baštine.

1.1. Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem

Nacionalni zakonodavni okvir

Kada je u pitanju zaštita prirode, Zakon o zaštiti prirode sa podzakonskim aktima i Zakon o nacionalnim parkovima predstavljaju krovne zakone u crnogorskom zakonodavstvu.

Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“, br. 054/16, 018/19, 084/24) uređuje uslove i način zaštite i očuvanja prirode i definiše ciljeve, kao i subjekte zaštite prirode i njihove obaveze. Između ostalog, ovim zakonom definisane su i kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, kao i osnovni upravljački dokumenti za zaštićena područja.

Članom 34 ovog Zakona, zaštićeno dobro *nacionalni park* proglašava Skupština Crne Gore. Članom 55 istog Zakona, zaštićenim područjem upravlja upravljač koji ispunjava uslove u pogledu kadra, organizacione osposobljenosti za obavljanje poslova zaštite, unaprjeđenja, promovisanja i održivog razvoja zaštićenog područja. Resorno Ministarstvo utvrđuje ispunjenost ovih uslova.

Akcionim planom za ispunjenje završnih mjerila za Poglavlje 27, predviđene su izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode i ovaj postupak je u toku.

Pored Zakona o zaštiti prirode, Zakon o nacionalnim parkovima „Sl. list CG“, br. 28/14 i 39/16) uređuje upravljanje nacionalnim parkovima u Crnoj Gori. Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, zaštita, unapređivanje i razvoj nacionalnih parkova je djelatnost od javnog interesa. Zakon definiše granice nacionalnih parkova, upravljanje, zone zaštite, mjere uređivanja i unaprjeđenja, kao i druga pitanja od značaja za korišćenje nacionalnih parkova.

Prema Članu 5 ovog Zakona, nacionalnim parkovima upravlja privredno društvo sa svojstvom pravnog lica, koje treba da ispunjava uslove za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima propisane zakonom kojim je uređena zaštita prirode. Privredno društvo upravlja nacionalnim parkovima na osnovu planova upravljanja i godišnjih programa upravljanja i vrši djelatnost u skladu sa aktom o osnivanju i zakonom. U Članu 41 navodi se da će se Privredno društvo osnovati u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona, a da će do osnivanja privrednog društva nacionalnim parkovima upravljati Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore.

Privredno društvo u vršenju upravljanja nacionalnim parkovima obavlja sljedeće poslove: preduzima mjere i aktivnosti za ostvarivanje utvrđene politike u upravljanju, korišćenju, zaštiti, razvoju i unaprjeđivanju nacionalnih parkova; stara se o sprovođenju plana upravljanja i donosi godišnji program upravljanja; sprovodi mjere zaštite u skladu sa režimom zaštite, kao i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Pravni osnov za donošenje planova upravljanja nacionalnim parkovima

Pravni osnov je u članu 58 Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da Vlada Crne Gore donosi plan upravljanja na period od pet godina i implementira ga kroz usvajanje godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom je dokument kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra, i predstavlja plansku osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekonomske, socijalne i ekološke namjene.

Zakonske odredbe za izradu Plana upravljanja date su i Zakonom o nacionalnim parkovima. Član 14 ovog zakona propisuje da planove upravljanja izrađuje JPNPCG, uz prethodno

pribavljeno mišljenje nadležnog ministarstva. Istim članom ovog zakona propisano je da se Godišnji program upravljanja donosi u skladu sa Prostornim planom posebne namjene i Planom upravljanja, uz prethodno pribavljenu saglasnost resornog ministarstva.

Ostala pravna regulativa:

Zakon o šumama („Sl. list CG“, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.); Zakon o životnoj sredini („Sl. list CG“, br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima; Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva („Sl. list CG“, br.18/19 i 84/24); Zakon o vodama („Sl. list CG“, br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15, 52/16, 2/17, 84/18, 084/24); Zakon o divljači i lovstvu („Sl. list CG“, br. 52/08, 40/11 i 48/15, 51/25); Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi („Sl. list CG“, br.17/18, br.69/25); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG“, br. 80/05, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl. list CG“, br. 59/11, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Sl. list CG“, br. 49/10, 40/11, 44/17, 18/19, 084/24); Zakon o poljoprivrednom zemljištu (Sl.list CG, br. 15/92, 59/92, br. 32/11); Zakon o putevima („Sl. list CG“, br. 82/20, br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu („Sl. list CG“, br.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20); Zakon o energetici („Sl. list CG“, br.5/16, 51/17 i 82/20); Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta („Sl. list CG“, br. 76/06).

Nacionalni park Durmitor – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu

Prema Članu 22 Zakona o zaštiti prirode „*nacionalni park je prirodno područje kopna ili područje mora, odnosno kopna i mora koje je određeno da štiti ekološki integritet jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, radi onemogućavanja neadekvatnog korišćenja prirodnih dobara ili drugih štetnih radnji i aktivnosti i obezbjeđivanja duhovnih, naučnih, obrazovnih, rekreativnih potreba i potreba posjetilaca koje su saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode; Zabrane, izuzeci od zabrana, korišćenje prirodnih dobara i ostali aspekti vezani za nacionalne parkove detaljno su propisani Zakonom o nacionalnim parkovima*“.

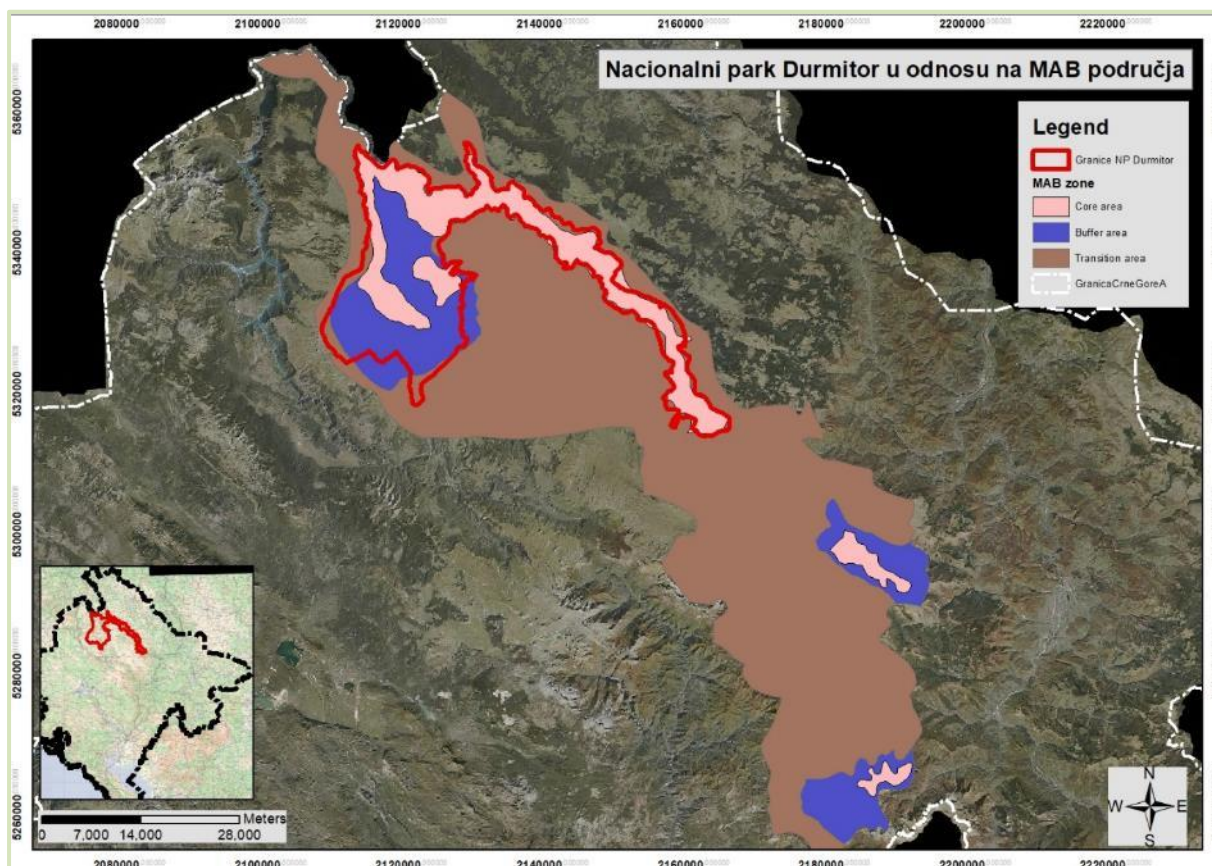
Prema domaćem zakonodavstvu (Zakon o zaštiti prirode i Zakon o nacionalnim parkovima), svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori odgovaraju kategoriji II.

Hidrološki sliv rijeke Tare (TRB BR) upisan je 1977. godine u mrežu objekata biosfere u okviru programa UNESCO-a, "Čovjek i biosfera" (MAB). Prostire se na području devet opština: Žabljak, Kolašin, Mojkovac, Andrijevica, Berane, Podgorica, Plužine, Pljevlja i Šavnik, a sa površinom od 1820 km² predstavlja najveće područje sa integrisanim konceptom zaštite u Crnoj Gori. U sastav rezervata biosfere ulaze NP Durmitor i NP Biogradska gora.

Rezervati biosfere su uspostavljeni da bi promovisali i demonstrirali uravnotežen odnos između ljudi i biosfere. Osnovne funkcije rezervata biosfere su zaštita predjela, ekosistema, vrsta i genetičke raznovrsnosti, društveno-ekonomski razvoj zasnovan na principima održivosti i podrška za naučno-istraživački rad, praćenje stanja (monitoring), obrazovanje i razmjena informacija. Rezervate biosfere proglašava Međunarodni koordinacioni savjet MAB programa na zahtjev zainteresovane države, a nalaze se pod isključivim suverenitetom države u kojoj su formirani i na taj način podliježu samo državnom zakonodavstvu.

Rezervati biosfere su prostorno organizovani u tri zone, sa različitim funkcijama i režimima zaštite: centralna zona (core area) – najviši stepen zaštite, jedina dozvoljena aktivnost u ovoj zoni je praćenje stanja i istraživanje, tampon zona (buffer area) – dozvoljava određene aktivnosti (poljoprivreda, rekreacija, turizam) i prelazna zona (transition area) – naglašena razvojna uloga u skladu sa principima održivosti.

Statutarni okvir ne precizira niti propisuje konkretnu vrstu strukture upravljanja za implementaciju koncepta rezervata biosfere, ali treba da ima „politiku upravljanja ili plan upravljanja“ sa principima adaptivnog upravljanja, kao opšti okvir za saradnju svih zainteresovanih strana u postizanju definisanih ciljeva.

Mapa 1: NP Durmitor u odnosu na rezervat biosfere „Sliv rijeke Tare“

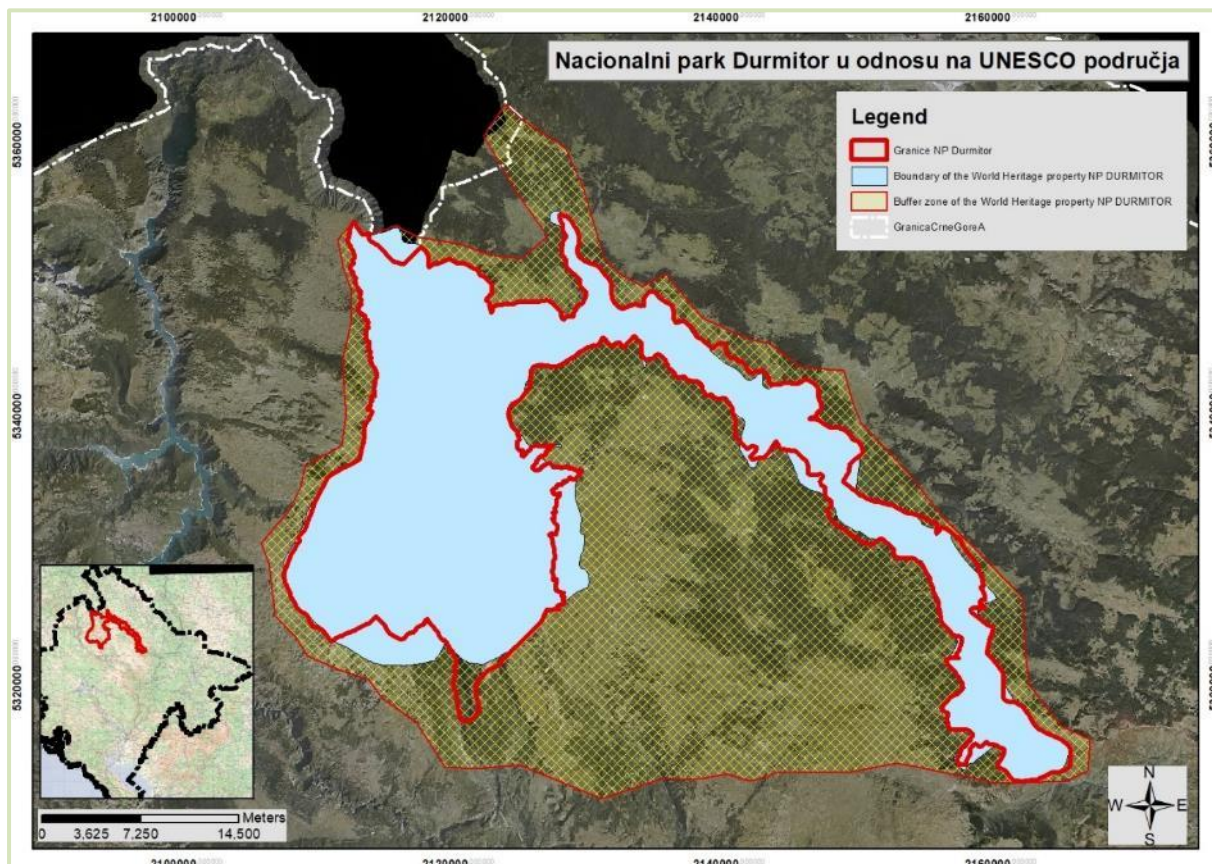
Zbog bogatstva izvorne i jedinstvene prirode, ambijentalnih i kulturnih vrijednosti Durmitora i rijeke Tare, područje Nacionalnog parka Durmitor i dijela kanjona Tare je 1980. godine upisano na Listu svjetske prirodne baštine. Najvažniji kriterijumi na osnovu kojih je NP Durmitor proglašen UNESCO područjem su:

- **Kriterijum (VII):** Izuzetna scenska ljepota Nacionalnog parka oblikovana je glečerima, rijekama i alpskim livadama, brojnim visokim i krševitim vrhovima. Guste šume i glacijalna jezera doprinose slikovitoj raznolikosti i privlačnosti. Prema Izjavi o univerzalnoj vrijednosti (Outstanding Universal Value), „najdramatičniji elementi spektakularnog planinskog pejzaža su duboki kanjoni rijeke, prije svega čuvena klisura rijeke Tare, najdublja klisura u Evropi“.

- *Kriterijum (VIII):* Nacionalni park Durmitor sadrži mnoštvo geoloških i geomorfoloških karakteristika od velikog naučnog interesa koje su oblikovale pejzaž, kao što su brojni kraški fenomeni. Kao dominantne geološke karakteristike istaknute su krečnjačke formacije srednjeg i gornjeg trijasa, gornje jure i gornje krede, a tzv. Durmitorski fliš (tektonski slojevi nagnuti pod uglom od 90 stepeni) predstavlja posebnost u masivu Durmitora.
- *Kriterijum (X):* Raznoliki planinski pejzaž obuhvata visoke zone u rasponu od 450 do 2500 metara nadmorske visine i širok spektar ekosistema i staništa. Među njima su posebno vrijedni stjenoviti vrhovi, šume, alpske livade, jezera, rijeke, kanjoni i pećine koje uključuju podzemne slatkovodne sisteme.

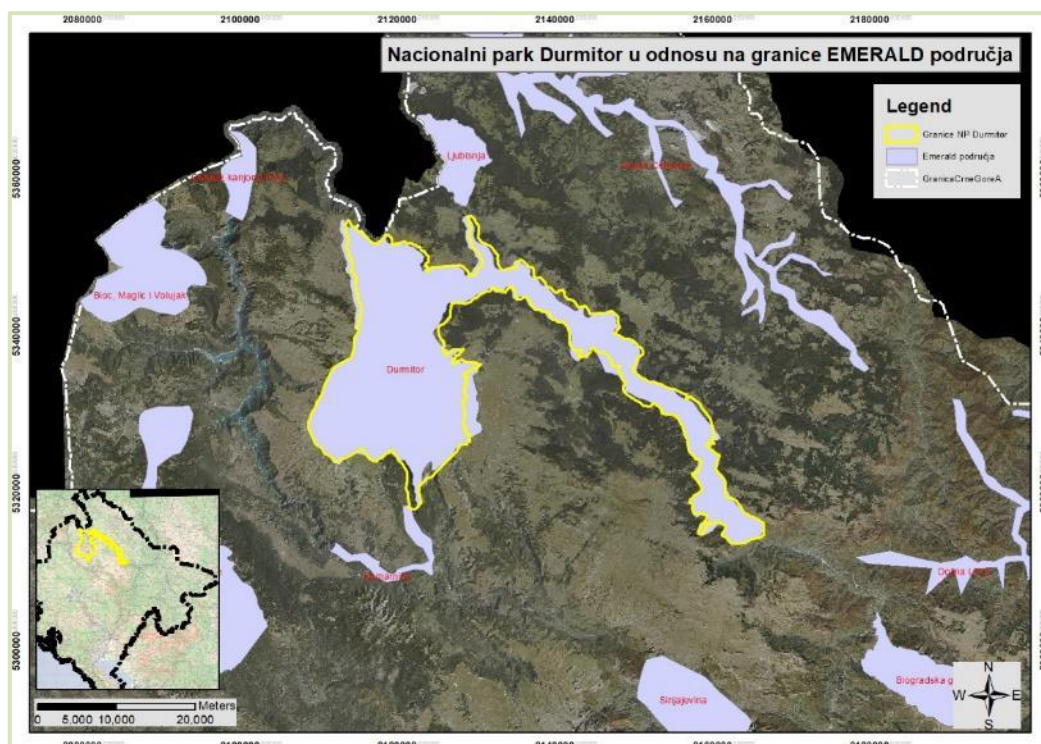
Granice ovog UNESCO područja su proširene 2005. godine, kako bi se u potpunosti poklopile sa granicama Nacionalnog parka Durmitor. Planiranje upravljanja ovim UNESCO područjem se rukovodi srednjoročnim planovima upravljanja za period od 5 godina i sprovodi se kroz godišnje programe upravljanja.

Premda su integritet predjela i ekološke funkcije netaknuti, sveobuhvatna potreba upravljanja je da se obezbijedi kontrola razvoja koji bi mogao da ugrozi ekološke, socio-ekonomske i kulturne vrijednosti Durmitora. Iako se ovo u potpunosti odražava u viziji menadžmenta, evidentne su višestruke prijetnje koje mogu da ugroze ovo UNESCO područje. Park i okolina su tradicionalno naseljeni, pa je neophodan balans između potreba lokalnog stanovništva i očuvanja temeljnih vrijednosti ovog područja. Drugi značajan problem koji zahtijeva adekvatnu kontrolu i odgovor tiče se izgradnje infrastrukture.

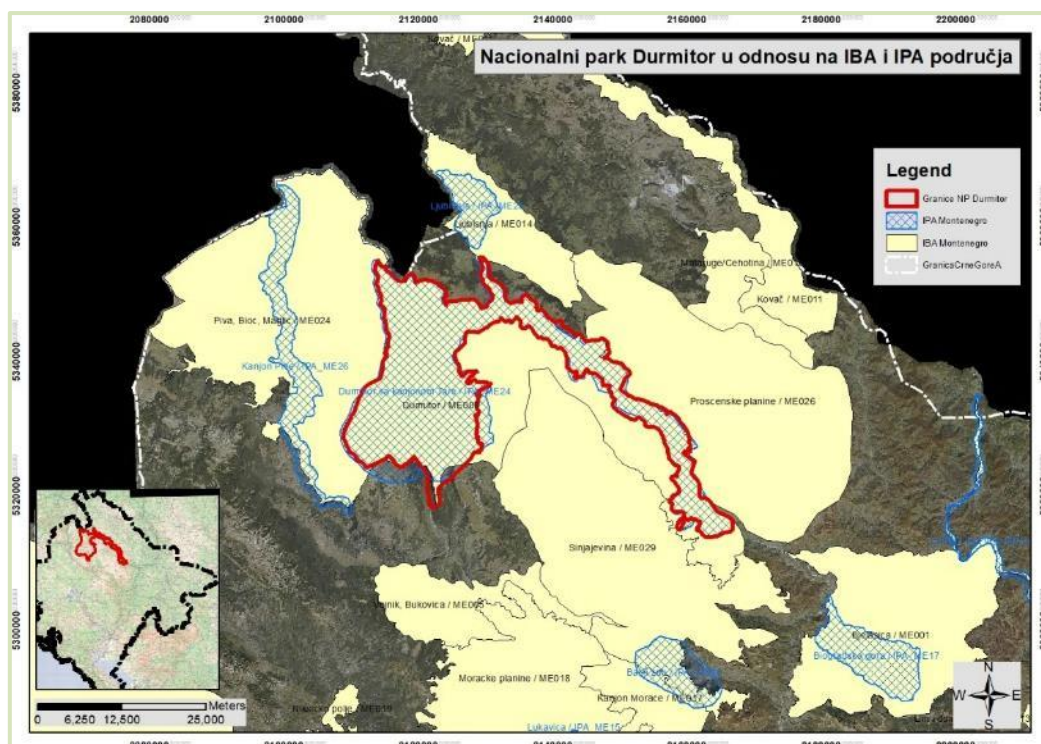
Mapa 2: NP Durmitor u odnosu na UNESCO područje

Područje Durmitora sa kanjonom Tare (ME0000002) je jedno od 32 područja Emerald mreže u Crnoj Gori koja su trenutno u statusu “nominovanih kandidata” (“candidate Emerald sites”).

Mapa 3: NP Durmitor u odnosu na granice EMERALD područja

Pored toga, NP Durmitor uživa poseban međunarodni status kao Važno područje za ptice (Important Bird Area – IBA), Područje od međunarodnog značaja za floru (Important Plant Area - IPA), kao i tzv. Ključna tačka biodiverziteta od regionalnog značaja (Key Biodiversity Area - KBA).

Mapa 4: NP Durmitor u odnosu na granice IPA i IBA područja

Nacionalni planski i strateški okvir

Planska osnova za izradu Plana upravljanja je Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje „Sl. list CG“, br. 47/2016).

Usklađenost Plana upravljanja, kao strateškog dokumenta i osnove za upravljanje sa Prostornim planom je od izuzetnog značaja za zoniranje Parka. Plan uključuje uređenje, korišćenje i namjenu prostora, politike očuvanja, zaštitu prirode i kulturno-istorijskog nasleđa, strategiju razvoja, smjernice za sprovođenje i realizaciju plana kao i zoniranje prema različitim tipovima korišćenja. U okviru ovog Plana urađene su i zone detaljne razrade pojedinih zona i lokaliteta. Na inicijativu Ministarstva ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, Agencija za zaštitu životne sredine je izradila Nacrt Studije revizije za NP Durmitor (2023.godine), koja je stručna osnova za izradu budućeg Prostornog plana posebne namjene za NP Durmitor.

Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine („Sl. list CG“, br. 68/25) predstavlja najvažniji planski dokument kojim se planira razvoj i opšta osnova organizacije, korišćenja i uređenja prostora Crne Gore. Njime se određuju ciljevi, pravila i mjere prostornog, ekonomskog, socijalnog, ekološkog, infrastrukturnog i kulturnoistorijskog razvoja i utvrđuje dugoročna politika racionalnog korišćenja prostora. Planskim konceptom organizacije i uređenja prostora, definiše se opšta namjena i korišćenje prostora, koncept mreže naselja, plan korišćenja i namjene mora, razvoj privrede, razvoj infrastrukturnih Sistema.

Iako je Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje „Sl. list CG“, br. 47/2016) donesen znatno prije važećeg Prostornog plana Crne Gore, predstavlja ključni operativni dokument koji definiše pravce razvoja, zaštite, namjene i korišćenja ovog prostora, pa samim tim i plansku osnovu za izradu Plana upravljanja NP Durmitor. Pored uređenja zona zaštite PPPN predviđa detaljnu prostorno-urbanističku razradu pojedinih zona i lokaliteta.

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (NSOR) prepoznaje zaštićena područja, uključujući nacionalne parkove, kao ključne komponente prirodnog kapitala i održivog razvoja države. Strategija ističe potrebu za očuvanjem biodiverziteta i ekosistema kroz unapređenje sistema upravljanja i integraciju sa širim nacionalnim i međunarodnim okvirima zaštite prirode. Takođe se naglašava značaj efikasnog upravljanja zaštićenim područjima, posebno kroz izradu i primjenu planova upravljanja, kao i jačanje institucionalnih kapaciteta. Ova Strategija predviđa uključivanje Crne Gore u mrežu Natura 2000 i razvoj nacionalne ekološke mreže, čime se dodatno podvlači važnost očuvanja vrijednosti nacionalnih parkova.

Poslednja Nacionalna strategija biodiverziteta i akcioni plan (NBSAP) urađena je za period za period 2016-2020. godina. Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je pokrenulo izradu nove Nacionalne Strategije biodiverziteta sa Akcionim planom. Ovim dokumentom biće definisani nacionalni prioriteti u oblasti biodiverziteta, uz istovremeno ispunjavanje obaveza koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma i procesa pristupanja EU, gdje je zaštita prirode jedan od ključnih elemenata Poglavlja 27.

Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine predstavlja ključni dokument Crne Gore za usmjeravanje aktivnosti u domenu mitigacije i adaptacije na klimatske promjene. Dokument je izrađen u skladu sa nacionalnim razvojnim politikama i međunarodnim obavezama, uključujući ciljeve Pariskog sporazuma i usklađenost sa zakonodavstvom Evropske unije. Zaštićena prirodna područja su prepoznata kao osjetljiva područja izložena efektima klimatskih promjena.

Međunarodni pravni i strateški okvir zaštite

Međunarodne konvencije

Crna Gora je potpisnica značajnih međunarodnih međunarodnih sporazuma i konvencija iz oblasti životne sredine i zaštite prirode. Ratifikovani i publikovani međunarodni ugovori, shodno članu 9 Ustava Crne Gore („Sl. list CG“, br. 01/07) predstavljaju integralni dio zakonodavstva i imaju primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo.

Pored Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD, „Sl.list SRJ“, br.011/01-28), Crna Gora je potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO, „Sl.list SRJ“, br.056/74-1771), Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, posebno kao staništa ptica močvarica (Ramsar konvencija, Sl.list SRJ, br.009/77-675), Konvencije o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa (Bernska konvencija, „Sl. list CG“, br. 07/08), Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija, „Sl. list CG“, br. 06/08-147), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES, „Sl.list SRJ“, br.011/01-3), Arhuske konvencije („Sl. list CG“, br.77/09), Sporazuma o zaštiti afričko-evroazijskih migratornih ptica močvarica (AEWA, „Sl. list CG“, br. 01/2011) i Sporazuma o zaštiti šišmiša u Evropi (EUROBATS, „Sl. list CG“, br. 16/10).

Crna Gora je punopravna članica Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD) od 2006. godine. Ova Konvencija je globalni sporazum koji ima tri glavna cilja: očuvanje biološke raznolikosti, održivo korišćenje njenih komponenti i pravednu raspodjelu koristi od genetskih resursa. Kroz promovisanje ekosistemskog pristupa, konvencija daje poseban značaj međusobnim odnosima između očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i održivog razvoja ljudskih zajednica.

Konvencija o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO) je međunarodni pravni instrument za očuvanje, zaštitu i promociju prirodnih i kulturnih dobara od izuzetne univerzalne vrijednosti kako bi se sačuvala za buduće generacije.

Konvencija o močvarama koje su od međunarodnog značaja, naročito kao staništa ptica močvarica (Ramsarska konvencija) je pravno obavezujući međunarodni ugovor formiran sa ciljem zaustavljanja gubitka, odnosno očuvanja i održivog korišćenja vlažnih područja širom svijeta.

Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) je obavezujući međunarodni pravni instrument u području zaštite prirode s ciljem očuvanja divljih životinja, biljaka i njihovih prirodnih staništa, a posebno ugroženih, osjetljivih i migratornih vrsta i njihovih staništa obavezujući države da integrišu zaštitu prirode u nacionalne politike i planiranje. U okviru Bernske konvencije uspostavljena je Emerald mreža, evropska mreža područja od posebnog značaja za očuvanje prirode za države koje nisu članice EU, a koja predstavlja osnovu za dalju integraciju u evropsku mrežu zaštićenih područja Natura 2000.

Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija - CMS) je jedan je od temeljnih propisa iz područja zaštite prirode, nastao s ciljem očuvanja migratornih vrsta divljih životinja i staništa u čitavom području njihova rasprostranjenja, a posebno vrsta koje imaju nepovoljan konzervacijski status.

Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) je međunarodni sporazum koji reguliše međunarodnu trgovinu ugroženim divljim vrstama. Njen cilj je da spriječi da međunarodna trgovina ugrozi opstanak tih vrsta, kontrolišući uvoz, izvoz i reizvoz zaštićenih vrsta kroz sistem dozvola.

Konvencija o pristupu informacijama o životnoj sredini, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi (Arhuska konvencija) je međunarodni sporazum koji građanima daje ključna prava u vezi sa životnom sredinom: pravo na pristup informacijama, pravo na učešće u donošenju odluka i pravo na pristup pravosuđu. Cilj joj je da omogući aktivno učešće javnosti u ekološkim politikama i da na taj način doprinese zaštiti životne sredine.

1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području

Osnovni podaci	
Naziv zaštićenog područja	Nacionalni park Durmitor
Kategorija zaštićenog područja	II
IUCN kategorija zaštićenog područja	II
Nacionalni kod	MNE02200819522
Godina proglašenja zaštićenog područja	20.08.1952.godine
Naziv akta proglašenja	1.Ukaz o proglašenju Zakona o izmjenama Zakona o proglašenju šumskih područja Lovćen, Biogradska gora i Durmitor nacionalnim parkovima („Sl. list SRCG“, br. 10/1965 od 20.04.1965. god.); 2.Zakon o nacionalnim parkovima („Sl.list SRCG“, br. 6/1978 od 22.02.1978. god.); 3.Pravilnik o detaljnim granicama nacionalnih parkova "Durmitor", "Biogradska gora" i "Lovćen" („Sl. list SRCG“, br. 19/1984 od 30.07.1984); 4.Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o nacionalnim parkovima („Sl.list SRCG“, br. 31/1988 od 19.12.1988. god.); 5.Zakon o nacionalnim parkovima („Sl.list RCG“, br. 47/1991 od 22.11.1991. god.); 6.Zakon o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 56/2009 od 14.08.2009. god.); 7.Zakon o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/2014 od 04.07.2014. god.).
Površina	32.519 ha
Središnje koordinate: Nadmorska visina:	43.148863; 19.033147 530 mnv - 2525 mnv
Administrativne granice	Zakon o nacionalnim parkovima, „Sl. list CG“, br. 28/2014 od 04.07.2014. god. Površina NP, kao i granice i površina različitih zona zaštite unutar nacionalnog parka i površina zaštitnog pojasa preuzeta je iz Prostornog plana posebne namjene za durmitorsko područje Prostornog plana posebne namjene za NP "Durmitor", knjiga 2 (objavljeno u julu 2014. god.). Navedeni PPPN važi do 2020. godine
Međunarodni status	Basen rijeke Tare uživa UNESCO zaštitu u okviru programa „Čovjek i biosfera“ (MAB) od 1977. Nacionalni park Durmitor je sa dijelom kanjona Tare Lista svjetske prirodne baštine UNESCO 1980. godine. Površine 32.100ha, kriterijumi:(vii), (viii) i (x) IPA područje (Important Plant Area); preko 1300 taksona flore od čega 122 imaju različite rangove endemizma, sadrži 39 taksona sa A liste važnih po IPA kriterijumima. IBA područje (Important Bird Area), registrovano prisustvo 172 vrste ptica od čega su 125 gnjezdarice. EMERALD - Ukupno 13 tipova staništa i 35 vrsta sa Rezolucije 4 Bernske konvencije je prisutno na ovom području.
Specijalni rezervati prirode	• prašuma jele i smrče u slivu Mlinskog potoka (oko 10ha) • šuma Crnog bora – Crna poda (oko 20ha) • Barno jezero sa neposrednom okolinom (oko 5ha) • Zabojsko jezero sa najužom okolinom (oko 10ha) • Sliv Škrčkih jezera sa dolinom Sušice od Sušičkog jezera do Kanjona Tare (oko 2360ha) • speleološki rezervat Surutka – Vjetrena brda (850ha)
Karakteristični ekosistemi	Ekosistem visokoplaninskih pašnjaka i kamenjara, ekosistem stijena i litica, ekosistem četinarskih i listopadnih šuma

Osnovni podaci**Karakteristične vrste**

Izvanredno bogatstvo vaskularne flore. Na području Durmitora i okolnih kanjona ima preko 1300 biljnih vrsta, a procjenjuje se da je prisutno više od 1600 taksona (vrsta, podvrsta, varijeteta), što je približno polovina ukupne flore Crne Gore. Područje obiluje velikim brojem endemičnih, rijetkih, zaštićenih biljnih vrsta. U Tari i njenim pritokama se nalazi raznovrsna ihtiofauna, a u šumama se mogu naći: medvjed, vuk, divokoza i brojna i raznovrsna fauna ptica

1.3.Upravljač zaštićenog područja

JPNPCG osnovano je na osnovu Odluke o osnivanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove („Sl. list CG“, br. 39/92), a nastavilo sa radom u skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14, 39/16) i Odlukom o organizovanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore („Sl. list CG“, br. 20/11).

Osnivač preduzeća je Skupština Crne Gore.

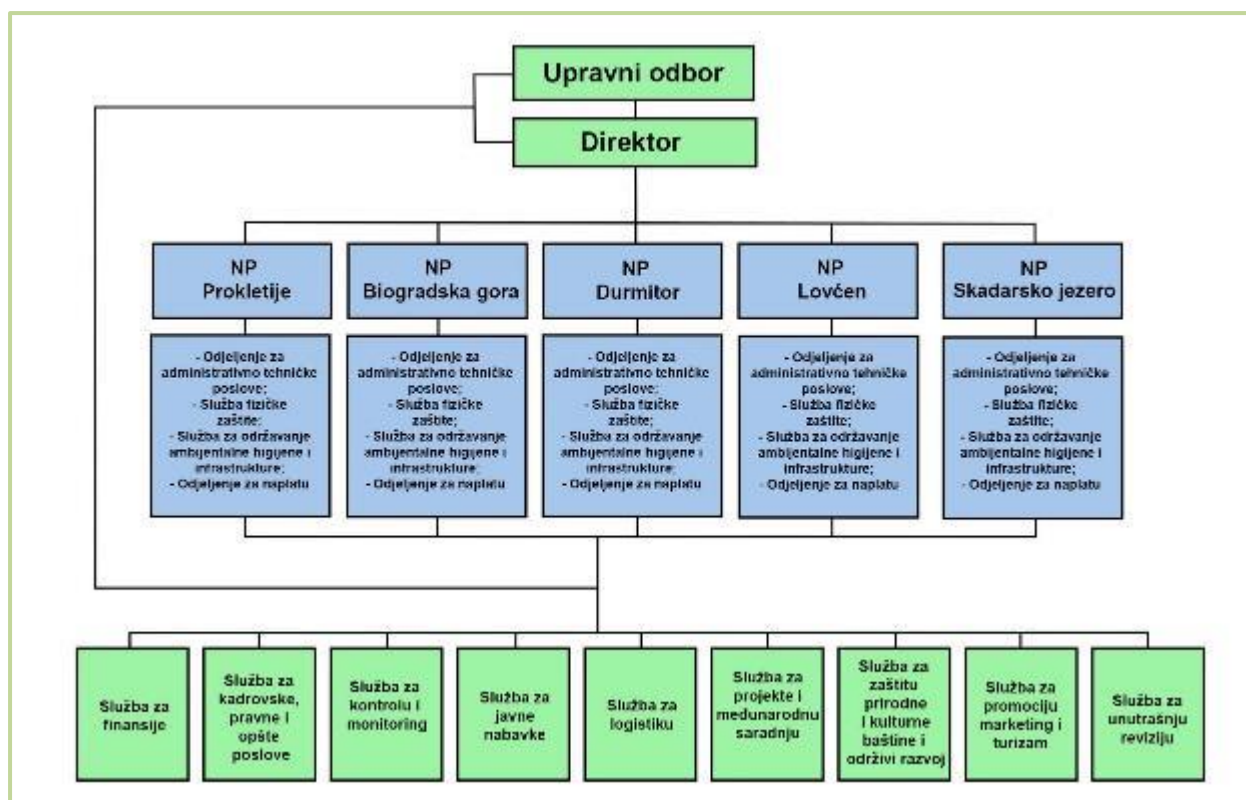
Statut preduzeća je donesen od strane Upravnog odbora dana 09.05.2011. godine, a stupio je na snagu nakon davanja saglasnosti na isti nadležnog Ministarstva održivog razvoja i turizma. Posljednje izmjene i dopune Statuta Preduzeća donesene su 23.03.2023. godine.

U skladu sa navedenim, određene su unutrašnje organizacione jedinice Preduzeća: Nacionalni park Biogradska gora, Nacionalni park Durmitor, Nacionalni park Lovćen, Nacionalni park Skadarsko jezero i Nacionalni park Prokletije.

U okviru organizacionih jedinica, formirane su sljedeće službe i odjeljenja: Služba za fizičku zaštitu, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture, Odjeljenje za administrativno tehničke poslove i Odjeljenje za naplatu.

Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija na nivou Preduzeća, formirane su Službe zajedničkih poslova sa sjedištem u Podgorici: Služba direktora, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Služba za finansije, Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za kontrolu i monitoring, Služba za logistiku i Služba za javne nabavke.

Pored nacionalnih parkova, JPNPCG upravlja Spomenikom prirode Botanički vrt Dulovine, a kroz ugovor o zakupu privremeno upravlja i Parkom prirode Ulcinjska solana.

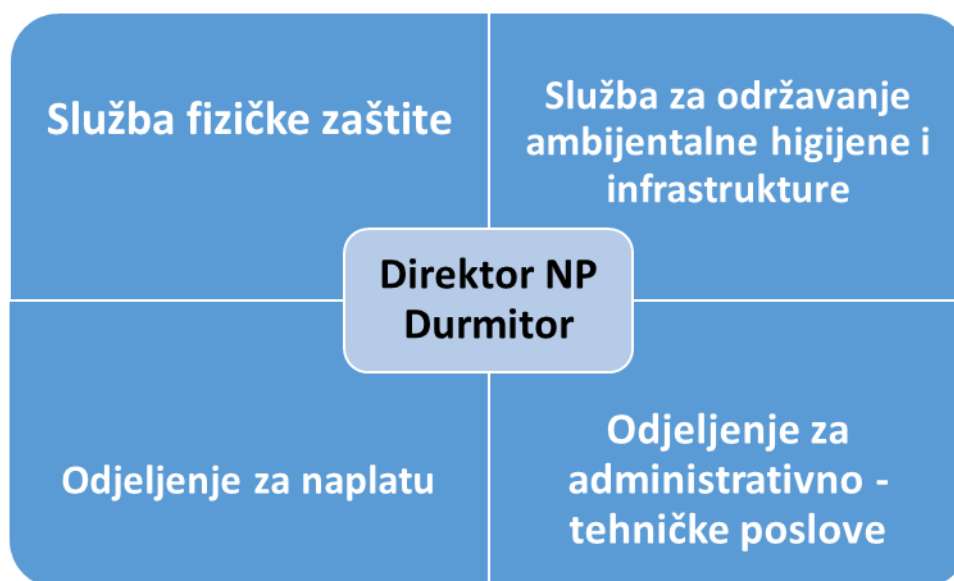
Grafikon 1: Organizacija poslovanja JPNPCG

Direktor Nacionalnog parka Durmitor rukovodi radom organizacione jedinice, kao i svim službama koje obavljaju poslove za potrebe Parka. Nadzire i koordinira sve aktivnosti u Parku i odgovara za rad organizacione jedinice kojom rukovodi.

U okviru ove, kao i u okviru svih organizacionih jedinica Preduzeća, formirane su sljedeće službe i odjeljenja:

- **Služba za fizičku zaštitu.** Glavni zadatak ove Službe je osigurati sigurnost i zaštitu imovine i ukupnog prostora Nacionalnog parka Durmitor. To uključuje kontrolu terena, nadzor na ulazima i izlazima u Park, reagovanje na incidente, sprječavanje krivolova, kao i drugih nelegalnih aktivnosti na prostoru Parka.
- **Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture.** Služba je odgovorna za održavanje higijene i čistoće unutar Parka, uključujući čišćenje staza, otpada itd. Takođe, brine se o održavanju mobilijara, kao i infrastrukture u Parku (puteva, staza i sl.).
- **Odjeljenje za administrativno tehničke poslove.** Odjeljenje obavlja administrativne poslove vezane za upravljanje Parkom, kao što su: vođenje evidencije, priprema dokumentacije, komunikacija s nadležnim organima i sl. Takođe, brine se o tehničkim aspektima Parka, kao što su održavanje vozila, opreme i sl.
- **Odjeljenje za naplatu.** Odjeljenje se bavi poslovima vezanim za naplatu ulaznica ili drugih taksi koje se primjenjuju u Parku.

Svaka od ovih službi/odjeljenja ima svoj specifičan zadatak i doprinosi efikasnom upravljanju i očuvanju Nacionalnog parka Durmitor, omogućavajući posjetiocima ugodno iskustvo u prirodnom okruženju.

Grafikon 2: Organizacija poslovanja NP Durmitor

1.4. Proces izrade plana upravljanja

Izrada Plana upravljanja Nacionalnim parkom Durmitor predstavlja složen, višefazan proces, koji obuhvata analizu postojećeg stanja, definisanje strateških ciljeva, konsultacije sa zainteresovanim stranama i lokalnom zajednicom, javne rasprave i konačno usvajanje dokumenta. Cjelokupan proces zasnovan je na principima stručnosti, inkluzivnosti i transparentnosti s ciljem da Plan odgovori na potrebe zaštite prirode i održivog razvoja.

Proces izrade Plana upravljanja odvijao se kroz sljedeće faze:

Pripremna faza: Prikupljanje i analiza relevantnih podataka o Nacionalnom parku Durmitor; pregled važećih zakonskih okvira, međunarodnih konvencija, strateških i prostorno-planskih dokumenata; Formiranje radne grupe zadužene za izradu Plana na nivou Javnog preduzeća za Nacionalne parkove Crne Gore, uključujući saradnike iz organizacione jedinice nacionalnog parka Durmitor.

Analiza stanja i identifikacija problema: Definisanje i procjena stanja prirodnih, socioekonomskih i kulturnih vrijednosti Parka; Identifikacija ključnih izazova i prijetnji po očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti; Dobijanje smjernica za izradu Plana, zasnovanih na nacrtu *Priručnika za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima u Crnoj Gori*, koje služe kao polazna osnova za proces planiranja.

Angažovanje spoljnih eksperata: U okviru projekta „Integrisanje biodiverziteta u sektorske politike i prakse i jačanje ključnih tačaka biodiverziteta (KBA) u Crnoj Gori“ 1. aprila 2025. godine Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je potpisalo Ugovor broj 01-322/25-102/46 sa Institutom za ekologiju (E.C.O.) iz Austrije, kao predstavnikom međunarodnog konzorcijuma angažovanog na aktivnostima koje se odnose na unapređenje upravljanja zaštićenim područjima u Crnoj Gori. Jedan dio Ugovora se odnosi na ekspertsku pomoć pri izradi Plana upravljanja za NP Durmitor, sa planom angažovanja zainteresovanih strana.

Definisanje vizije, ciljeva i mjera: Definisanje vizije, postavljanje dugoročnih ciljeva upravljanja; Formulisanje specifičnih ciljeva i aktivnosti za ostvarenje postavljenih ciljeva; Razrada indikatora specifičnih ciljeva i indikatora sprovođenja aktivnosti radi praćenja implementacije Plana.

Uključivanje zainteresovanih strana: Organizovanje participativnih sastanaka sa predstavnicima lokalnih zajednica, stručnjacima iz oblasti bioloških nauka, civilnim sektorom i drugim relevantnim akterima; Uključivanje predstavnika turističkog sektora, poljoprivrednika i lokalne privrede radi postizanja balansa između zaštite prirode i održivog razvoja; Prikupljanje sugestija i komentara putem javnih rasprava i digitalnih platformi.

Organizovanje radionica i proces izrade nacrt dokumenta: Sprovođenje radionica za zajedničke službe i zaposlene u organizacione jedinice NP Durmitor sa angažovanim ekspertima za izradu Plana upravljanja. Glavni cilj radionice je da se kroz definisanje ciljeva i izazova uz usklađivanje sa najboljim praksama kroz interaktivni pristup definiše jasan okvir Akcionog plana u budućem Planu upravljanja; Prikupljeni podaci i sugestije sa radionica takođe se koriste za izradu nacrt Plana upravljanja;

Usvajanje i implementacija: Prezentacija konačne verzije nacrt Plana dostavlja se upravnom odboru JPNPCG na upoznavanje sa dokumentom, zatim i nadležnim institucijama: Ministarstvu ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera i Agenciji za zaštitu životne sredine. Na osnovu prihvaćenog Plana upravljanja od strane Vlade CG pristupa se izradi godišnjeg Programa upravljanja NP Durmitor u kome su definisani operativni postupci, rokovi i odgovornosti za sprovođenje aktivnosti. Kontinuirano praćenje i evaluacija implementacije Plana zasniva se na Izvještajima realizacije jednogodišnjeg programa, uz mogućnost prilagođavanja mjera novim izazovima i potrebama, što je u skladu sa adaptivnim upravljanjem predloženim u Priručniku za izradu Planova upravljanja.

Ovako postavljen proces, zasnovan na principima inkluzivnosti i transparentnosti, omogućava da Plan upravljanja Nacionalnim parkom Durmitor odgovori na zahtjeve zaštite prirode i održivog razvoja, i na kraju da doprinese unapređenju kvaliteta života lokalnog stanovništva.

Participacija lokalne zajednice u procesu izrade Plana upravljanja: Polazeći od činjenice da lokalna zajednica ima važnu ulogu u očuvanju i razvoju Parka, njihovo znanje, iskustvo i izražene potrebe predstavljale su smjernice za oblikovanje određenih ciljeva i aktivnosti Plana. Tokom izrade dokumenta organizovana su tri participativna sastanka sa predstavnicima lokalnih zajednica, poljoprivrednim proizvođačima, turističkim operaterima i drugim akterima iz područja koja gravitiraju Parku. Tokom sastanaka diskutovalo se o ključnim pitanjima vezanim za očuvanje prirodnih vrijednosti, mogućnostima unapređenja turističke ponude, razvoju infrastrukture i prioritetima u zajedničkom upravljanju resursima. Prikupljene sugestije i predlozi lokalne zajednice integrisani su u nacrt Plana upravljanja, što je doprinijelo da dokument prepozna i osnaži njihovu ulogu u procesu izrade.

Uspješna implementacija Plana u velikoj mjeri da zavisi od aktivnog učešća lokalne zajednice. Kroz partnerstva sa upravljačem Parka, lokalna zajednica će se uključiti u realizaciju konkretnih aktivnosti - od zaštite prirode i edukacije, do razvoja turističke i poljoprivredne ponude koja je u skladu sa principima održivosti. Jačanjem kapaciteta, podsticanjem lokalnih inicijativa i ostvarivanjem kontinuirane komunikacije, Plan upravljanja nastoji da lokalnom stanovništvu omogući aktivnu ulogu u oblikovanju budućnosti Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine.

2. OPIS PODRUČJA

2.1. Geografski položaj i prostor

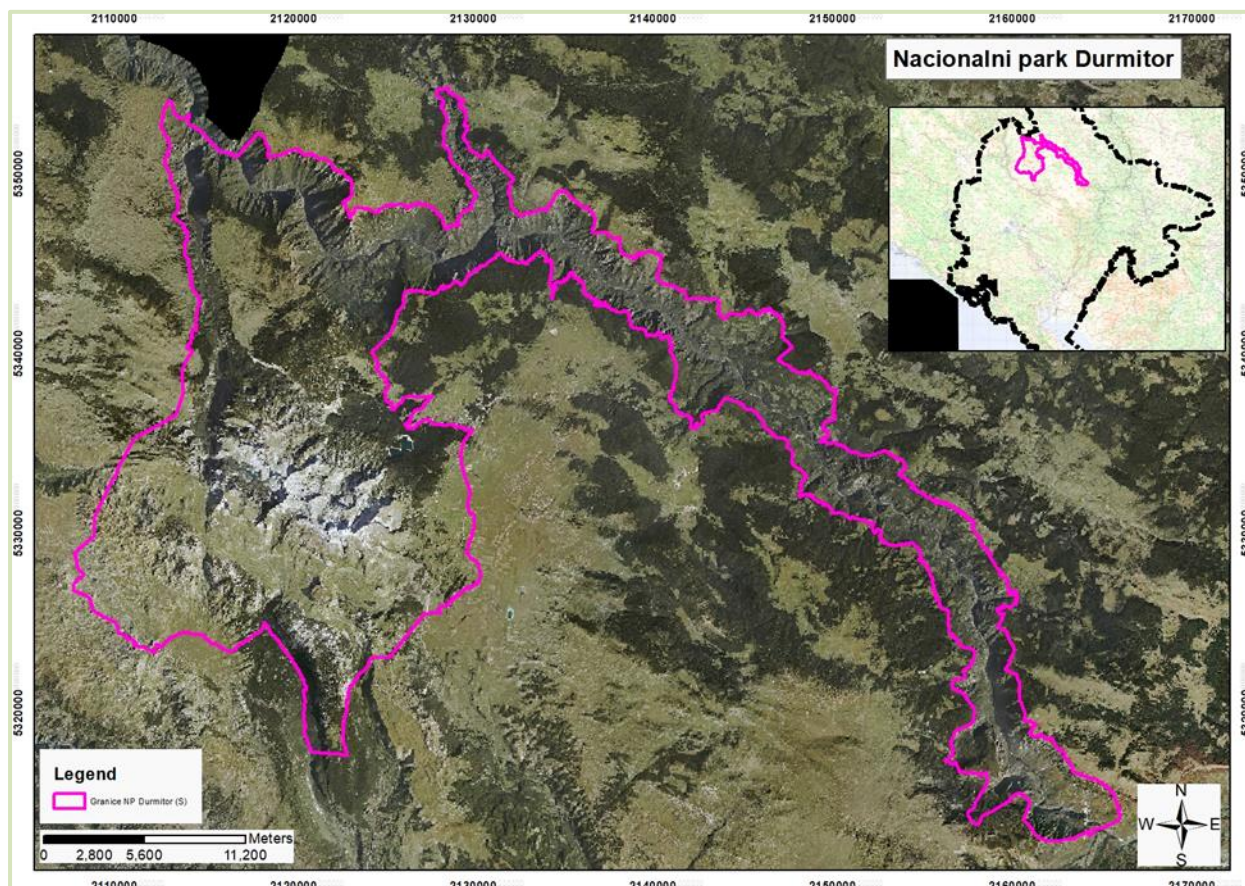
Nacionalni park Durmitor nalazi se u sjeverozapadnom dijelu Crne Gore, unutar južno-dinarskog biogeografskog područja. Smješten je na prostranom i izrazito razuđenom planinskom prostoru koji je jasno omeđen prirodnim granicama. Sa sjevera i sjeverozapada park je oivičen kanjonom rijeke Tare, dok su zapadne i jugozapadne granice određene dolinama rijeka Pive, Komarnice i Bukovice. Na jugoistoku, granice parka prostiru se do površi Jezera i kanjona rijeke Sušice.

Središnji dio prostora čini masiv Durmitora, iz kojeg se uzdiže više od 48 vrhova viših od 2000 metara nadmorske visine. Najviši među njima je Bobotov kuk, koji sa svojih 2523 metra predstavlja najvišu tačku parka i jednu od najupečatljivijih planinskih silueta u Crnoj Gori. Prostor parka karakteriše prostrana planinska visoravan, smještena na približno 1500 metara nadmorske visine, koja je duboko usječena kanjonskim dolinama i okružena imponantnim planinskim grebenima, što daje pejzažu izuzetno dinamičan i kontrastan karakter.

U administrativno-geografskom smislu, Nacionalni park Durmitor prostire se na teritoriji pet opština: Žabljak, Pljevlja, Mojkovac, Šavnik i Plužine. Ova teritorijalna širina omogućava parku značajnu dostupnost iz više pravaca, čime se ostvaruje dobra povezanost sa centralnim, sjevernim i zapadnim dijelovima države, ali i sa susjednim zemljama. Magistralni put Risan–Nikšić–Žabljak povezuje park sa crnogorskim primorjem, dok regionalni put Plužine–Žabljak omogućava direktan pristup iz pravca Bosne i Hercegovine. Putni pravac Žabljak–Mojkovac uspostavlja vezu sa sjeveroistočnim regionom Crne Gore, uključujući opštine Kolašin, Bijelo Polje i Berane. Nacionalni park Durmitor od glavnog grada Podgorice udaljen je oko 150 km, a od granice sa Srbijom približno 100 km. Udaljenost od crnogorskog primorja, preko Nikšića i Žabljaka, iznosi oko 200 km.

Zahvaljujući ovakvom geografskom položaju, Nacionalni park Durmitor predstavlja izuzetno pristupačan prostor, što doprinosi njegovoj važnosti u kontekstu turizma, zaštite prirode, regionalnog razvoja i međunarodne saradnje. Dodatnu stratešku vrijednost čini i činjenica da je preko planinskih masiva Bioča, Maglića i Volujaka povezan sa Nacionalnim parkom Sutjeska u Bosni i Hercegovini.

Mapa 5: Geografski položaj NP Durmitor

2.1. Prirodne vrijednosti

2.1.1. Klima

Šire područje Žabljackog platoa koji je okosnica NP Durmitor ima karakteristike planinske klime koja je u određenim situacijama modifikovana kontinentalnim i maritimnim klimatskim tipom. Područje Žabljaka je veoma specifična zona do koje dopire visinski uticaj maritimne klime. Od parametara koji određuju klimu ovog područja najznačajniji su režim padavina, režim temperature, vlažnost, insolacija i snježni pokrivač. Velike snježne padavine i dužina trajanja perioda sa snježnim pokrivačem, od fundamentalnog su značaja za ocjenu klimatskih resursa i turističkih potencijala ovog prostora. Jedan dio NP predstavljaju veći planinski predjeli sa oko 2000 metara nadmorske visine, gdje je srednja godišnja temperatura ispod nule, pa shodno utvrđenim kriterijumima ova područja imaju ledeni tip klime. Srednja godišnja temperatura vazduha iznosi 5.3°C. Najtopliji mjesec je avgust sa srednjom mjesečnom temperaturom od 14.3°C, a najhladniji je januar sa -3.8°C. Veći planinski predjeli nadmorske visine oko 2000m imaju srednju godišnju temperaturu vazduha oko 0°C do -2°C. Područje Žabljaka ima prilično visoke vrijednosti relativne vlažnosti. Sam prirodni ambijent, veliki broj jezera, potvrđuje činjenicu da je produkcija vlage mnogo dominantniji parametar u odnosu na disipaciju vlage. Prosječne mjesečne vrijednosti relativne vlažnosti kreću se od oko 70% do 83%. Tokom godine, prosječna mjesečna relativna vlažnost ne pada ispod 50%. Trajanje sijanja sunca u časovima je jako promjenljivo sa izraženim oscilacijama tokom godine. Insolacija u zimskom periodu je jako mala i prosječno se kreće oko 2 do 4 časa dnevno. U toplijem dijelu godine insolacija se povećava na oko 13 do 15 časa dnevno. Velika vrijednost standardnog odstupanja ukazuje na veliki stepen oblačnosti u pojedinim danima. Prosječna godišnja količina padavina kreće se oko 1458mm. Relativno godišnje kolebanje iznosi oko 9% u odnosu na godišnju količinu. Ovo je prilično visoka vrijednost i ukazuje na postojanje izrazito kišnog perioda tokom godine. Najkišniji mjesec je novembar sa 213 mm, što je oko 14% od godišnje količine. Period sa najmanje padavina je jul-avgust, sa oko 83 mm mjesečno. Maksimalne dnevne 24h količine padavina mogu da budu izuzetno velike. Tokom januara maksimalna 24h količina padavina iznosi oko 76% od prosječne mjesečne količine. Tokom avgusta mjeseca, kada su u pitanju padavine lokalnog karaktera, tokom samo jednog dana padne oko 72% od mjesečne količine. Količina snijega je jako bitna s aspekta ekonomsko-komercijalne eksploatacije ovog resursa. Samo tokom dva mjeseca godišnje, jul i avgust, ne postoji snježni pokrivač. Tokom perioda decembar-mart pojava snijega uobičajena klimatska pojava, ali se klimatske promjene se posljednjih godina značajno odražavaju kroz vidljiva odstupanja u broju snježnih dana ili u intenzitetu snježnih padavina. U najvišim predjelima, naročito na neosunčanim stranama i uvalama, snježni pokrivač u obliku lednika zadržava se i u najtoplijem periodu godine uz postepeno otopljenje. Pojedini, izolovani, lokaliteti imaju sniježene ledenike i tokom čitavog ljeta i u tom stanju dočekaju nove snježne padavine.

2.1.2. Biodiverzitet

Flora i vegetacija

Konfiguracija terena i veličina masiva, u visinskoj razlici od skoro 2000 m, od dna kanjona do najviših planinskih vrhova masiva Durmitora, usloveli su formiranje raznovrsnog vegetacijskog pokrivača i izuzetno značajan floristički diverzitet. Masiv Durmitora, jedan je od centara razvoja balkanske flore, sa predstavnicima alpskih i alpsko-arktičkih flornih elemenata, a na južnim padinama, naročito u kanjonskim dolinama srijeću se submediteranski, čak i mediteranski florni elementi, dok tresetišta nekih jezera predstavljaju enklave karakteristične za sibirске tajge.

Veliko bogatstvo flore Durmitora i okolnih kanjona uočeno je još tokom prvih florističkih istraživanja koja su na ovom prostoru počela krajem prošlog i početkom ovog vijeka. O flori i vegetaciji Durmitora još uvijek nije izrađena cjelovita studija koja bi na jednom mjestu prikazala izuzetno bogatstvo i raznovrsnost biljnog svijeta ovog područja. Raniji naučni izvori govore da na području Durmitora i okolnih kanjona ima preko 1300 biljnih vrsta, dok se procjenjuje da je prisutno više od 1600 taksona (vrsta, podvrsta, varijeteta) vaskularne flore. U Studiji revizije za NP Durmitor (Nacrt), iz decembra 2023. godine, navodi se da područje nacionalnog parka odlikuje prisustvo 1986 taksona (vrsta i podvrsta) vaskularne flore, kao i da taj broj nije konačan.

Od ukupnog broja registrovanih taksona 92 taksona se nalaze na nacionalnim i međunarodnim listama zaštićenih vrsta. Nacionalnom legislativom (Sl. list RCG 76/06) je zaštićeno 77 taksona. Po osnovu Annex-a II, IV i V Habitat Direktive zaštićeno je 7 taksona: *Adenophora lilifolia*, *Angelica palustris*, *Artemisia umbelliformis* subsp. *eriantha*, *Cerastium dinaricum*, *Cypripedium calceolus*, *Eryngium alpinum*, *Gentiana lutea*, dok 29 vrsta iz familije orhideja ima međunarodnu zaštitu po osnovu CITES konvencije.

U izuzetnom bogatstvu vaskularne flore, ističe se brojnost endemskih i endemoreliktnih vrsta. Najbrojniji su balkanski endemi, od kojih najveću važnost za očuvanje genofonda i florističkog diverziteta imaju endemi Crne Gore:

- *Edraianthus pulevicii* – Durmitor
- *Edraianthus glisicii* – Durmitora, kanjon Tare, kanjon Sušice
- *Edraianthus tarae* – kanjon Tare (Đurđevića Tara)
- *Hieracium incisum* subsp. *ranisavae* - Durmitor (Raniasava), Komovi
- *Hieracium cernyi* - Durmitor, Moračke planine
- *Gentiana laevicalix* - Durmitor, Sinjavina, Komovi
- *Gentianella pevalekii* - Durmitor, Bjelasica, Prokletije, Komovi
- *Viola orphanidis* subsp. *nicolae* – Durmitor, Pivske planine, Krnovo, Moračke planine, Komovi, Bjelasica, Prokletije

Sem navedenih endema, kao najznačajniji osjetljivi biljni taksoni u flori NP Durmitor, na osnovu literaturnih i terenskih podataka u internoj bazi, izdvojile su se vrste koje imaju sledeće nacionalne i međunarodne nivoe zaštite.

Tabela 1: Status značajnih biljnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama

Vrsta	Endem	Sl. list RCG 76/06	CG Preliminarna crvena lista	Eu IUCN Red List	HD, BC, IPA, CITES
<i>Cypripedium calceolus</i>		+	EN	NT stable	HD An.II i IV, BC An.I IPA, CITES An.II
<i>Eryngium alpinum</i>		+		NT ↓decreasing	HD An.II,IV BC An.I, IPA
<i>Cerastium dinaricum</i>	Balkana	+		VU ↓ opadajuća	HD An.II,IV BC An.I, IPA
<i>Adenophora liliifolia</i>	-	+		LC ↓decreasing	HD An.II,IV BC An.I, IPA
<i>Tozzia alpina</i>		+			HD An.II i IV
<i>Gentiana lutea</i> subsp. <i>symphyandra</i>	-	+	VU	LC ↓decreasing	HD An. V
<i>Daphne malyana</i>		+	EN		IPA
<i>Silene vallesia</i> subsp. <i>graminea</i>		+	EN		

LC - Least concern (najmanja briga); VU - vulnerable (ranjiva); NT - Near threatened (skoro ugrožena);
EN - Endangered (ugrožena)

Napomena: *Gentiana lutea* subsp. *symphyandra* se na EU listama nalazi i štiti kao vrsta *Gentiana lutea*, dok za njenu podvrstu *symphyandra*, koja je prisutna u Crnoj Gori još uvijek nije utvrđena kategorija zaštite. Pored toga što se nalaze na UNESCO listi zaštićenih područja, Durmitor i kanjon Tare identifikovani su i kao IPA područja, (Important Plant Area) – značajna za očuvanje rijetkih, endemičnih i ugroženih biljnih vrsta, kao Emerald i Natura područja, po osnovu primjene Bernske konvencije i EU Habitat direktive.

Na području NP Durmitor je zabilježeno 33 tipa staništa po EU Direktivi o staništima (Habitat Directive 92/43/EEC):

1. 3130 Obale oligotrofnih do mezotrofnih stajaćih voda sa amfibijskom vegetacijom *Littorelletea uniflorae* i/ili *Isoeto-Nanojuncete*;
2. 3140 Tvrde oligo-mezotrofne vode sa dnom obraslim harama (*Chara* sp.);
3. 3150 Prirodne eutrofne vode sa vegetacijom Magnopotamion i Hydrocharition
4. 3220 Šljunkovite obale planinskih rijeka obrasle zeljastom vegetacijom;
5. 3240 Planinske rihjeke i vrbaci sive vrbe duž njihovih obala;
6. 3260 Vodeni tokovi sa vegetacijom vodenih ljutića (*Ranunculion fluitantis*, *Callitrichio-batrachion*);
7. 4060 Alpijske i borealne vrištine;
8. *4070 Klekovina bora *Pinus mugho* i dlakave alpske ruže *Rhododendron hirsutum*;
9. 4080 Subarktički i planinski niski vrbaci (*Salix* sp.)
10. 5130 Formacije kleke (*Juniperus communis*) u vrištinama ili karbonatnim travnjacima;
11. 6170 Alpijski i subalpijski travnjaci na karbonatima;
12. 6210 Poluprirodni suvi travnjaci sa facijecima žbunjaka (*Festuco-Brometalia*);
13. *6230 Vrstama bogati travnjaci tvrdače (*Nardus stricta*);
14. 62A0 Istočno-submediteranski suvi travnjaci (*Scorzoneretalia villosae*);
15. 6410 Livade beskoljenke na karbonatnim, zatresećenim ili glinovito-pjeskovitim zemljištima (*Molinion caeruleae*);
16. 6430 Hidrofilne visoke zeleni od nizina do alpijskog pojasa;
17. 6450 Sjeverne borealne aluvijalne livade;
18. 6520 Planinske livade košanice;
19. 7140 Prelazne tresave;
20. 7230 Alkalne tresave ;
21. *7220 Izvori sa formacijama sedre (*Cratoneurion*);
22. 8120 Karbonatni sipari od gorskog do alpijskog pojasa (*Thlaspietea rotundifolii*);
23. 8140 Istočnomediteranski sipari;
24. 8210 Krečnjačke stijene sa hazmofitskom vegetacijom;
25. 8310 Jame i pećine;
26. 9110 Acidofilne bukove šume (*Luzulo-fagetum*);
27. *9180 Šume velikih nagiva i klisura (*Tilio-Acerion*);
28. *91E0 Aluvijalne šume crne johe i gorskog jasena (*Alno-padion*, *Alnion incanae*, *Salicion albae*);
29. 91K0 Ilirske bukove šume (*Aremonio-Fagion*);
30. 91L0 Ilirske hrastovo-grabove šume (*Erythronio-Carpinion*);
31. 91M0 Panonsko-balkanske šume cera kitnjaka;
32. 9410 Acidofilne šume smrče (*Vaccinio-piceetea*);
33. *9530 (Sub)-mediteranske šume endemičnih crnih borova.

Staništa koja su obilježena * su prioritetna za EU.

Mahovine

Do sada je na Durmitorskom masivu, zajedno sa kanjonom rijeke Tare registrovano 80 jetrenjača (76 vrsta i 4 podvrste) i 383 prave mahovine (372 vrsta i 2 podvrste, 9 varijeteta), što predstavlja više od polovine poznatih taksona u flori mahovina Crne Gore. Kada su u pitanju prave mahovine, na području Durmitora su evidentirane sledeće vrste koje su zaštićene na nacionalnom nivou: *Buxbaumia viridis*, *Funaria microstoma*, *Dicranum viride*, *Orthotrichum patens*, *Ulota crispa*, *Campyliadelphus chrysophyllus*, *Hamatocaulis vernicosus* i *Lescuraea saviana*. Sa Aneksa V Habitat Direktive, na području Durmitora registrovano je 11 vrsta roda *Sphagnum*. Mahovine roda *Sphagnum* nisu zaštićene u Crnoj Gori, ali je inicijativa podnijeta

prije nekoliko godina. Sve lokacije na kojima je zabilježeno prisustvo vrsta roda *Sphagnum* su Natura 2000 staništa – 7140 Prelazne tresave.

Šumski ekosistemi

Šume u nacionalnim parkovima su šume posebne namjene. Predstavljaju naročite prirodne vrijednosti i prvenstveno su namijenjene za naučna istraživanja i edukaciju, odmor i rekreaciju. U šumama nacionalnih parkova se prvenstveno ističu opšte korisne funkcije i imaju status javnog dobra. Takođe, imaju višestruku ulogu u kontekstu klimatskih promjena, povećanog rizika od požara i drugih štetnih uticaja. Ističu se bogatstvom biodiverziteta, sa različitim vrstama drveća i grmlja, što im osigurava stabilnost.

Zahvaljujući visinskoj razlici koja kreće od kanjona rijeke Tare (520 mnv) do planinskih vrhova od preko 2500 mnv i uticaja različitih fizičko-geografskih osobina, na Durmitoru je formirana raznovrsna vegetacija. Površina obrasla pod šumskom vegetacijom u NP Durmitor, prema posljednjoj inventuri zauzima gotovo 70% od ukupne površine Parka.

Glavne tipove šuma čine zajednice:

- *Aceri carpinetum orientalis* (šuma grabića - *Carpinus orientalis* sa maklenom - *Acer monspessulanum* i hrastom meduncem - *Quercus pubescens*). Ovo su šume najnižih i najtoplijih staništa južnih strana kanjona.
- Iznad pojasa *Aceri carpinetum orientalis* javlja se zajednica *Seslerio-Ostryetum carpinifoliae* (šuma crnog graba - *Ostrya carpinifolia* i jesenje šašike - *Sesleria autumnalis*) i obuhvata više, često strme strane gdje dominira prisustvo stijena.
- Po pukotinama stijena javljaju se zajednica *Pinetum nigrae* (šuma crnog bora - *Pinus nigra*). Crni bor je na takvim staništima pionirska vrsta, ali u ovim uslovima predstavlja trajni stadijum vegetacije koji zahtijeva strožiji režim zaštite.
- U prostornoj vezi sa ovom šumom pojavljuje se zajednica *Ostryo-Fagetum moesiaca* (šuma crnog graba - *Ostrya carpinifolia* i bukve - *Fagus moesiaca*). Staništa ove zajednice su sa stanovišta edafskih uslova znatno bolja od prethodnih. Zemljišta su dublja i svježija. Ekspozicija je sve rjeđe južna, pa je stepen mezofilnosti u njoj znatno veći. Zajednica uglavnom pokriva uzani pojas kojim se razdvajaju litice kanjona od strana u kojoj je kanjonska dolina usječena.
- Iznad ove zajednice, u vidu klinova pomiješana sa njom, pojavljuje se zajednica *Fagetum moesiaca* (bukova šuma), koja pokriva blage nagibe iznad kanjona na višim nadmorskim visinama. Zemljište je znatno dublje, svježije i bogatije humusom. Zahvata široki pojas i doseže do subalpskih visina.

- Na pojas bukavih šuma nastavljaju se šume *Abieto-fagetum* (šuma jele - *Abies alba* i bukve - *Fagus moesiaca*), a na ovu zonu i *Picetum excelsae* (smrčeve šume - *Picea excelsa*).
- Na prostoru Durmitorskog masiva determinisana je manja zajednica smrče i bijelog bora (*Piceto Pinetum silvestris*). Ova šuma je reliktnog i glacijalnog porijekla. U sebi sadrži neke elemente borovih šuma srednje Evrope.
- Iznad ove visinske zone javlja se najviši šumski pojas koji gradi šuma zajednice *Pinetum mughi* (šuma bora krivulja - *Pinus mughus*). Ona zauzima prostore do visine oko 2000m.
-

Tabela 2: Pregled vrijednosti površina različitih kategorija zemljišta u odnosu na ukupnu površinu Parka

Kategorija zemljišta	Površina (ha)	P %
Šuma	21,775.0	67.0
Šumsko zemljište	1,125.0	3.4
Nije šuma i nije šumsko zemljište	9,619.0	29.6
Ukupno:	32,519.0	100

Tabela 3: Zastupljenost vrsta drveća u drvnoj zapremini

Br.	Vrsta drveća	Površina (%)	Zapremina (%)
1	Smrča	28.7	30.8
2	Bukva	27.8	24.5
3	Jela	17.7	31.4
4	Cer	7.3	3.72
5	Crni grab	5.3	1.47
6	Obični grab	2.9	1.21
7	Crni bor	1.9	1.61
8	Kitnjak	1.0	0.86
9	Obična breza	1.0	0.24
10	Bijeli bor	0.9	0.6
12	Sitnolisna lipa	0.8	0.65
13	Klen	0.8	0.25
14	Jasika	0.7	0.55
15	Jasen crni	0.6	0.12
16	Jova	0.4	0.53
17	Mliječ	0.6	0.19
18	Gorski javor	0.3	0.43
19	Planinski javor	0.3	0.17
20	Divlja kruška	0.1	0.02
21	Lipa	0.1	0.09
22	Gorski brijest	0.1	0.08
23	Ostali tvrdi lišćari	0.4	0.42
24	Ostale vrste lišćara	0.1	0.06

Smrča, bukva, jela i su determinisane kao prevladavajuće vrste, što je i očekivano uzimajući u obzir njihovu dominaciju u šumskim ekosistemima na teritoriji Parka.

Tabela 4: Ukupna površina i drvna zapremina šumskih sastojina u NP Durmitor (2017)

Sastojinska pripadnost	Ukupna površina u NP		
	Površina ha	Zapremina m ³	V m ³ /ha
Šume kitnjaka i cera (<i>Quercus petraea</i> i <i>Q. cerris</i>)	600.0	68786	114.,6
Šume kitnjaka i graba (<i>Q. petraea</i> i <i>Carpinus betulus</i>)	25.0	3852	154.8
Šume graba (<i>Carpinus betulus</i>)	100.0	15566	155.7
Šume crnog graba (<i>Ostrya carpinifolia</i>)	75.0	2261	30.2
Šume crnog graba i crnog jasena (<i>O. carpinifolia</i> i <i>Fraxinus ornus</i>)	4,900.0	136494	27.9
Šume bukve i crnog graba (<i>Fagus moesiaca</i> i <i>Ostrya carpinifolia</i>)	2,175.0	97448	44.8
Šume bukve i kitnjaka (<i>Fagus moesiaca</i> i <i>Quercus petraea</i>)	75.0	37232	496.4
Šume bukve i graba (<i>Fagus moesiaca</i> i <i>Carpinus betulus</i>)	225.0	21507	95.6
Šume bukve (<i>Fagus moesiaca</i>)	1,800.0	301049	167.2
Šume jele i bukve (<i>Abies alba</i> i <i>Fagus moesiaca</i>)	1,075.0	386757	359.8
Šume jele, smrče i bukve (<i>Abies alba</i> , <i>Picea abies</i> , <i>Fagus moesiaca</i>)	1,775.0	355009	200.0
Šume jele i smrče (<i>Abies alba</i> , <i>Picea abies</i>)	1,350.0	686991	508.9
Šume smrče (<i>Picea abies</i>)	1,375.0	261469	190.2
Šume crnog bora (<i>Pinus nigra</i>)	1,975.0	382292	193.6
Šume bijelog bora i smrče (<i>Pinus sylvestris</i> i <i>Picea abies</i>)	25.0	2935	117.4
Ostale šume gde dominiraju lišćarske vrste drveća	175.0	50895	290.8
Šume bora krivulja (<i>Pinus mugo</i>)	3,900.0	/	/
Šume kleke (<i>Juniperus</i> sp)	150.0	/	/
UKUPNO	21,775.0	2,810,544	129.1

* šikare ispod taksacione granice (stabla ne prelaze prečnik od 10 cm)

Prema porijeklu šumske sastojine Parka su prirodno obnovljene visoke sastojine i imaju najveće učešće u površini sa cca 70%, dok izdanačke sastojine čine 29,6% i najmanje mješovite po porijeklu sa cca 0,44%

Prema kategoriji šuma u NP Durmitor su jednospratne sastojine i zauzimaju 52,2%, zatim sastojine sa tri ili više spratova 24,3% obrasle pristupačne površine i dvospratne 23,5% od ukupne površine šuma.

Prema stepenu sklopa, najveće učešće je sastojina sa nepotpunim sklopom (od 0,7) sa 34,5% zatim sa potpunim sklopom (sa 0,8) sa 23,8%, zatim rijetkim sklopom (od 0,5-0,6) sa cca 23,9% i najmanje sa veoma rijetkim i prekinutim sklopom (0,1-0,5) sa cca 17,8%.

Učešće površina obraslih podmladkom drveća ispod sklopa iznosi 20,7% od ukupne obrasle površine. Trave i biljke zauzimaju cca 25%, žbunje 6,4% i paprat 1,7%. Učešće podmlatka sa 20,7% govori o srednje dobrom stepenu podmlađivanja.

Sastojine u NP Durmitor su u najvećem procentu srednjodobne sastojine, sa preko 50% sastojina starosti 25-100 godina, 32,4% su šume starije od 100 godina, dok 17,6% otpada na šume starosti ispod 25 godina.

Gljive

Na području NP Durmitor registrovano je 300 vrsta gljiva, što predstavlja 1/4 od ukupnog broja konstatovanih gljiva u Crnoj Gori. Od broja konstatovanih vrsta na području NP Durmitor nalazi se 39 vrsta gljiva koje su zaštićene na nacionalnom nivou.

Vrste koje su prisutne u NP Durmitor i nalaze se na Preliminarnoj listi makromiceta Crne Gore, a nisu zaštićene zakonom su: *Astraeus hygrometricus*, *Bolbitius titubans*, *Butyriboletus subappendiculatus*, *Hericium coralloides*, *Hydnellum geogenium*, *Hygrophorus pudorinus*, *Lactifluus volemus*, *Morchella conica*, *Morchella elata*, *Cortinarius caperatus*, *Sparassis brevipes*, *Tricholoma vaccinum*, *Pycnoporus cinnabarinus*, *Hydnum repandum*, *Laeticutis cristata*.

Beskičmenjaci

Fauna beskičmenjaka Durmitora je veoma raznovrsna, sa velikim brojem reliktnih i endemičnih vrsta, naročito među insektima, ali i dalje je nedovoljno proučena.

Najistraženija entomofaunistička grupa je *Noctuidae* sa 260 vrsta. Istražene su i: *Tipulidae* - 49 vrsta, *Trichoptera* - 95 vrsta, *Heterocera (Bombyces i Sphinges)* - 160 vrsta, *Tortricoidea* - 87 vrsta, *Heteroptera (syn. Hemiptera)* - 138 vrsta, *Noctuidae* - 260 vrsta, *Neuroptera* - 62 vrste, *Scolytidae* - 46 vrsta, *Collembola* - 75 vrsta, *Drosophilidae* - 34 vrste, *Pyrilidae* - 77 vrsta, *Odonata* - 40 vrsta (što je 59,7% ukupnog prisustva u Crnoj Gori), *Coleoptera* - 243 taksona, *Hymenoptera* - 28 taksona, *Orthoptera* - 21 takson.

U okviru faune *Syrphidae* (osolike muve), *Rhopalocera (Lepidoptera)* i *Tabanidae (Diptera)* pronađene su značajne, rijetke, ugrožene i endemične vrste za entomofaunu Durmitora. Kanjon Sušice (uključujući i područje Skakala) je najbolje proučeno i najbogatije područje surfidama u Crnoj Gori, sa ukupno zabilježenih 240 vrsta. U okviru entomofaune dnevnih leptira (*Rhopalocera*), utvrđeno je prisustvo 134 vrsta, što je veoma veliki broj u odnosu na do sada poznati cjelokupni sastav faune dnevnih leptira na teritoriji Crne Gore (192 vrsta).

U fauni *Carabidae* - trčkovci na Durmitoru preovlađuju vrste koje su raširene po Evropi, a naročito po srednjoj Evropi. Na Durmitoru je prisutno 76 vrsta, ili 54% ukupne evropske faune *Carabidae*. Endemita Balkanskog poluostrva, gdje spadaju i dinarske vrste ove familije, na Durmitoru ima ukupno 45, odnosno 32%. Pet vrsta predstavljaju prave endemite Durmitora, što je 3,5% od ukupnog broja.

U okviru familije *Alticinae* - buvači od 27 rodova registrovanih u Crnoj Gori, na Durmitoru je utvrđeno 17 rodova.

Na području Durmitor zastupljeno je 7 vrsta *Orthoptera* koje su endemi Crne Gore: *Leptophyes intermedia*, *Isophya clara*, *Poecilimon pseudomatus*, *Poecilimon nonveilleri*, *Poecilimon affinis dinaricus*, *Poecilimon albolineatus* i *Pachytrachis tumidus*.

U okviru endogejske faune tvrdokrilaca Durmitora pronađene su dvije vrste mikroftalamnih i depigmentisanih kratkokrilaca (*Staphylinidae*) iz roda *Leptuca* koje su nove za nauku: *Leptuca nonveilleri* i *Leptuca durmitoriensis*. *L. nonveilleri* pronađena je u smrčevoj šumi u okolini Crnog jezera, na nadmorskoj visini od oko 1450 m, dok je druga vrsta nađena u zoni bukove šume na 1800 mnv.

Iz porodice *Carabidae*, uzvodno od Đurđevića Tare, pronađena je mnogobrojna populacija nove vrste iz tribusa (*Anillini*) za koju je utvrđeno da pripada rodu *Winklerites*.

Proučavanja faune biljnih vaši i cikada Durmitora, izvršena su na preko 60 lokaliteta i njima je utvrđeno 184 vrsta iz 103 roda i 7 familija, vrsta *Streptopyx durmitoricus* je nova vrsta za nauku.

Na prostoru Parka registrovano je 9 zaštićenih vrsta insekata, a to su: običan jelenak (*Lucanus cervus*), običan osorožac (*Oryctes nasicornis*), običan svitac (*Luciola novaki*), alpska strižibuba (*Rosalia alpina*), običan lastin rep (*Papilio machaon*), prugasto jedarce (*Papilio podalirius*), sredozemni lastin rep (*Papilio alexanor*), crvenooki parnasovac (*Parnassius apollo*) i rusi mrav (*Formica rufa*).

Od ostalih pripadnika faune beskičmenjaka, ističe se fauna puževa (*Gastropoda*), i na ovom području do sada je opisano preko 90 vrsta. Među najčešćim predstavnicima izdvajaju se *Lymnea stagnalis*, *Planorbis planorbis*, *Deroceras agreste*, *Limax cinereoniger* i *Helix vladica*. Zaštićene vrste puževa: *Helix vladica*, *Helix dormitoris dormitory*, *Limax wohlberedti*, *Deroceras maasseni*.

Fauna jezera Durmitora pokazuje vrlo sličan sastav vrsta zooplanktona i bentosa, koji su karakteristični za oligotrofna jezera. U fauni zooplanktona nalazi se 33 vrsta *Cladocera*, 14 vrsta *Copepoda*, kao i *Ostracoda*. U fauni bentosa nalaze se: *Amphipoda* - 1 vrsta, *Hirudinea* - 1 vrsta, *Oligochaeta* - 1 familija, *Odonta* - 17 vrsta, *Plecoptera* - 2 familije, *Ephemeroptera* - 1 vrsta, *Trichoptera* - 2 vrste, *Megaloptera*, *Diptera* - 4 vrste, *Coleoptera* - 1 familija i *Hemiptera* - 3 vrste.

Fauna riba

Ihtiofaunu NP Durmitor oblikuju dva tipa vodenih staništa: vodeni tokovi i visokoplaninska jezera. Za razvoj ihtiofaune stvarni značaj ima uglavnom rijeka Tara, dok su jezera, iako brojna, naseljena isključivo alohtonim (unesenim) vrstama riba. Do danas je u durmitorskim jezerima zabilježeno 5 vrsta riba, što je rezultat njihovog poribljavanja. Prva poribljavanja obavljena su početkom XX vijeka, kada je potočna pastrmka (*Salmo labrax m. fario*) prenesena iz rijeke Bukovice. Tokom šezdesetih i sedamdesetih godina prošlog vijeka poribljavanje je postalo intenzivnije, te je u više jezera unesena alpska jezerska zlatovčica (*Salvelinus alpinus*), a u neka i kalifornijska pastrmka (*Oncorhynchus mykiss*). U istom periodu ubačena je i nepredatorska vrsta - gaovica (*Phoxinus phoxinus*). U posljednjih pet godina zabilježena je pojava invazivne vrste - kinez (*Carassius auratus*).

Tabela 5: Ihtiofauna durmitorskih jezera

Vrsta	Domaći naziv	Status	Međunarodni status
<i>Salmo labrax m. fario</i>	potočna pastrmka	alohtona	-
<i>Salvelinus alpinus</i>	jezerska zlatovčica	alohtona	-
<i>Oncorhynchus mykiss</i>	kalifornijska pastrmka	alohtona	-
<i>Phoxinus phoxinus</i>	gaovica	alohtona	-
<i>Carassius auratus</i>	kinez	alohtona i invazivna	-

Za razliku od planinskih jezera, po pitanju autohtonosti faune riba situacija u rijeci Tari je sasvim drugačija. U vodotoku rijeke Tare koji pripada NP Durmitor registrovano je osam vrsta riba i sve su autohtone.

Tabela 6: Ihtiofauna u vodotoku Tare

Vrsta	Domaći naziv	Status	Međunarodni status
<i>Salmo labrax m. fario</i>	potočna pastrmka	autohtona	IUCN -LC
<i>Hucho hucho</i>	mladica	autohtona	IUCN -VU
<i>Thymallus thymallus</i>	lipljen	autohtona	IUCN -LC
<i>Barbus balcanicus</i>	potočna mrena	autohtona	IUCN -LC
<i>Chondrostoma nasus</i>	skobalj	autohtona	IUCN -LC
<i>Telestes agasi</i>	jelšovka	autohtona	IUCN -LC
<i>Phoxinus phoxinus</i>	gaovica	autohtona	IUCN -LC
<i>Cottus gobio</i>	peš	autohtona	IUCN -LC; Direktiva o staništima (Annex II)

Legenda: LC - least concern (najmanja briga); VU – vulnerable (osjetljiva vrsta)

Fauna vodozemaca

Nacionalni park Durmitor predstavlja značajan centar diverziteta batrahofaune, s vrstama koje su raspoređene ili dominantno na čitavom području ili su vezane isključivo za određeni lokalitet. Od posebne važnosti za vodozemce su specifična mikrostaništa poput stalnih i povremenih lokvi, povremeni i stalni potoci, jezera, te vlažni šumski i livadski ekosistemi.

Na području NP Durmitor zabilježeno je 12 vrsta vodozemaca: obična krastača (*Bufo bufo*), zelena krastava žaba (*Bufo viridis*), žutotrbi mukač (*Bombina variegata*), gatalinka (*Hyla arborea*), velika zelena žaba (*Pelophylax ridibundus*), livadska žaba (*Rana temporaria*), šumska žaba (*Rana dalmatina*), grčka žaba (*Rana graeca*), šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*), crni daždevnjak (*Salamandra atra*), obični ili mali mrmoljak (*Lissotriton vulgaris*) i planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*).

U prvim istraživanjima batrahofaune, Durmitor se spominje kao stanište vrste crnog daždevnjaka (*Salamandra atra*). Šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*) naseljava kanjonske listopadne šume i nije zabilježen u planinskom masivu, dok je planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*) široko rasprostranjen po masivu, ali uvijek uz vodene ekosisteme. Obični ili mali mrmoljak (*Lissotriton vulgaris*) nalazi se na visinama iznad 1200 mnv.

Kada je riječ o vrstama iz reda Anura, široko rasprostranjenje vrste su žutotrbi mukača (*Bombina variegata*) i obična krastača (*Bufo bufo*). Zelena krastača (*Bufotes viridis*) je rijetka.. Gatalinka (*Hyla arborea*) može se naći i na visočijim nadmorskim visinama čak do 1500 m, što nije tipično za ovu vrstu. Velika zelena žaba (*Pelophylax ridibundus*), livadska žaba (*Rana temporaria*) i šumska žaba (*Rana dalmatina*) su mjestimično zastupljene u livadskim i kanjonskim ekosistemima.

Posebno značajna vrsta je grčka žaba (*Rana graeca*) koja je Balkanski endem, čije je rasprostiranje vezano za kanjonske predjele rijeka Tare i Komarnice.

Tabela 7: Pregled vrsta vodozemaca na području NP Durmitor

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	IUCN	IUCN/CG	BERN	HD
Red Anura						
<i>Bufo bufo</i> (obična krastača)	ZZ	/	LC	LC	III	/
<i>Bufotes viridis</i> (zelena krastača)	ZZ	/	LC	NT	II	IV
<i>Bombina variegata</i> (žutotrbi mukač)	/	/	LC	LC	II	II, IV
<i>Hyla arborea</i> (gatalinka)	ZZ	/	LC	NT	III	IV
<i>Pelophylax ridibundus</i> (velika zelena žaba)	ZZ	/	LC	LC	III	V
<i>Rana temporaria</i> (livadska žaba)	/	/	LC	LC	III	V
<i>Rana dalmatina</i> (šumska žaba)	/	/	LC	LC	III	IV

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	IUCN	IUCN/CG	BERN	HD
<i>Rana graeca</i> (grčka žaba)	ZZ	Balkanski endem	LC	LC	III	IV
Red Urodela						
<i>Salamandra salamandra</i> (šareni daždevnjak)	ZZ	/	LC	LC	III	/
<i>Salamandra atra</i> (crni daždevnjak)	ZZ	/	LC	LC	II	/
<i>Lissotriton vulgaris</i> (mali mrmoljak)	ZZ	/	LC	LC	III	/
<i>Ichthyosaura alpestris</i> (planinski mrmoljak)	ZZ	/	LC	NT	II	/

ZZ - Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zašti tu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta“ Službeni list 76/06; IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga)

Rasprostranjenje vrsta vodozemaca po staništima:

Šumska staništa: obična krastača (*Bufo bufo*), zelena krastava žaba (*Bufo viridis*), šumska žaba (*Rana dalmatina*), livadska žaba (*Rana temporaria*), gatalinka (*Hyla arborea*), šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*).

Visokoplaninska staništa: livadska žaba (*Rana temporaria*), žutotrbi mukač (*Bombina variegata*), zelena krastava žaba (*Bufo viridis*), velika zelena žaba (*Pelophylax ridibundus*), gatalinka (*Hyla arborea*), crni daždevnjak (*Salamandra atra*), planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*), obični mrmoljak (*Lissotriton vulgaris*).

Livade: žutotrbi mukač (*Bombina variegata*), obična krastava žaba (*Bufo bufo*), livadska žaba (*Rana temporaria*), šumska žaba (*Rana dalmatina*), velika zelena žaba (*Pelophylax ridibundus*), gatalinka (*Hyla arborea*).

Jezera, potoci i lokve: obična krastača (*Bufo bufo*), zelena krastava žaba (*Bufo viridis*), žutotrbi mukač (*Bombina variegata*), šumska žaba (*Rana dalmatina*), livadska žaba (*Rana temporaria*), gatalinka (*Hyla arborea*), planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*), obični mrmoljak (*Lissotriton vulgaris*).

Rijeke: obična krastača (*Bufo bufo*), žutotrbi mukač (*Bombina variegata*), gatalinka (*Hyla arborea*), grčka žaba (*Rana graeca*), velika zelena žaba (*Pelophylax ridibundus*).

Fauna gmizavaca

Na prostoru Nacionalnog parka Durmitor do sada je zabilježeno 13 vrsta gmizavaca: sljepić (*Anguis fragilis*), zidni gušter (*Podarcis muralis*), mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*), oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala*), livadski gušter (*Lacerta agilis*), zelembać (*Lacerta viridis*), obični smuk (*Zamenis longissimus*), smukulja (*Coronella austriaca*), barska bjelouška (*Natrix natrix*), riječna bjelouška (*Natrix tessellata*), poskok (*Vipera ammodytes*), šarka (*Vipera berus bosniensis*) i šargan (*Vipera ursinii*).

Mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*), balkanski endem i relikat je široko prisutan u razuđenom centralnom masivu Durmitora. Sljepić (*Anguis fragilis*) je prisutan na kanjanskim liticama i na višim grebenima Durmitora. Livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica*), balkanski endem jedan je od najzastupljenijih guštera na području Parka, Oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala*) je potvrđen u kanjonu Komarnice i na Bukovici, dok se zelembać (*Lacerta viridis*) iako brojna vrsta, srijeće se na južnim padinama planine Durmitor, na nižim

nadmorskim visinama. Vrste poput zidnog guštera (*Podarcis muralis*) i mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*) često dijele staništa, a lokalno mogu biti i dominantne.

Poskok (*Vipera ammodytes*) je najrasprostranjenija otrovnica, prisutna do 1700 mnv, dok je šarka (*Vipera berus*), prisutna iznad 1500 mnv u kanjonu rijeke Tare sa podvrstom bosanski šargan (*Vipera berus bosniensis*) koji je balkanski endem. Šargan (*Vipera ursinii*) se izdvaja kao najrjeđa zmija, ograničena na nekoliko izolovanih lokaliteta između 1350 i 1950 mnv. Barska bjelouška (*Natrix natrix*) i riječna bjelouška (*Natrix tessellata*) naseljavaju kanjon rijeke Tare. Smukulja (*Coronella austriaca*) se javlja sporadično na sunčanim, kamenitim lokalitetima, dok se obični ili Eskulapov smuk (*Zamenis longissimus*) nalazi samo u kanjonu rijeke Tare, na visinama do 1000 mnv.

Tabela 7: Pregled vrsta gmizavaca na području NP Durmitor

Vrsta	Status u Crnoj Gori	Endemizam	IUCN	IUCN/CG	BERN	HD
Red: Squamata						
<i>Anguis fragilis</i> (slepić)	ZZ		LC	LC	III	/
<i>Podarcis muralis</i> (zidni gušter)	ZZ		LC	LC	II	IV
<i>Dinarolacerta mosorensis</i> (mosorski gušter)	ZZ	Balkanski endem	VU	VU	III	II,IV
<i>Dalmatolacerta oxycephala</i> (oštroglavi gušter)	ZZ		LC	LC	III	IV
<i>Lacerta agilis bosnica</i> (livadski gušter)	ZZ	Balkanski endem	LC	LC	III	IV
<i>Lacerta viridis</i> (zelembać)	ZZ		LC	LC	II	IV
<i>Zamenis longissimus</i> (eskulapov smuk)	ZZ		LC	LC	II	IV
<i>Coronella austriaca</i> (smukulja)	ZZ		LC	LC	II	IV
<i>Natrix natrix</i> (barska bjelouška)	ZZ		LC	LC	III	/
<i>Natrix tessellata</i> (riječna bjelouška)	ZZ		LC	LC	III	IV
<i>Vipera ammodytes</i> (poskok)	/	Balkanski endem	LC	LC	II	IV
<i>Vipera berus bosniensis</i> (šarka)	/		LC	LC	III	/
<i>Vipera ursinii</i> (šargan)	/		VU	VU	II	II,IV

ZZ - Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta“ Službeni list 76/06; IUCN (crvena lista); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)

Rasprostranjenje vrsta gmizavaca po staništima:

Šumska staništa: poskok (*Vipera ammodytes*), šarka (*Vipera berus bosniensis*), obični smuk (*Zamenis longissimus*), smukulja (*Coronella austriaca*), livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica*), zidni gušter (*Podarcis muralis*).

Visokoplaninska staništa: oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala*), šargan (*Vipera ursinii*), šarka (*Vipera berus bosniensis*), poskok (*Vipera ammodytes*), smukulja (*Coronella austriaca*), barska bjelouška (*Natrix natrix*).

Kamenjari: zidni gušter (*Podarcis muralis*), mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*), oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala*), poskok (*Vipera ammodytes*), šarka (*Vipera berus bosniensis*), šargan (*Vipera ursinii*).

Livade: livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica*), sljepić (*Anguis fragilis*), zelembač (*Lacerta viridis*), obični smuk (*Zamenis longissimus*), šarka (*Vipera berus bosniensis*), poskok (*Vipera ammodytes*).

Jezera: riječna bjelouška (*Natrix tessellata*), barska bjelouška (*Natrix natrix*), poskok (*Vipera ammodytes*), šarka (*Vipera berus bosniensis*), smukulja (*Coronella austriaca*), sljepić (*Anguis fragilis*), livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica*), zidni gušter (*Podarcis muralis*), mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*).

Rijeke: poskok (*Vipera ammodytes*), šarka (*Vipera berus bosniensis*), obični smuk (*Zamenis longissimus*), smukulja (*Coronella austriaca*), barska bjelouška (*Natrix natrix*), riječna bjelouška (*Natrix tessellata*), zelembač (*Lacerta viridis*), sljepić (*Anguis fragilis*).

Fauna ptica

Nacionalni park Durmitor spada među najvrednija ornitološka područja u Crnoj Gori. Na njegovoj teritoriji, uključujući i kanjon rijeke Tare, do sada je zabilježeno 172 vrste ptica, od čega 112 vrsta ima status gnjezdarica. Dominantna staništa uključuju alpske i subalpske zone, planinska jezera, staništa bora krivulja, kao i široke površine četinarskih, mješovitih i listopadnih šuma. Na osnovu ovih podataka, Park je uvršten u mrežu IBA (Important Bird Area) lokaliteta, što potvrđuje njegov međunarodni značaj za očuvanje faune ptica.

Najznačajnije gnjezdarice parka su: *Pernis apivorus*, *Circaetus gallicus*, *Aquila chrysaetos*, *Falco tinnunculus*, *Falco peregrinus*, *Alectoris graeca*, *Perdix perdix*, *Coturnix coturnix*, *Tetrao urogallus*, *Bubo bubo*, *Otus scops*, *Aegolius funereus*, *Caprimulgus europaeus*, *Picoides tridactylus*, *Picus canus*, *Picus viridis*, *Lullula arborea*, *Alauda arvensis*, *Turdus torquatus*, *Saxicola rubetra*, *Monticola saxatilis*, *Parus montanus*, *Eremophila alpestris*, *Regulus regulus*.

Rasprostranjenost vrsta po staništima:

Četinarske i mješovito četinarsko-listopadne šume: lještarka (*Bonasa bonasia*), tetrijeb gluhan (*Tetrao urogallus*), crna žuna (*Dryocopus martius*)

Listopadne šume sa dominacijom bukve, javora i graba: kukavica (*Cuculus canorus*), kobac (*Accipiter nisus*), šumska sova (*Strix aluco*), žuna (*Picus viridis*), sojka (*Garrulus glandarius*), siva muharica (*Muscicapa striata*), kos (*Turdus merula*), velika sjenica (*Parus major*), žutovoljka (*Emberiza citrinella*)

Planinske listopadne šume: planinski djetlić (*Dendrocopos leucotos*)

Visokoplaninski kamenjari i pašnjaci: suri orao (*Aquila chrysaetos*), planinska ševa (*Eremophila alpestris*), žutokljuna galica (*Pyrrhocorax graculus*), planinski vrabac (*Montifrigilla nivalis*), jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*), kos kamenjar (*Monticola saxatilis*), planinski popić (*Prunella collaris*), lješnjikara (*Nucifraga caryocatactes*)

Visokoplaninske stijene i kamenjari: žutokljuna galica (*Pyrrhocorax graculus*), buljina (*Bubo bubo*), puzgavac (*Tichodroma muraria*), bjeloglavi sup (*Gyps fulvus*),

Mozaičan raspored kamenjara i pašnjaka od 1500 do 2000 mnv: pupavac (*Upupa epops*), gavran (*Corvus corax*), suri orao (*Aquila chrysaetos*), planinski popić (*Prunella collaris*),

obična ševa (*Alauda arvensis*), svrčak (*Lanius collurio*), lještarka (*Tetrastes bonasia*), tetrijeb gluhan (*Tetrao urogallus*), veliki djetlić (*Dendrocopus major*), lješnjikara (*Nucifraga caryocatactes*), jelova sjenica (*Parus ater*), obična zeba (*Fringilla coelebs*), krstokljun (*Loxia curvirostra*)

* Spisak vrsta ptica sa statusima dat je u Prilogu ovog dokumenta

Fauna sisara

Kako je lov na krupne sisare bio jedan od hobija vladarskih porodica u Crnoj Gori, zaštita području Durmitora datira od 1907. godine kada tadašnjim zakonskim regulativama dio planinskog masiva Durmitora zajedno sa Crnim jezerom dobio status zaštićenog područja, između ostalog zbog jedinstvene faune krupnih sisara, iako nijesu bila sprovedena njihova istraživanja. Svrha zakonskih regulativa je bila zaštita od prekomjernog lova, ali i prepoznavanja ovog područja kao važnog centra biodiverziteta koji treba očuvati i zaštititi.

Kada se ističu prirodne vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor onda se navodi i fauna sisara kao jedna od njih. Raniji podaci su veoma oskudni i malo su poznata istraživanja sisara ovog zaštićenog područja. Autori studija i naučnih radova o Durmitoru većinom su se ograničavali na lovne vrste sisara. Čak i u obrazloženju namijenjenom UNESCO, prilikom podnošenja predloga za upisivanje Durmitora na listu Svjetske prirodne baštine, o fauni sisara nije moglo mnogo da se navede, jer predlagači nisu mogli da nađu gotovo nikakvu dokumentaciju o istraživanjima. Istaknuto je, da fauna sisara nije detaljno proučena i dovoljno istražena. Najčešće su planinari, usputni biolozi i ljubitelji prirode sakupljene podatke odnosili sa sobom ne ostavljajući nikakav pisani dokument.

Durmitorska fauna sisara je po mnogo čemu jedinstvena, osobita i izvorno netaknuta. Tokom poslednjih godina istraživanja registrovane su 43 vrste od kojih: 7 vrsta iz Reda Insectivora, 11 vrsta iz Reda Chiroptera, 11 vrsta iz Reda Rodentia, 1 vrsta iz Reda Lagomorpha, 3 vrste iz Reda Artiodactyla i 6 vrsta iz Reda Carnivora, što predstavlja 50% od ukupno poznatih vrsta sisara u Crnoj Gori. Od ukupnog broja konstatovanih vrsta 25 vrsta sisara uživa vid zaštite na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Zoogeografska slika faune sisara Nacionalnog parka Durmitor prema dosadašnjim istraživanjima, analizama vrsta i podvrsta, određena je prvenstveno sa dva specifična centra rasprostranjenja i nastanka koji daju upečatljivost i jedinstvenost po osnovnim odlikama, a to su kanjon rijeke Tare i masiv planine Durmitor. Oba centra sa svojim jedinstvenim, izvornim, specifičnim, istorijskim postankom, geomorfološkim, biološkim, speleološkim i mnogim drugim elementima daju osnovni temelj, pečat, genotip, fenotip i distribuciju vrsta u njihovom rasprostranjenju. Sa jedne strane kanjon rijeke Tare sa osobitim klimatskim elementima gdje postoji donekle mediteransko-srednjeevropski uticaj na faunu sisara, a sa druge strane masiv Durmitora po posebnim geomorfološkom postanku, ledničkim uvalama, cirkovima, jedinstvenim prirodnim reliktnim fenomenima, alpskim livadama i pašnjacima, okomitim kamenjarima, točilima i siparima uslovili su razvoj alpsko-arktijsko faune sisara sa borealnim elementima. Ekosistemska i biomska pripadnost faune sisara na Dumitoru diktirana je i određena nadmorskim visinama (od kanjona rijeke Tare (520 mnv) do planinskih vrhova i kamenjara u masivu Durmitor (od preko 2500 mnv). Uprkos prirodnim, geomorfološkim i klimatskim uslovima oštih razgraničenja za sisare djelimično ne postoji.

Rasprostranjenje vrsta sisara po staništima:

Alpski ekosistemi kamenjara, sipara i točila: divokoza (*Rupicapra rupicapra*), dinarska voluharica (*Dinaromys bogdanovi*).

Alpski ekosistemi pašnjaka i travnjaka: divokoza (*Rupicapra rupicapra*), mrki medvjed (*Ursus arctos*), sivi vuk (*Canis lupus*), dinarska voluharica (*Dinaromys bogdanovi*), evropski zec (*Lepus europaeus*), mala lasica (*Mustela nivalis*), planinska rovčica (*Sorex alpinus*).

Alpski i subalpski ekosistem mješovite šume (jele, smrče i bukve): divokoza (*Rupicapra rupicapra*), srna (*Capreolus capreolus*), divlja svinja (*Sus scrofa*), sjeverni bjelogrudi jež (*Erinaceus roumanicus*), evropski jež (*Lepus europaeus*), vjeverica (*Sciurus vulgaris*), mrki medvjed (*Ursus arctos*), sivi vuk (*Canis lupus*), šakal (*Canis aureus*), lisica (*Vulpes vulpes*), kuna bjelica (*Martes foina*), širokouhi ljljak (*Barbastella barbastellus*), širokouhi večernjak (*Myotis blythii*), večernjak (*Myotis emerginatus*), veliki potkovičar (*Rhinolophus ferrumequinum*), mali potkovičar (*Rhinolophus hipposideros*).

Alpski i subalpski ekosistem četinarskih šuma (smrče i bijelog bora): divokoza (*Rupicapra rupicapra*), srna (*Capreolus capreolus*), sjeverni bjelogrudi jež (*Erinaceus roumanicus*), mrki medvjed (*Ursus arctos*), sivi vuk (*Canis lupus*), šakal (*Canis aureus*), lisica (*Vulpes vulpes*), divlja mačka (*Felis silvestris*), vjeverica (*Sciurus vulgaris*), *Mustela nivalis*, *Martes foina*, *Sorex alpinus*, *Rhinolophus ferrumequinum*, *Rhinolophus hipposideros*

Visokoplaninski ekosistem pojasa bora krivulja i kleke: *Rupicapra rupicapra*, *Ursus arctos*, *Canis lupus*, *Dinaromys bogdanovi*.

Kanjonske listopadne šume sa okomitim kamenjarima i listopadnom šumom (niže nadmorske visine): *Rupicapra rupicapra*, *Capreolus capreolus*, *Sus scrofa*, *Canis lupus*, *Canis aureus*, *Ursus arctos*, *Vulpes vulpes*, *Glis glis*, *Martes foina*, *Mustela nivalis*, *Meles meles*, *Rhinolophus ferrumequinum*, *Rhinolophus hipposideros*, *Myotis blythii*, *Myotis emerginatus*, *Pipistrellus pipistrellus*, *Pipistrellus pygmaeus*, *Hypsugo savii*

Kanjonske mješovite četinarsko-listopadne šume (jele, bukve i bijelog bora) (više nadmorske visine): *Rupicapra rupicapra*, *Capreolus capreolus*, *Sus scrofa*, *Ursus arctos*, *Canis lupus*, *Felis silvestris*, *Vulpes vulpes*, *Glis glis*, *Martes foina*, *Meles meles*, *Rhinolophus euryale*, *Myotis emerginatus*, *Pipistrellus pipistrellus*, *Pipistrellus pygmaeus*, *Hypsugo savii*

Mozaični raspored livada i šumskih ekosistema: *Rupicapra rupicapra*, *Capreolus capreolus*, *Sus scrofa*, *Canis lupus*, *Canis auratus*, *Ursus arctos*, *Felis silvestris*, *Vulpes vulpes*, *Rhinolophus ferrumequinum*, *Rhinolophus hipposideros*, *Rhinolophus hipposideros*, *Myotis blythii*, *Barbastella barbastellus*

Rječni ekosistem: *Lutra lutra*.

Pećine: *Rhinolophus ferrumequinum*, *Rhinolophus hipposideros*, *Rhinolophus euryale*, *Myotis emerginatus*, *Pipistrellus pipistrellus*.

* Spisak vrsta sisara na području NP Durmitor dat je u Prilogu ovog dokumenta

2.1.3. Geodiverzitet

Geomorfologija i geologija

Geomorfologija, geologija i zemljište na prostoru Nacionalnog parka i šireg područja oblikuju Durmitor i čine ga mnogo čemu najimpozantnijom planinom Dinarida. Osnovna geomorfološka podjela područja podrazumijeva četiri specifične prostorne cjeline sa naglašenom fizionomijom: površ Jezera, masiv Durmitora, kanjon rijeke Tare i masiv Sinjajevine. Površ Jezera predstavlja zaravnjen plato nadmorske visine od 1300 do 1500 mnv i vezuje planinske lance Durmitora sa kanjonskom dolinom Tare. Masiv Durmitora predstavlja

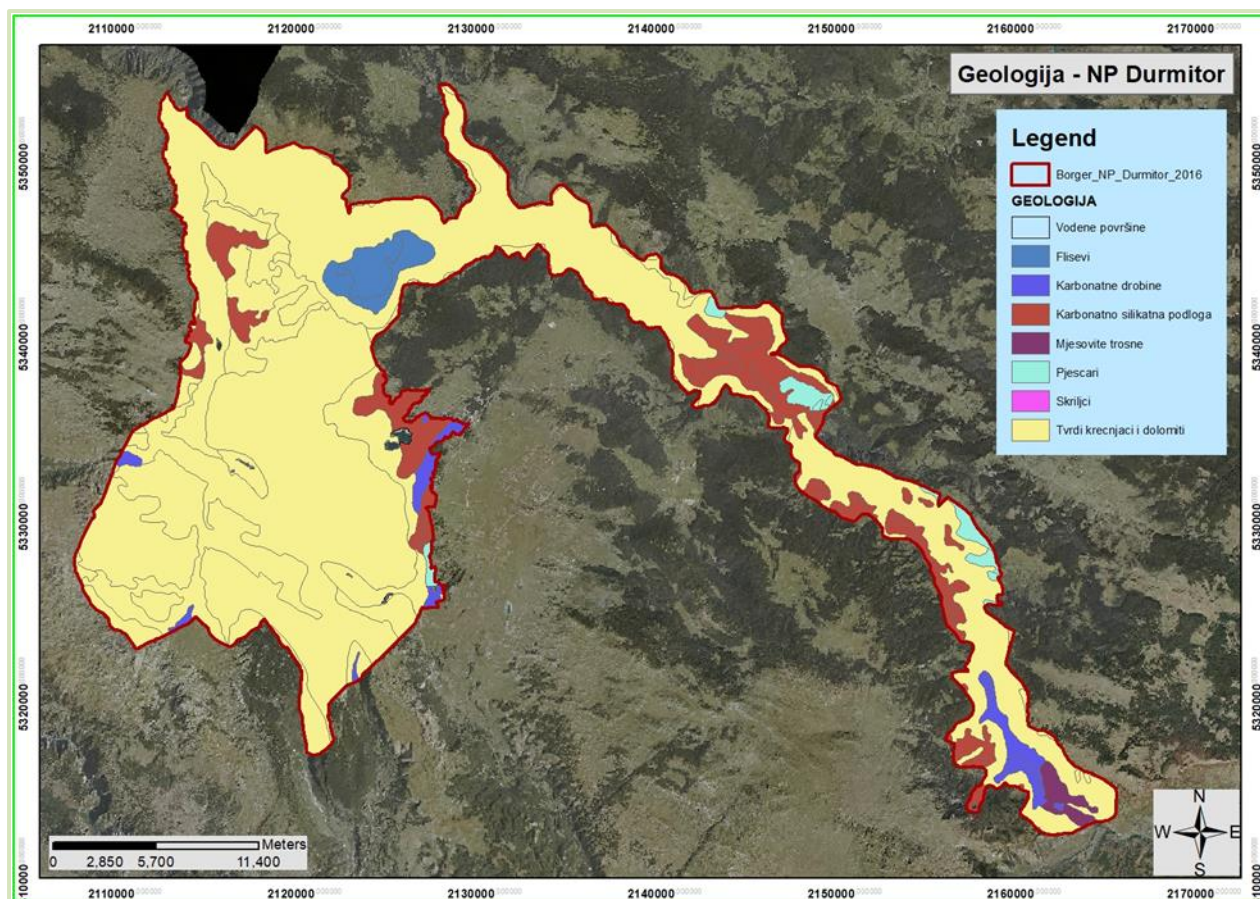
markantnu reljefnu cjelinu koja je ispresijecana mnogobrojnim kanjonima rijeka i potoka, sa velikim brojem vrtača, uvala, zaravni, planinskih oka i drugih karstnih tvorevina, kao poseban fenomen prirode. Kanjon Tare, kao jedinstvena pojava po svojoj dubini od 1000 m, a mjestimično i 1300 m, dužinom od 78 km prostire se od ušća Bistrice do Šćepan polja (opština Plužine). Sinjajevina je prostrana planinska visoravan, duga oko 40 km i široka oko 15 km, koja leži u polukrugu dubokog kanjona Tare. Ona je najveća krečnjačka zaravan - površ u Crnoj Gori.

Reljefna specifičnost Durmitora je velika visinska razlika na malom rastojanju. Uzdizanje masiva Durmitora sa visokih zaravni, prosječne visine 1450 m, preko kojih vode mnogi putevi, zatim raščlanjenost masiva na brojne grebene čini ovu planinu pristupačnom do najviših vrhova. Prema istorijskom specifičnom geomorfološkom postanku posebno se izdvajaju: Bobotov kuk, Međed, Savin kuk, Prutaš i Šareni pasovi, jer predstavljaju vrhove koji su iznad 200 mnv, a uzdigli su se među poslednjim i najmlađim, što je specifično i jedinstveno da se mlađi vrhovi uzdižu poslednji, a bivaju visinom iznad starijih. Na Durmitoru se nalazi više od 40 vrhova viših od 2000 m, od kojih je najviši Bobotov kuk sa 2523 m, a najniži teren je nizvodno od ušća Sušice u Taru, gdje je nadmorska visina oko 515 m, tako da je visinska amplituda na prostoru NP Durmitor preko 2000 m.

Durmitor je svojim geografskim položajem, visinom i vrlo razvijenom predglacijacijom krškim reljefom, predstavljao povoljan prostor za razvoj glacijalnih oblika reljefa. Glacijacija Durmitora ostavila je i do danas dobro očuvane tragove. U velikom dijelu to su dominantni erozioni i akumulacioni oblici reljefa. Glacijalnog porijekla su i brojna planinska jezera, koja spadaju u najljepše hidrološke pojave i oblike u Crnoj Gori. Šire područje teritorije Žabljaka izgrađuju tvorevine trijaskе, jurske i kredne starosti i kvartarni sediment. Morene pokrivaju velike površine na Jezerskoj visoravni, Sinjavini i na padinama Durmitora. Sastoje se od lednicima zdrobljenog materijala, pjeskovito-glinovitog i šljunkovitog, haotično izmiješanog, u kojem se nalaze mjestimično i blokovi od više desetina kubika, kao i poluzaobljeni komadi prečnika od 0.1 do 1.0 m. Morene mjestimično predstavljaju tzv. “bedeme” (čeone i bočne morene) sa debljinom morenskih naslaga od 50 do 100 m. Morenski materijal potiče sa terena koji je erodovan glečerima (lednicima). Područje Parka pripada tzv. Durmitorskoj tektonskoj jedinici, koja je sa sjevera i sjeveroistoka navučena na tzv. Visoki krš. Teren Durmitorske geotektonske jedinice izgrađuju klastični sedimenti paleozoika i donjeg trijasa, karbonatne, vulkanske i silicijske stijene srednjeg trijasa.

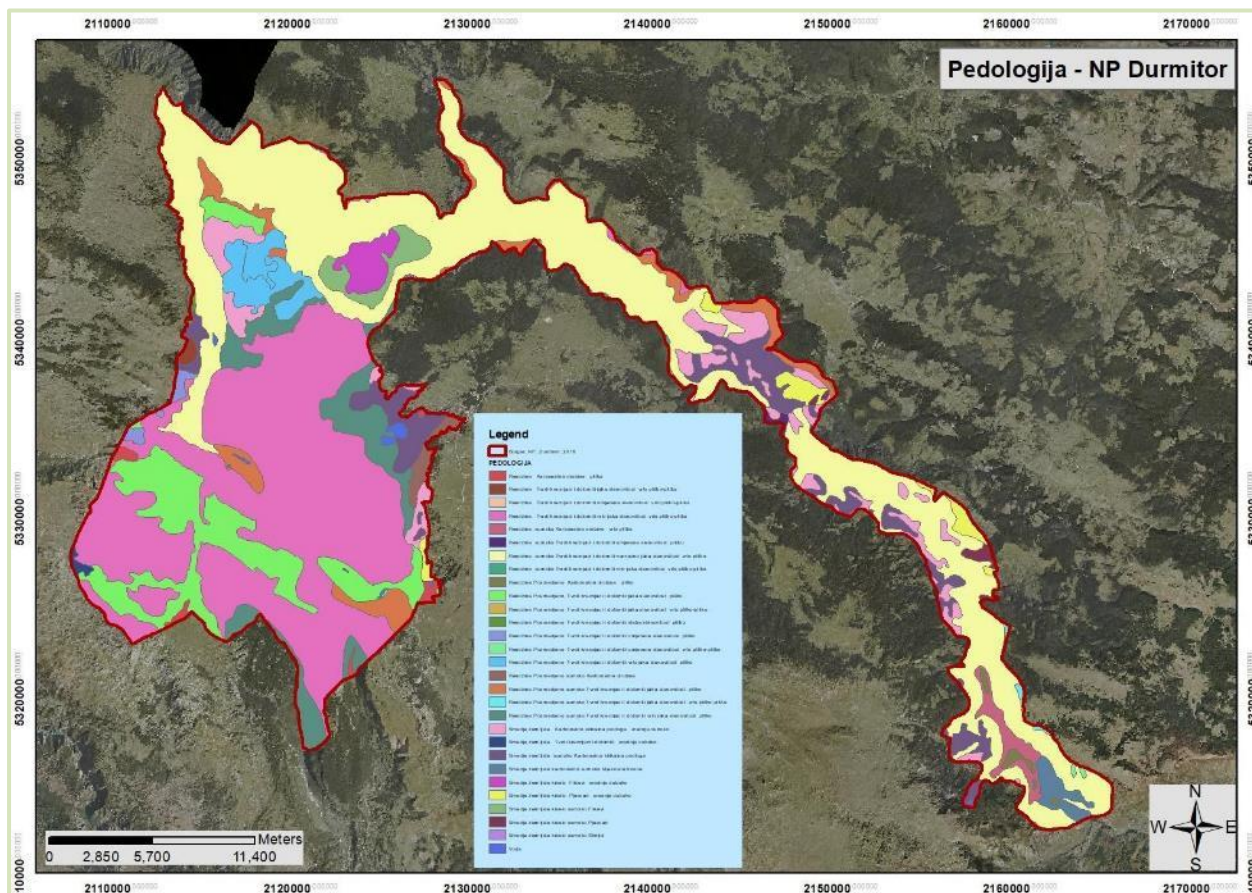

Mapa 6: Geološka mapa NP Durmitor

Pedologija

Područje Parka pripada tzv. durmitorskoj tektonskoj jedinici, koja je sa sjevera i sjeveroistoka navučena na tzv. Visoki krš. Teren Durmitorske geotektonske jedinice izgrađuju klastični sedimenti paleozoika i donjeg trijasa, karbonatne, vulkanske i silicijske stijene srednjeg trijasa, 15 karbonatne stijene gornjeg trijasa, jure, tvorevine dijabaz-rožnačke formacije i jure, jezerski neogeni sedimenti, glacialni, deluvijalni i aluvijalni sedimenti kvartarne starosti. Vrtače kao oblik površinske kraške erozije značajno su zastupljene na području Žabljaka, a prevashodno na onim lokalitetima koji nisu bili zahvaćeni procesom glacijacije. Na ovom području zapaža se nekoliko vrtača, od koji se izdvajaju Njegovuđa i Žugića bare. Neke od uvala imaju i svoje kratke ponornice. Zemljište na području Durmitora formirano je na osnovu pedogenetskih činilaca, a najviše pod uticajem geološke podloge, reljefa, klime i vegetacije. Najveći dio područja nalazi se pod lesiviranim smeđim i humusnim kiselim zemljištima. Manje površine se nalaze pod smeđim podzolastim, a još manje pod smeđim zemljištima. Hipsometrijski, idući ka planinskim vrhovima, smeđa lesivirana i humusna smeđa zemljišta zamjenjuju krečnjačke crnice ili rendzine. Prostorno manje zone su sa crvenicom, aluvijalnim zemljištima i tresetom. Na ovom području izdvojeno je više sistematskih jedinica: organogena krečnjačka crnica, organomineralna krečnjačka crnica, posmeđena crnica, smeđe zemljište (na krečnjaku ili mješavina krečnjaka i silikatnih stijena), lesivirano smeđe zemljište (mješavina krečnjaka i silikatnih stijena), humusno kisjelo smeđe zemljište (na eruptivnim bazičnim stijenama), smeđe podzolasto zemljište, humusnogvoždjeviti podzol, crvenica nastala raspadanjem

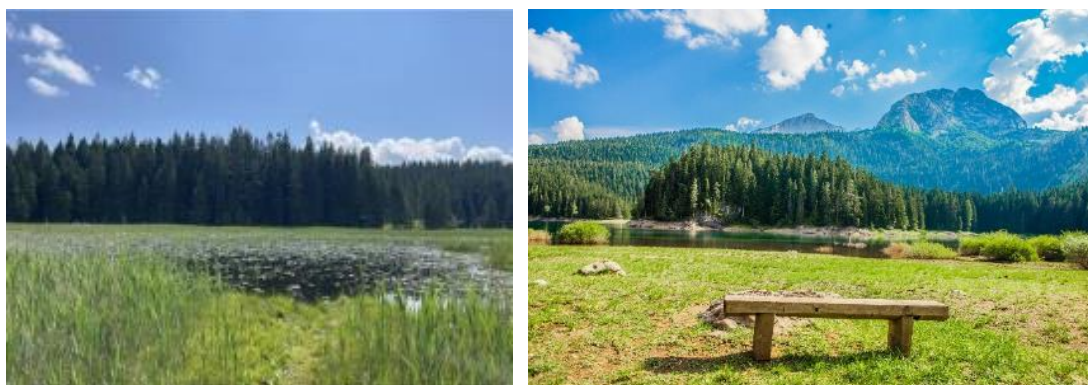
krečnjaka (na dnu vrtača), aluvijalna zemljišta pored vodotokova i jezera. Zahvaljujući dinamičkim procesima javljaju se skeletna zemljišta. Mjestimično se javlja i treset.

Mapa 7: Pedološka mapa NP Durmitor

2.1.4. Hidrologija

Geološki Durmitor se sastoji od vodopropusnih, vodonepropusnih i slabo propusnih stijena, kao i kvartarnih sedimenata, koji zajedno oblikuju hidrološki režim i utiču na formiranje brojnih vodenih akumulacija.

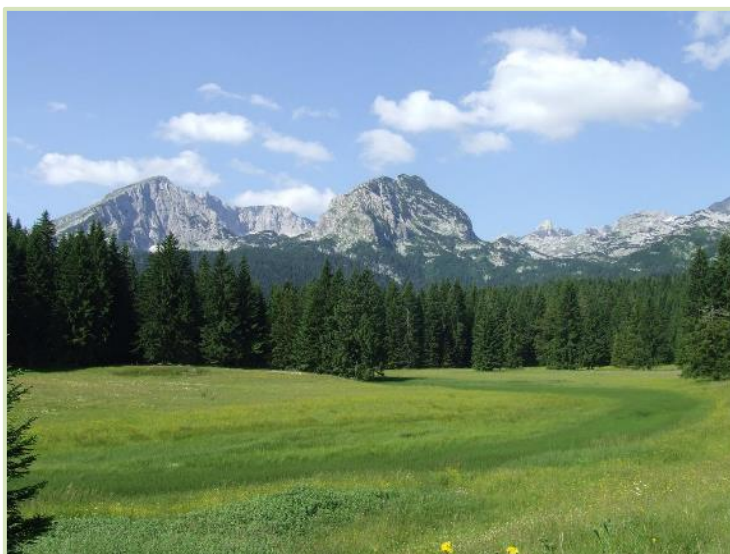
Na području Durmitora su izražene različite hidrografske pojave. Na ovom prostoru srećemo kanjonske rijeke, rijeke ponornice, kraška vrela, ledene pećine, ostatke glečera, glacijalna jezera itd. Nacionalni park Durmitor obuhvata osnovni masiv Durmitora, zajedno sa kanjonima Tare, Drage i Sušice, kao i gornjim dijelom kanjonske doline Komarnice. Ovo područje se odlikuje bogatstvom vodnih tokova i specifičnim hidrološkim fenomenima, među kojima je najznačajnija rijeka Tara, koja teče kroz jedan od najdubljih kanjona u Evropi. Pored površinskih tokova, rijeka Tara dobar dio svojih voda prima i od brojnih vrela. Nizvodno od Đurđevića Tare, značajna vrela su: Ljutica, Bukovi, Bjela vrela, Bajlovića sige i Slatinske Dubrave. Nizvodno od Tepaca, sa lijeve strane, poznata vrela su Nikovići i Vlaški usovi. Osim Tare, Durmitor je poznat i po veoma očuvanim glečerskim jezerima, poznatim kao "gorske oči", koja čine jedinstvenu hidrološku baštinu. Pored ovih jezera, postoje i manje vodne akumulacije koje predstavljaju prelaz između jezera, lokvi i bara.

Među jezerima se posebno ističe Crno jezero (Veliko i Malo), za koje je karakteristična pojava bifurkacije. Podzemni tokovi voda iz Crnog jezera otiču u slivove dviju rijeka - rijeke Tare na sjevero-istoku i rijeke Pive, odnosno Komarnice na jugo-zapadu; tako da Crno jezero predstavlja vododjelnicu između ova dva riječna sliva. Osim njega značajna su i druga jezera, poput Škrčkog (Veliko i Malo), Zminjeg, Pošćenskog, Vražjeg, Ribljeg, Valovitog, Modrog, Barnog, Sušičkog, Zabojskog i Zminičkog jezera. Ovaj prostor je takođe prepoznatljiv po jezerima-lokvama, kao što su Goveđa jezera, Srablje jezero, Zeleni vir, Lokve bare u Ražanom polju i Suva lokva.

Durmitor je, zbog svojih hidrografskih specifičnosti, ključan za očuvanje biodiverziteta i upravljanje vodnim resursima, kao i za razvoj turizma.

2.1.5. Predione odlike

Durmitor, zahvaljujući očuvanim i autentičnim ekosistemima predstavlja jedno od rijetkih područja u Evropi s visokim prirodnim potencijalom. Uprkos određenim pritiscima, većina ekosistema je u izuzetnom stanju, što Durmitor čini pogodnim za praćenje globalnih ekoloških promjena kao referentna tačka. Unapređenje ekološke svijesti, efikasna primjena zakona o zaštiti prirode i jačanje državne podrške nacionalnim parkovima mogu osigurati dugoročnu zaštitu i održivu valorizaciju ovog prostora. Neistraženi predjeli Parka i nepristupačna područja nude potencijal za naučna istraživanja.

Visokoplaninski predjeli

Durmitor se odlikuje izrazito očuvanim visokoplaninskim predjelima, koji obuhvataju zone iznad 1700 m nadmorske visine i poklapaju se sa gornjom granicom šuma i golim planinskim vrhovima. Ove prostore karakteriše borealna klima sa svježim ljetima, specifična vegetacija poput bora krivulja (*Pinetum mughii*) i kleke (*Juniperus communis*), kao i travnate zajednice koje postepeno prelaze u kamenjare, a na najvišim vrhovima prisutni su trajni snježnici. Antropogeni uticaji u ovom području su minimalni ili potpuno izostaju.

Reljef Durmitora čini pet planinskih lanaca različitih širina i visina, nastalih kombinacijom tektonskih pokreta i spoljašnjih erozivnih procesa. Sjeverni niz (Pirlitor, Ćurevac, Štuoc, Crvena greda) prati kanjon Tare. Srednji niz, najviši u masivu, obuhvata vrhove poput Savin kuka, Šljemena, Bobotovog kuka (2523 m – najviši vrh), te formira amfiteatralna udubljenja između svojih ogranaka (npr. Lokvice, Valoviti do). Niz "Durmitorskog fliša" uključuje vrhove poput Prutaša i Ranisave i povezuje se sa srednjim nizom u zoni Zubaca, zatvarajući udubljenja poput Škrka i Pošćenske doline. Južni niz (Ivica, Lojanik, Ružica) najduži je i pruža se do kanjona Pive, dok jugozapadni niz (greben Buručkovca) prati kanjon Komarnice i djelimično se nalazi u zaštitnoj zoni Nacionalnog parka.

Visinska razlika na području NP Durmitor iznosi preko 2000 metara — od najniže tačke kod ušća Sušice u Taru (515 m) do Bobotovog kuka (2523 m) — što ga čini jedinstvenim prostorom značajne morfološke raznovrsnosti i izuzetne ekološke vrijednosti.

Planinski predjeli

Obuhvataju subalpsku zonu Durmitora, na nadmorskim visinama između 1500 i 1700 metara. Ovaj predio karakterišu prostrane košanice i pašnjaci, mozaik četinarskih i bukovih šuma, te sezonska stočarska naselja – katuni, čiji je antropogeni uticaj minimalan.

Klimatski uslovi odgovaraju vlažnoj borealnoj klimi sa svježim ljetima. Dominantna šumska zajednica u ovoj zoni je *Piceeto excelsae* (smrčeve šume), dok se u nižim dijelovima javljaju i

Fagetum moesiacaе subalpinum (subalpska bukova šuma), te mješovite šume bijelog bora i smrče (*Piceo-Pinetum illiricum*). Livadsko-pašnjačke površine pokrivaju biljne zajednice poput *Festucetum pseudoxanthinae* i *Genisto-Festucetum spadicae*.

Ovaj tip predjela ima važnu ulogu u očuvanju prirodne raznovrsnosti Durmitora, a njegova kombinacija prirodnih elemenata i tradicionalne stočarske upotrebe doprinosi jedinstvenosti pejzažnog i ekološkog identiteta ovog prostora.

Predio planinskih visoravni

Predstavlja prelaznu zonu između planinskih lanaca i kanjonskih dolina, prepoznatljiv po talasastom reljefu sa kupastim brežuljcima, vrtačama, uvalama i plitkim visećim dolinama. Ovaj tip predjela je najrasprostranjeniji i najkarakterističniji za Nacionalni park Durmitor.

Smješten je u visinskom pojasu do 1500 m.n.v., u uslovima planinske klime sa toplim ljetima. Dominantna vegetacija uključuje bukove šume (*Fagetum montanum moesiacaе*), smrčeve i mješovite šume (*Piceetum excelsae montanum*, *Abieto-Fagetum*), te livadsko-pašnjačke zajednice (*Festuco-Agrostidetum*, *vlasulja-crnogriva*), koje pokrivaju dublja zemljišta na ravnijim terenima.

Za razliku od viših zona, ovaj predio je pod znatnim antropogenim uticajem – naselja, sezonski katuni, kao i infrastruktura (putevi, koridori), posebno u područjima visoravni Jezera, Pive, Drobnojaka, Malocrnogorskog platoa i Nedajsko-Kneževičke površi.

Površ Jezera (1300–1500 m) je zaravnjen glacijalni plato s talasastim reljefom, povezan s Drobnjačkom površi preko Vrtoč polja.

Malocrnogorski plato između kanjona Tare i Sušice ima dva nivoa – viši (Ograda, 1600 m) i niži (1450 m), koji pripadaju istom morfo-genetskom sistemu kao površ Jezera.

Nedajsko - Kneževička površ, u zaleđu sela Nedajno i Kneževići, visine oko 1450 m, dio je istog kraško – glacijalnog kompleksa.

Na desnoj strani Tare nalaze se manje površi – Crvena Lokva, Vaškovo, Kosanica, Glibači i Ograđenivca, visinski usklađene s površima Jezera

Pivsko-Drobnjačka površ leži van granica NP Durmitor, ali je morfološki i visinski povezana s ostalim zaravnima.

Ovaj predio ima visoku pejzažnu vrijednost, a njegova raznovrsnost i pristupačnost čine ga ključnim dijelom prostorne strukture parka.

Predio kanjona

Predio kanjona obuhvata koridore rijeke Tare i njenih pritoka, predstavljajući jednu od najupečatljivijih i najatraktivnijih cjelina pejzaža Nacionalnog parka Durmitor. Kanjon Tare, zbog svoje impozantne dubine i očuvanosti, daje poseban karakter ovom prostoru. Ovaj predio odlikuje se umjereno toplom i vlažnom klimom sa toplim ljetima, što predstavlja prijelaz između umjereno-kontinentalne i planinske klime. Visinski obuhvata prostor do gornje ivice kanjona, najčešće do 1000 mnv, a mjestimično i do 1300 mnv.

Vegetaciju čine šume termofilnih vrsta na blažim padinama, poput grabovih zajednica sa makljenom i meduncem, dok se na višim, strmijim stranama javljaju šume crnog graba. Na stijenama rastu zajednice crnog bora, koji ovdje predstavlja trajan vegetacijski stadijum, a neposredno iznad razvijaju se zajednice bukve i graba. Antropogeni uticaj je minimalan i ogleda se kroz postojanje vidikovaca, rafting kampova i ograničene infrastrukture.

Hidrološki sistem područja je kompleksan i obuhvata rijeke Tare i Pive sa pritokama, kao i brojna stalna i povremena kraška vrela i izvore, što doprinosi bogatstvu reljefnih i

hidrogeoloških oblika. Upravo zbog te raznolikosti, u prostoru prečnika od svega 50 km nalazi se šest dubokih kanjona, što predstavlja izuzetnu rijetkost u svjetskim razmjerama.

Kanjon Tare, drugi po dubini u svijetu nakon Kolorada, doseže i do 1300 m dubine, sa ukupnom dužinom od 93 km, od čega se 78 km nalazi unutar granica Nacionalnog parka. Ima vrlo malo proširenja, a na ušćima pritoka formirane su erozivne terase koje svjedoče o geološkim razlikama i različitim fazama riječnih tokova. Među najpoznatijim terasama izdvajaju se one kod Crne pode, Kračice, Karaula i Večerinovca.

Reljef kanjona karakterišu gotovo vertikalne stijene, mjestimično obrasle borom, a na pojedinim proširenjima razvijena je bujnija vegetacija sa prisustvom mediteranskih biljnih vrsta. Strme strane prelaze u zaravni čija je prosječna visina oko 1450 mnv.

Pored Tare, i drugi kanjoni ovog područja imaju značajnu geomorfološku i pejzažnu vrijednost. Kanjon Sušice, dug 15 km i dubok 700 m, smatra se jednim od najupečatljivijih oblika krša u regiji. U njegovom gornjem dijelu nalaze se Škrčka jezera. Kanjon Drage, usječen u istočne obronke Ljubišnje, karakteriše neusaglašeni podužni profil. Kanjon Komarnice, poznat i kao

Nevidio, na nekim mjestima je širok svega nekoliko metara, što ga čini jedinstvenom turističkom atrakcijom, dok kanjon Grabovice zadržava prirodni izgled sa dubinama do 500 m. Klisure Vašovske i Selačke rijeke takođe imaju izražene dubine i neusaglašene tokove, doprinoseći složenosti i raznolikosti ovog predjela.

Planinska jezera

Planinska jezera, glacijalnog porijekla predstavljaju ekosisteme od izuzetnog značaja u okviru durmitorskog pejzaža. Uz sama jezera, značaj imaju i njihovi priobalni pojasevi, gdje su naročito ljeti prisutni procesi poniranja voda i oscilacije u dotoku. Pojedina jezera su podložna eutrofikaciji i sukcesivnom preobražaju u močvare (npr. Pošćensko i Barno jezero), dok druga trpe eroziju i zasipanje sedimentima (Modro jezero).

Očuvana glečerska jezera, poznata i kao „gorske oči“, čine prepoznatljivu morfološko-hidrološku specifičnost Durmitora. Uz njih se javljaju i manji vodeni oblici – prelazi ka lokvama i barama, koji dodatno obogaćuju pejzažni mozaik. Najznačajnija su Crno (Veliko i Malo), Škrčka, Zminje, Vražje, Riblje, Modro, Barno, Sušičko i druga jezera, čiji je postanak rezultat glacijalne, fluvijalne i karstne erozije.

Sušičko jezero je jedino periodično jezero u oblasti i nastaje u širem dijelu doline Sušice. Škrčka jezera, smještena visoko u planinskom cirku, dio su kompleksnog hidrološkog sistema koji završava snažnim vrelištima na izvoru Skakala.

S obzirom na visok stepen očuvanosti prirodnih šumskih ekosistema u okolini jezera, pejzaž u cjelini zadržava visoku ambijentalnu i ekološku vrijednost.

2.2. Kulturno - istorijske vrijednosti

2.2.1. Materijalna kulturna baština

Materijalno kulturno nasljeđe Nacionalnog parka Durmitor, sa neposrednim okruženjem, karakterišu arheološki lokaliteti, obilje nekropola sa stećcima, sakralna arhitektura sa tri manastira u kanjonu Tare i stambeno i privredno narodno graditeljstvo.

Na osnovu postojećeg stanja arheoloških nalazišta, potencijalnih i zakonom zaštićenih kulturnih dobara i tradicionalne arhitekture, može se konstatovati da je materijalna kulturna baština Durmitora slabo istražena, devastirana i nevalorizovana.

Svjedočanstva ranijih kultura uglavnom su skoncentrisana u kanjonskoj dolini Tare. Lokaliteti Šalintrča i Đurova pećina u Gornjoj Dobrilovini, Šaranska pećina u Podima, ostaci ilirske gradine u Leverima, ostaci rimskog svetišta sa uklesanim paganskim žrtvenikom posvećenom orijentalnom božanstvu Mitri, nekropole stećaka u Tepcima, Bačevniku, Begovoj ravni, Premćanima i na Žugića luci, srednjovjekovno utvrđenje Pirlitor, ne istraženi su, naučno nevalorizovani i nezaštićeni.

Na prostoru Parka i užem okruženju brojne su srednjovjekovne nekropole, koje mještani nazivaju „grčka“ ili „rimska“ groblja, sa obiljem stećaka iz XIV i XV vijeka. Najvrjednije nekropole stećaka, sa dekorativnom plastikom, ljudskim i životinjskim figurama i scenama lova, nalaze se u zaštitnoj zoni Parka u Novakovićima, kod Ribljeg jezera i u Barama Žugića. Oba lokaliteta, zajedno sa nekropolom kod Šćepan polja u opštini Plužine, zbog reprezentativnosti i vanrednog značaja, 2016. godine upisani su na UNESCO listu svjetske baštine.

Sakralnu arhitekturu Durmitorskog kraja karakterišu skromne crkve jednostavne arhitekture u okolnim selima Međužvalju, Kršu, Tepcima, Maloj Crnoj Gori i Novakovićima, podignute u prvoj polovini i kraju XIX vijeka. Zidane u duhu narodnog graditeljstva, jednobrodne su osnove, sa zvonnicima na preslicu. Među njima, status kulturnog dobra do sada ima samo crkva Sv. Preobraženja u centru Žabljaka.

U kanjonu Tare nalaze se tri manastira Sv. Đorđa u Dobrilovini, Uspenja Bogorodice u Dovolji i Sv. Arhandela Mihaila u Đurđevića Tari, nastali u periodu od XV do XVII vijeka. Osim visokog duhovnog i vjerskog značaja, imali su važnu ulogu u prosvjetiteljstvu i oslobodilačkoj borbi naroda ovog područja.

Prilikom obnove Tarskih manastira, krajem XX i tokom prve decenije XXI vijeka, nepoštovanjem planske dokumentacije i konzervatorskih načela, devalvirane su izvorne karakteristike ovih kulturnih dobara. Drastičan primjer devastacije predstavlja konak neprimjerenih dimenzija i materijala izgrađen u samoj porti manastira Dobrilovina.

Programom zaštite i očuvanja kulturnih dobara Crne Gore, koji Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta sprovodi kontinuirano od 2014. godine, rade se konzervatorski projekti i izvode konzervatorske mjere na najugroženijim kulturnim dobrima. Kada se steknu uslovi uradiće se projekti, na osnovu kojih će se sprovesti mjere zaštite i na manastirskim kompleksima u kanjonu Tare.

Izuzetno graditeljsko djelo arhitekture XX vijeka, simbol kanjona rijeke Tare, monumentalni most na Đurđevića Tari, građen 1937-40. godine, još uvijek nema status kulturnog dobra.

JP za nacionalne parkove Crne Gore je proslijedilo Upravi za zaštitu kulturnih dobara inicijative za uspostavljanje zaštite Mosta na Đurđevića Tari 2015. godine i lokaliteta Mitreum - svetišta boga Mitre u Lever Tari 2016. godine. Obje inicijative su prihvaćene od strane nadležne institucije, koja je započela izradu elaborata o valorizaciji kulturnih vrijednosti ova dva značajna objekta materijalne baštine NP Durmitor.

Autohtono stambeno i privredno graditeljstvo sve više nestaje, potisnuto novogradnjom i upotrebom modernih materijala. Pojedinačni sačuvani primjeri graditeljstva najčešće su van upotrebe, u fazi propadanja.

U svrhu zaštite tradicionalnog graditeljskog nasljeđa Durmitora ne postoje sveobuhvatne studije, jer se ozbiljnim istraživanjem i valorizacijom u ovoj oblasti nauka slabo bavila.

Tabela 8: Nepokretna i potencijalna kulturna dobra

NEPOKRETNOSTI KULturna DOBRA U NACIONALNOM PARKU				
Naziv kulturnog dobra	Lokacija / mjesto	Opština	Zaštićeno	
Manastir Dobrilovina	Dobrilovina	Mojkovac	1952.	
Manastir Sv. Arh. Mihaila	Đurđevića Tara	Pljevlja	1989.	
Manastir Dovolja	Premćani	Pljevlja	1957.	
Crkva Sv. Preobraženja	Žabljak	Žabljak	1970.	
Spomenik Tripku Džakoviću	Budečevica	Žabljak	1985.	
NEPOKRETNOSTI KULturna DOBRA U ZAŠTITNOJ ZONI PARKA POD UNESCO ZAŠTITOM				
Nekropola stećaka „Grčko groblje“, Riblje jezero	Novakovići	Žabljak	2013.	2016.
Nekropola stećaka Žugića Bare	Novakovići	Žabljak	2013.	2016.

POTENCIJALNA NEPOKRETNOST KULTURNA DOBRA U PARKU I ZAŠTITNOJ ZONI			
Pirlitor	Međužvalje	Žabljak	NP
Mitreum	Lever Tara	Pljevlja	NP
Most na Tari	Budečevica	Pljevlja Žabljak	NP
Crkva Sv. Đorđa	Međužvalje	Žabljak	NP
Crkva Sv. Nikole	Tepca	Žabljak	NP
Spomen kuća Raonića	Đurđevića Tara	Pljevlja	NP
Crkva Sv. Đorđa	Novakovići	Žabljak	ZNP
Crkva Sv. Spasa	Mala Crna Gora	Žabljak	ZNP
Crkva Sv. Preobraženja	Krš	Žabljak	ZNP
Spomenik palim borcima, žrtvama fašizma	Žabljak	Žabljak	ZNP
Bistričke vodenice	Bistrica	Mojkovac	ZNP
Pišćensko brvno	Pišće	Plužine	ZNP

NP – Nacionalni park, ZNP – zaštitna zona Nacionalnog parka

2.2.2. Nematerijalna kulturna baština

Durmitor je svojom impresivnom prirodom od davnina privlačio ljude. Kroz ove krajeve su mnogi dolazili i prolazili, a njihovi tragovi su vidljivi u materijalnoj i nematerijalnoj kulturi najstarijih staništa i potvrđuju da je čovjek ovdje odvajkada pravio sebi dom. Ostaci praistorijskih tumula (grobni humki), svjedočanstvo su prvih poznatih stanovnika Ilira (lokalitet Žugića gumno). Karavanski putevi, kameni mostovi, cipusi govore nam o rimskoj dominaciji ovih prostora, dok su korijeni srednjovjekovne kulture i materijalnih tragova primjetni na nekropolama sa stećcima (u zaštitnoj zoni Parka) u Novakovićima, kod Ribljeg jezera i u Barama Žugića, koji su 2016. godine upisani na UNESCO listu svjetske baštine. Od svog nastanka do danas stećci su duboko ukorijenjeni u narodnu kulturu i tradiciju, kao materijalan dokaz, ali i kao dio nematerijalne kulturne baštine. Vrijednost ovih nadgrobničkih spomenika ogleda se u tradicionalnoj vještini njihove izrade, obrade, ukrašavanja i natpisa, kao i u korišćenju tradicionalnih alata i korišćenja lokalnog kamena.

Na cijelom prostoru Nacionalnog parka Durmitor, očuvan je relativno značajan broj objekata autentičnog tradicionalnog graditeljstva. Na selu su dominantni tipovi kuća od kamena, ili od brvana i kamena sa strmim krovom pokrivačem od šindre, šegane daske ili klisa. U katunima, ljetnjim stanovima čobana na planini, i vatanima, zimskim stanovima, u upotrebi su kolibe sa pomoćnim objektima (mljekari, jatara, kućare, torovi). Raslojavanje sela poslije Drugog svjetskog rata negativno se odrazilo na tradicionalno graditeljstvo kao i na cjelokupni društveni, privredni i porodični život. Na jednoj strani nebriga, a na drugoj nekontrolisano novo graditeljstvo osvojilo je i ove prostore, tako da je današnja slika odraz vremena u kojem živimo. Stari objekti najčešće se obnavljaju neadekvatno, bez poštovanja tradicionalnih formi i graditeljskih materijala, ali je uočeno da se posljednjih godina bilo i primjera gdje su ispoštovani tradicionalni obrasci gradnje. Trenutni demografski procesi na području Parka i šire regije (starenje stanovništva i depopulacija) te napuštanje tradicionalnog načina života i tradicionalnih djelatnosti, ubrzano vode nestanku elemenata nematerijalne kulturne baštine u svakodnevnom životu. Budućnost sela ne leži u formiranju pseudo urbane kulture već u razvoju ruralne kulture, bez gubitka osnovnih vrijednosti. Veoma značajno mjesto u kulturi stanovništva ovog područja zauzima nematerijalna kulturna baština, neopipljivo narodno stvaralaštvo, bogatstvo jezika, običaja i vjerovanja. Usmena tradicija, koja je pravi izraz životne

stvarnosti u prošlosti, prožima i savremeni život na osnovu reprezentativnih primjera i zabilježene usmene književnosti. Običaji su nasljeđivani i prenošeni generacijama i bili su neophodni pratioci stanovnika. Ovaj kraj sa dominantnim zanimanjima stanovništva za stočarstvo i djelimično zemljoradnju još ponegdje čuva tradiciju ručnog tkanja (ćilimi, guberi, ponjave, prekrivke, pokrivači, torbe i dr). Uglavnom starije žene posjeduju veće iskustvo i tkačko znanje naslijeđeno od svojih majki, koje se zadržalo do sedamdesetih godina prošlog vijeka. Najljepši primjeri ovog starog zanata nasljeđivani generacijama, sačuvani su u porodičnom i ličnom vlasništvu. Drugi oblici tradicionalnog ručnog rada kao pletenje vunениh proizvoda (džempera, čarapa, rukavica, kapa, šalova), gdje ženska kreativnost dolazi do izražaja zadržala se do danas.

2.2.3. Antropogeni pejzaž

Antropogeni pejzaž naselja definiše prostor sa različitim stepenom izgrađenosti i ljudske intervencije, karakterističan za subalpsku klimatsku zonu sa umjereno hladnim i vlažnim uslovima i toplim ljetima. Prostire se u visinskom pojasu od približno 1000 do 1500 metara nadmorske visine, sa mogućnošću ekstenzije iznad ove granice u specifičnim lokalitetima.

Naselja unutar ovog tipa pejzaža mogu se kategorizovati kao urbana, pseudourbana i ruralna, u zavisnosti od stepena uređenosti i funkcionalne organizacije prostora. Vegetacioni sastav u naseljima varira prema vegetacijskom pojasu, pri čemu urbane predjele karakteriše specifični biljni pokrivač sa dominantnim antropogenim elementima, dok se u ruralnim predjelima može zabilježiti prisustvo prirodnijih ili poluprirodnih biljnih zajednica.

Antropogeni uticaj ogleda se kroz zastupljenost građevinskih objekata, infrastrukturnih sistema i drugih elemenata prostornog uređenja, koji u značajnoj mjeri modifikuju prirodnu strukturu pejzaža. U okviru područja Durmitora, ovaj pejzaž karakterišu specifični oblici antropogenih pritisaka, uključujući nekontrolisanu eksploataciju šumskih resursa, promjene u hidrologiji uslijed planiranih hidroenergetskih objekata, kao i neformalnu i neregulisanu izgradnju.

Šumski ekosistemi, kao dominantni prirodni sistem ovog regiona, izloženi su različitim antropogenim uticajima koji potencijalno dovode do promjena u biodiverzitetu i funkcionalnosti ovih sistema. Kvalitet i kvantitet vodnih resursa takođe su pod uticajem različitih ljudskih aktivnosti, uključujući vodne zahvate i prostornu ekspanziju naselja.

Ukupno gledano, antropogeni pejzaž naselja na prostoru Durmitora predstavlja kompleksan sistem u kojem se prirodni i antropogeni faktori isprepliću, oblikujući specifičan tip pejzaža sa karakterističnim klimatskim, vegetacionim i antropogenim obilježjima.

2.3. Socio – ekonomske karakteristike

2.3.1. Stanovništvo, demografija i naselja

Nacionalni park Durmitor zahvata djelove pet opština: Žabljak, Pljevlja, Plužine, Šavnik i Mojkovac. U Parku postoji sedam naselja koja pripadaju teritorijama opština: Žabljak, Pljevlja i Mojkovac. Prema popisu iz 2011. godine, u naseljima na prostoru Parka živi 448 stanovnika. Prema popisu stalno stanovništvo u ovim naseljima shodno rezultatima popisa iz 2023. godine je raspoređeno na sljedeći način: U žabljačkoj opštini to su sela: Mala Crna Gora sa 13 stalnih (čak 44 stanovnika manje u odnosu na prethodni popis) stanovnika, Tepca sa 27 (34 stanovnika manje u odnosu na popis iz 2011. godine) stalnih stanovnika. U pljevaljskoj opštini

to su sela: Lever Tara sa 37 (20 manje u odnosu na 2011) stalnih stanovnika, Đurđevića Tara sa 115 (32 manje u odnosu na 2011) stalnih stanovnika, kao i Prenčani sa 49 stalnih stanovnika. U Opštini Mojkovac, selo Dobrolovina ima 45 (8 manje u odnosu na prethodni popis) stalna stanovnika. Predlogom revizije studije u granice parka vraćena su naselja: Razvršje, Motički Gaj, Virak i Pošćenski kraj, pa se shodno tome povećao broj stalnih stanovnika koji žive u granicama parka. Tako u Motičkom Gaju živi 147 stanovnika, Pošćenski kraj 27, a u Virku 75 stalno nastanjenih stanovnika

Iz ovoga se izvodi zaključak da u granicama Nacionalnog parka Durmitor živi **535** stanovnika (87 više u odnosu na 2011.godinu), ali ti rezultati su posljedica uključivanja pojedinih naselja u granice parka. Gotovo sva naselja u poređenju sa prethodnim popisom bilježe drastičan demografski pad, nepovoljniju starosnu strukturu i blagu dominaciju muškog u odnosu na žensko stanovništvo (što varira od naselja do naselja i što je različito ako se uzme ukupan državni prosjek). Jedino mjesto koje je relativno sačuvalo demografsku stabilnost jeste selo Dobrolovina u opštini Mojkovac.

Grafik 3 / 4: Prikaz broja stanovnika 2011. godine / Prikaz broja stanovnika 2023. godine

Iz prethodnog grafikona jasno se uočavaju tendencija ozbiljnog pada stanovništva u opštinama durmitorskog područja. U kumulativnom smislu najveći pad bilježi Opština Pljevalja koja popisom iz 2023.godine ima gotovo 6000 stanovnika manje nego na prethodnom popisu. U procentualnom smislu najveći pad bilježi Opština Plužina koja u odnosu na popis iz 2011.godine ima preko 1000 stanovnika manje. Nešto blaži demografski pad bilježe opštine Žabljak i Šavnik (oko 500 stanovnika manje).

2.3.2. Privredne i društvene djelatnosti

Privredne djelatnosti

Durmitorsko područje, obuhvatajući opštine Žabljak, Šavnik i Plužine, karakteriše se značajnim prirodnim resursima kao što su šume, rijeke, pašnjaci i planinski tereni, koji pružaju potencijal za razvoj poljoprivrede i stočarstva, ali su ti potencijali trenutno nedovoljno

iskorišćeni. Ekonomija ovog područja uglavnom počiva na poljoprivredi i turizmu, ali uslovi za razvoj poljoprivrede su otežani zbog specifičnih klimatskih i reljefnih karakteristika.

Zemljište u Durmitorskom regionu uglavnom je planinsko i poluplaninsko, sa oštrim klimatskim uslovima – dugim zimama, čestim snježnim padavinama i kratkim vegetacionim periodom, što ograničava intenzivnu ratarsku proizvodnju. Poljoprivredne površine, posebno oranice, zauzimaju mali procenat teritorije, dok su pašnjaci i livade dominantni oblici zemljišta pogodnog za stočarsku proizvodnju.

Stočarstvo predstavlja osnovnu granu poljoprivrede i primarni izvor prihoda za većinu stanovništva. Najzastupljenije grane su ovčarstvo i govedarstvo, dok su uzgoj koza, konja, svinja i živine marginalni. Tradicionalni katunski sistem stočarstva predstavlja jedinstven oblik proizvodnje zasnovan na sezonskom ljetnjem pašarenju stoke. Međutim, stočarska proizvodnja je ekstenzivna i suočava se sa nizom problema: niska produktivnost grla, zastarjeli genetski fond, nedovoljna količina i kvalitet hrane za stoku, te nedovoljno razvijena tržišna infrastruktura.

Ratarska proizvodnja je u ovom području marginalna i uglavnom se odvija u dolinskim područjima, gdje su uslovi nešto povoljniji. Najzastupljenije kulture su ječam, raž, heljda i krompir. Proizvodnja heljde, iako na malim površinama, ima tradiciju i potencijal za razvoj u određenim naseljima. Ratarska proizvodnja je, međutim, ograničena zbog neuređenosti zemljišta, slabe plodnosti, nedostatka savremenih agrotehničkih mjera i niskog nivoa ulaganja. Voćarska proizvodnja je slabo razvijena i uglavnom se zasniva na ekstenzivnom uzgoju šljive, jabuke i kruške. Ovi zasadi su uglavnom stare sadnje sa niskim prinosima i slabom agrotehnikom, što dodatno umanjuje njihovu tržišnu vrijednost. Šljiva se pretežno koristi za proizvodnju rakije, dok je direktna prodaja svježeg voća i prerađevina ograničena.

Demografski problemi, poput depopulacije i smanjenja broja aktivnih poljoprivrednika, kao i usitnjavanje posjeda, dodatno otežavaju razvoj poljoprivrede. Poljoprivredna proizvodnja je uglavnom usmjerena na zadovoljenje ličnih potreba domaćinstava, dok je tržišna proizvodnja ograničena.

U oblasti stočarstva, postoje savremeniji oblici organizovanja, kao što su farme „Tmajevci“ i „Pišče“, koje imaju značajniji broj stoke i razvijenu infrastrukturu za proizvodnju i preradu. One koriste velike pašnjake na Durmitoru i organizuju ljetnje pašarenje, čime doprinosi očuvanju tradicionalnih stočarskih praksi i unapređenju proizvodnje.

Ukupno gledano, Durmitorsko područje ima veliki potencijal za razvoj poljoprivrede i stočarstva, naročito u segmentima stočarstva zasnovanog na pašnjacima i specifičnim poljoprivrednim kulturama prilagođenim planinskom području. Međutim, za realizaciju tog potencijala neophodno je unaprijediti tehnološki nivo proizvodnje, organizaciju tržišta, investicije u infrastrukturu, kao i rad na očuvanju i unapređenju genetskog fonda domaćih životinja.

Turizam je privredna djelatnost od strateškog značaja za ekonomski i regionalni razvoj Crne Gore, sa posebnim akcentom na sjeverne planinske regione kao što je Durmitorsko područje. Njegova uloga se ogleda u pokretanju lokalne ekonomije, valorizaciji prirodnih i kulturnih resursa, stvaranju novih radnih mjesta i podsticanju infrastrukturnih i demografskih promjena. Imajući u vidu izuzetne prirodne vrijednosti Durmitora, neophodno je da se razvoj turizma odvija u skladu sa načelima održivosti, integralnog planiranja i stroge zaštite životne sredine. Durmitorski region mora biti integrisan u nacionalne strateške razvojne ciljeve, posebno kroz projekte koji promovišu Crnu Goru kao ekološku državu i koji afirmišu turizam u funkciji revitalizacije privrede i zaustavljanja negativnih migracionih tokova.

Nacionalna strategija razvoja turizma jasno definiše pravce razvoja turističke ponude Durmitorskog kraja kroz diverzifikaciju proizvoda, održivost i povezivanje sa drugim regijama.

Vizija je usmjerena na stvaranje cjelogodišnje turističke destinacije koja kombinuje jedinstveno planinsko i primorsko iskustvo, a poseban akcenat stavlja se na razvoj visoko kvalitetnog eko, seoskog i planinskog turizma. Unapređenje saobraćajne povezanosti, posebno izgradnja saobraćajnice Risan–Žabljak, dodatno doprinosi pristupačnosti regije i stvara osnovu za širenje turističke potražnje sa ključnih evropskih tržišta.

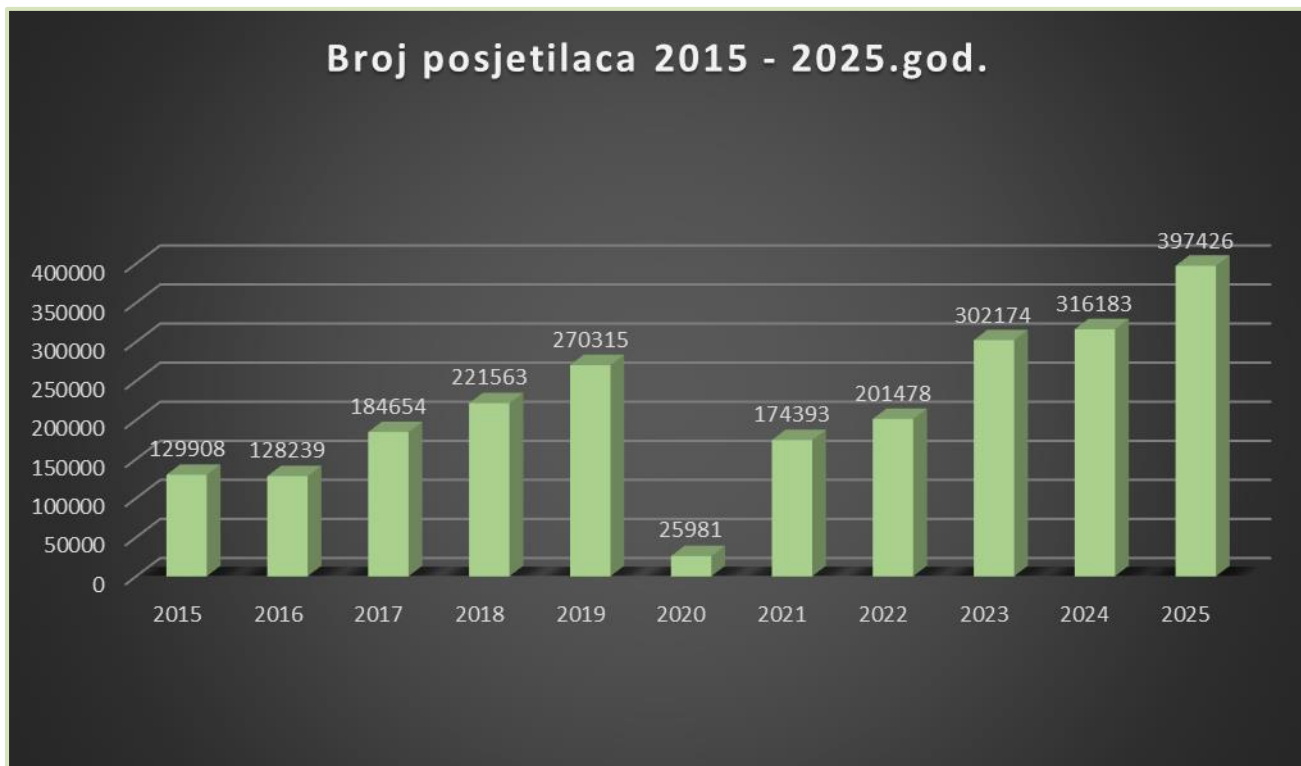
Međutim, razvoj turizma u ovom području suočava se sa brojnim izazovima. Infrastruktura je zastarjela, broj licenciranih smještajnih kapaciteta je nizak, a značajan dio tržišta otpada na neregistrovane objekte. Komercijalni smještaj je uglavnom koncentrisan u opštini Žabljak, ali većina postojećih hotela i motela zahtijeva hitnu rekonstrukciju i modernizaciju. Pojedina veća turistička preduzeća su ugašena ili su u stečaju, dok je značajan dio privatizovan. Pored osnovnih kapaciteta, razvijeni su i komplementarni oblici smještaja poput planinskih domova, bivaka, etno-sela i kamp naselja, posebno u zoni Nacionalnog parka Durmitor. Iako njihovo stanje varira, oni predstavljaju značajan potencijal za razvoj turizma u skladu sa prirodnim okruženjem.

Sezonalnost predstavlja ključan problem: turistički promet je dominantno koncentrisan u ljetnjim i zimskim mjesecima, dok su proljeće i jesen nedovoljno iskorišćeni. Domaći turisti čine značajan udio, ali je kapacitet da se privuku zapadnoevropska tržišta i tržišta visoke platežne moći još uvijek nedovoljno iskorišćen. Podaci pokazuju porast posjeta iz inostranstva, ali i dalje postoji potreba za jačanjem međunarodne promocije i izgradnjom brenda zasnovanog na autentičnosti i kvalitetu.

Durmitorsko područje posjeduje odlične uslove za razvoj sportskog, rekreativnog i avanturističkog turizma. Skijališta Savin kuk, Štuoc i Javorovača imaju dugu tradiciju, ali raspolažu zastarjelom infrastrukturom koja zahtijeva modernizaciju. Njihova revitalizacija može značajno doprinijeti produženju zimske turističke sezone i ublažavanju sezonskih oscilacija. Pored zimskih sportova, splavarenje kanjonom Tare, kao jedna od najatraktivnijih turističkih aktivnosti u Evropi, predstavlja ključni resurs aktivnog turizma. Izletnički i planinarski turizam dodatno dopunjuju turističku ponudu, posebno uz postojanje uređenih staza, planinskih domova i kampova. Lovni i ribolovni turizam, iako ograničen zbog zaštitnih režima, takođe nudi potencijal kroz posmatrački i edukativni turizam (npr. foto-safari), uz očuvanje biodiverziteta.

Značajan broj turista je boravio u ovom regionu još od prve polovine 20. vijeka, a posebno tokom 70-ih i 80-ih godina kada je razvijena osnovna turistička infrastruktura. Međutim, raspad bivše države, ratna dešavanja i ekonomske krize imale su negativan uticaj na razvoj turističke privrede. Danas, u cilju unapređenja turističkog sektora, ključno je usmjeriti napore ka modernizaciji smještajnih kapaciteta, jačanju institucionalne podrške, privlačenju investicija i razvoju ponude koja odgovara zahtjevima savremenog turističkog tržišta.

Turizam na Durmitoru mora biti razvijan kao održiva privredna grana koja balansira ekonomski rast sa očuvanjem prirodnog i kulturnog naslijeđa. Kroz integrisane razvojne mjere, strateško planiranje i partnerski pristup između lokalne zajednice, države i privatnog sektora, moguće je stvoriti konkurentnu i odgovornu turističku destinaciju koja donosi dugoročne koristi i lokalnom stanovništvu i nacionalnoj ekonomiji.

Grafikon 5: Broj posjetilaca u NP Durmitor u periodu od 2015-2025.godine prema broju prodatih ulaznica

Društvene djelatnosti

Na području Durmitorskog kraja, koje obuhvata opštine Žabljak, Plužine i Šavnik, obrazovni, kulturni i zdravstveni sistemi predstavljaju važan segment razvoja i života lokalnog stanovništva.

Obrazovanje

Obrazovni sistem u ovom kraju obuhvata osnovne i srednje škole, kao i predškolske ustanove, koje su prilagođene potrebama djece i omladine.

Na Žabljaku je Srednja mješovita škola „17. septembar“, osnovana 1976. godine, danas prepoznatljiva po kvalitetnom teorijskom i praktičnom obrazovanju. Škola nudi gimnazijski i stručni program u oblastima trgovine, ugostiteljstva i turizma, uz savremeni Centar za obuku. Osnovno obrazovanje pružaju Osnovna škola „Dušan Obradović“ i izdvojeno odjeljenje u Njegovući, sa savremenim učionicama, fiskulturnim salama i bogatim bibliotečkim fondom. Predškolsko vaspitanje u vrtiću „Eko bajka“ obezbjeđuje djeci kvalitetan početak obrazovnog puta. Plužine, sa Obrazovnim centrom koji okuplja srednju i osnovnu školu, kao i vrtić, ima razvijen obrazovni sistem koji prati savremene standarde. Srednja mješovita škola nudi gimnazijski i turistički smjer, dok Osnovna škola „Braća Topalović“ broji preko dvije stotine učenika. Izvan centra opštine postoje izdvojena odjeljenja za mlađe razrede, a vrtić pruža produženi boravak i kvalitetnu njegu djece.

Šavnik, kao opština koja je centar sjeverne regije, njeguje obrazovanje kroz Srednju stručnu školu i Osnovnu školu „25. maj“. Ove ustanove raspolažu potrebnim resursima – od modernih kabineta i biblioteka do fiskulturnih sala. Dječiji vrtić sa svojom posebnim kapacitetima i stacionarom za učenike udaljenih sela predstavlja važan dio obrazovnog sistema. Osnovne škole u Boanu i Gornjoj Bukovici doprinose razvoju lokalne zajednice, a od 2006. godine sve obrazovne institucije rade objedinjeno u okviru Obrazovnog centra.

Kultura

Kulturni život na ovom području bogat je i raznolik, što potvrđuju brojni kulturni centri, društva i manifestacije koje čuvaju narodne običaje i promovišu savremenu umjetnost.

Kulturni centar Žabljak, sa svojom bioskopskom salom, galerijom i bibliotekom, aktivno učestvuje u kulturnom životu grada. KUD „Radoje Dakić“ njeguje tradicionalne folklorne običaje, dok manifestacije poput „Dana planinskog cvijeća“, viteških igara i konjičkih trka na Njegovući okupljaju mještane i goste u zajedničkom slavljeničkom duhu. Poljoprivredni sajmovi dodatno doprinose razvoju lokalne zajednice.

U Šavniku, Centar za kulturu, sport i medije je epicentar kulturnih i sportskih događaja. Bioskopske projekcije, književne večeri i likovne izložbe često su prilika za okupljanje, dok sportski turniri i narodni sabori u ljetnjim mjesecima podstiču druženje i očuvanje tradicije. Spomen-park „Vukovi korijeni“ čuva uspomenu na važne ličnosti i događaje iz prošlosti.

Plužine, kroz Centar za kulturu, čuvaju i promovišu autentičnost ovog kraja. Biblioteka i književna zadužbina akademika Obrena Blagojevića predstavljaju značajne institucije, dok KUD „Piva“ aktivno radi na očuvanju i prezentaciji narodne baštine. Međunarodni poetski susreti i druge manifestacije doprinose kulturnoj raznolikosti, a sportske i poljoprivredne priredbe održavaju snažne veze zajednice.

Zdravstvo

Zdravstvena zaštita u Žabljaku, Plužinama i Šavniku organizovana je kroz mrežu domova zdravlja i ambulant, obezbjeđujući osnovne medicinske usluge stanovništvu.

U Žabljaku, zdravstvena stanica obuhvata opštu, pedijatrijsku i ginekološku ambulantu, kao i stomatološke usluge, koje su posljednjih godina djelimično privatizovane. Tu je i biohemijska laboratorija, a gradska apoteka je lako dostupna mještanima.

Šavnik, sa stacionarom kapaciteta 20 ležaja, pruža zdravstvene usluge kroz Dom zdravlja Nikšić. Ambulante u Boanu i Gornjoj Bukovici dodatno proširuju dostupnost zdravstvene zaštite, a apoteka je važan segment zdravstvenog sistema.

Plužine imaju zdravstvenu stanicu sa opštom medicinom, stomatološkom ambulantom i laboratorijom. Stacionar i ambulate u okolnim selima omogućavaju efikasnu zdravstvenu zaštitu, dok gradska apoteka dopunjuje zdravstvenu ponudu.

2.3.3. Javna infrastruktura

Putna mreža

Drumski saobraćaj u zoni i okruženju Nacionalnog parka Durmitor čini mreža magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva. Postojeći i planirani putni pravci imaju izuzetan značaj za područje Durmitora jer bolja saobraćajna infrastruktura je preduslov privrednog, kulturnog i socijalnog razvoja u NP Durmitor. Izgradnjom magistralnog puta M-6 Žabljak – Nikšić – Risan, širine kolovoza 6 m, izvršena je integracija sjevernog, središnjeg i južnog regiona i dat je doprinos povezivanju primorskog i kontinentalnog turističkog područja Crne Gore.

Takođe, teritorijom Parka prolazi magistralni put M18/E762 Šćepan polje – Plužine – Nikšić – Podgorica, koji u narednom periodu treba da se transformiše u brzu saobraćajnicu, povezujući na unutrašnjem planu središta opština, a na širem planu omogućuje međuregionalne i međudržavne saobraćajne veze Crne Gore sa zemljama u okruženju.

Na prostoru koji gravitira Nacionalnom parku Durmitor nalaze se djelovi trase regionalnih puteva širine kolovoza 6 m i to: putni pravac R4 Mojkovac – Đurđevića Tara – Žabljak kanjonom rijeke Tare prolazi teritorijom opština Žabljak i Mojkovac; putni pravac R5 Đurđevića Tara – Žabljak – Boan – Šavnik – Nikšić; saobraćajnica Pljevlja – Đurđevića Tara – Žabljak; putni pravac R14 Žabljak – Virak – Trsa – Plužine prolazi teritorijom opština Žabljak, Šavnik i Plužine i saobraćajnica Plužine – Nedajno – Mala Crna Gora – Žabljak.

Važan za saobraćajni razvoj ovog područja je “Durmitorski prsten”, asfaltni kružni put dužine 85km, koji povezuje Žabljak – Sedlo – Trsa – Nedajno – Mala Crna Gora – Žabljak.

Pored regionalnih, na prostoru NP Durmitor i njegovoj gravitacionoj zoni postoje brojni lokalni i nekategorisani putevi loših tehničkih karakteristika. Ove saobraćajnice, kojima je omogućena pristupačnost svim naseljenim mjestima u Parku na dijelu teritorija opština Žabljak, Šavnik, Mojkovac, Pljevlja i Plužine, su pretežno makadamskog karaktera.

Lokalnu mrežu saobraćajnica u Nacionalnom parku Durmitor karakteriše nizak kvantitet i kvalitet saobraćajnica sekundarne mreže u odnosu na razmještaj naselja i veličinu teritorije.

Najznačajniji lokalni putevi izgrađeni na teritoriji NP Durmitor sa širinom kolovoza 2,5 do 4 m: U Opštini Žabljak najduži izgrađeni lokalni putevi su: putni pravac Žabljak – Poljana – Štuoc – Mala Crna Gora – Sušičko jezero dužine 26 km; saobraćajnica Rakitove bare – Tepca dužine 10 km; putni pravac Njegovuđa – Ramovo ždrijelo – Banske kuće dužine 12 km; saobraćajnica Njegovuđa – Krš – Zlatica – Pogrežđe – Studenca – Gomile dužine 15 km i putni pravac Krš – Javorovača – Palež dužine 10 km.

Kroz teritoriju Opštine Mojkovac lokalni put povezuje naselja Dobrilovinu i Zaboje sa Zabojskim jezerom.

Teritorijom Opštine Plužine lokalnim putevima su povezane lokacije: putni pravac Trsa – Crkvičko polje – Šćepan polje; saobraćajnica Šarići – Jerinići; putni pravac Milogora – Nedajno – Sušica; saobraćajnica Brana – Mratinje itd.

Naselja u Opštini Pljevlja povezuju lokalne saobraćajnice Đurđevića Tara – Lever Tara i Đurđevića Tara – Premćani – Vaškovo.

U Opštini Šavnik izgrađeni su lokalni putevi: saobraćajnica Previš – Mljetičak – Donja Bukovica; putni pravac za Komarnicu; put Grabovica – Godijelji koji je u Dobrom dolu povezan sa regionalnim putem R14 Žabljak – Virak – Trsa – Plužine; putni pravac za Timar itd.

Posmatrajući u cjelini putnu mrežu koja opslužuje teritoriju Parka, postojeće trase opštinskih i lokalnih puteva, uz nužne rehabilitacije i revitalizacije, daju dobar osnov za izgradnju savremene putne mreže.

Najpovoljniji saobraćajni položaj u Nacionalnom parku Durmitor imaju naselja locirana duž trase magistralnog putnog pravca Priboj (granica Srbije) – Pljevlja – Žabljak – Nikšić – Risan jer je ovo područje tranzitno i ovom saobraćajnicom se povezuje NP Durmitor i velika emitivna turistička područja crnogorskog primorja sa jedne i Srbije sa druge strane.

Najavljena izgradnja brze ceste Nikšić – Žabljak - Pljevlja, kao i skorija rekonstrukcija mosta na Đurđevića Tari dodatno će saobraćajno povezati NP Durmitor sa centralnim i južnim dijelom Crne Gore sa jedne i Srbijom sa druge strane.

Vodosnabdijevanje

Grad Žabljak je turistički centar područja i snabdijeva se vodom iz kaptiranog izvorišta „Oko“ (12 l/s) u Nacionalnom parku Durmitor. „Oko“ izvire na koti 1618 mnv, a vodom ga napaja

obližnje Zminje jezero i Mlinski potok, jedina stalnija pritoka Crnog jezera. Žabljački vodovod, pored izvora „Oko“, snabdijeva se vodom iz podzemne izdani pored Crnog jezera (23 l/s), kaptiranih izvorišta „Sopot“ (5 l/s) i Studenac (2l/s). Ukupan kapacitet vodovodnog sistema je 42 l/s koji snabdijeva vodom uži dio grada Žabljaka i sela: Motički gaj, Virak, Palež, Pašina voda i Podgora. Među naseljima koja traže rješenje za snabdijevanje vodom na području Parka su u Opštini Žabljak: Mala Crna Gora, Rasova i Šljivanjsko.

Naselje Rasova se nalazi u blizini rijeke Tare i ova okolnost mu realno omogućuje rješenje za vodosnabdijevanje. Savin Kuk je značajna turistička lokacija u oblasti Parka i zahtijeva obezbijedjenje vodosnabdijevanja (4 l/s). U okolini postoji izvorište Savina voda, ali nema podataka o njegovoj izdašnosti. Potrebno je obaviti hidrogeološka istraživanja radi nalaženja rješenja za vodosnabdijevanje.

Na teritoriji NP Durmitor izgrađeni su manji seoski vodovodi za potrebe mjesnih zajednica: Motički gaj, Pitomine, Palež, Pašina voda, Virak i Pošćenski kraj.

S obzirom na ograničene potencijale Žabljačkih izvorišta, na ambicije razvoja turizma i ostalih djelatnosti, potrebno je težiti što efikasnijem sistemu vodovoda sa minimalnim gubicima na vodovodnoj mreži.

Na teritoriji Parka u Opštini Mojkovac značajna za razvoj oblasti su naselja Zaboje (u blizini Zabojskog jezera) i Gornja Dobrilovina u dolini rijeke Tare. Pijaću vodu u ovim naseljima domaćinstva obezbjeđuju svako posebno za svoje potrebe.

Na području NP Durmitor u Opštini Šavnik naselja koja traže rješenje vodosnabdijevanja su Boan i Gornja Bukovica. Ova naselja se nalaze u slivovima rijeka Tušnje i Bukovice gdje su brojna izvorišta i zato je realna mogućnost za obezbjeđenje vode za lokalne korisnike.

U NP Durmitor, na teritoriji Opštine Plužine, turistički atraktivne lokacije su Crkvičko polje i Ščepan polje, ali nedostatak pijaće vode je limitirajući faktor razvoja turističke infrastrukture. Za ova mjesta nema dostupnih pouzdanih podataka o registrovanim izvorištima i izdašnosti. Prije donošenja odluke o investicijama na pomenutim lokacijama, neophodno je obaviti hidrogeološka istraživanja sa ciljem pronalaženja adekvatnog rješenja za vodosnabdijevanje. Na teritoriji Opštine Pjevlja u NP Durmitor lokacije značajne za razvoj područja su: Đurđevića Tara, Lever Tara, Zasada i Slatina. Nalaze se u kanjonskom dijelu rijeke Tare. Za ove lokacije nema dostupnih pouzdanih podataka o registrovanim izvorištima i izdašnosti. Zato je u ovoj oblasti neophodno obaviti hidrogeološka istraživanja prije pokretanja investicionih ulaganja.

Odvođenje otpadnih voda

Na području Durmitora jedino u Žabljaku postoji izgrađen javni separadni kanalizacioni sistem koji pokriva kompletno gradsko područje.

Razučena naselja u Nacionalnom parku Durmitor za odvođenje otpadnih voda iz objekata koriste neadekvatne septičke jame jer ne ispunjavaju ekološke standarde (betonirani ili ozidani rezervoari sa propusnim dnom, a često i sa propusnim zidovima, koji nemaju taložnike i separatore masnoća) i poniruće bunare iz kojih se nedovoljno prečišćena otpadna voda upušta u okolinu.

Za neka naselja u kontaktnoj i široj zaštitnoj zoni Parka, gdje je planiran razvoj turističke infrastrukture, biće u narednom periodu neophodna izgradnja kanalizacionih sistema.

Elektroenergetska infrastruktura

Područje NP Durmitor najvećim dijelom se nalazi na teritoriji Opštine Žabljak i elektrodistributivna mreža Žabljaka je najviše zastupljena u Parku. Za sve trafostanice u ovom zahvatu napojna tačka je TS 110/35 kV Pljevlja 1, snage (20 + 40) MVA . Pouzdano i sigurno

snabdijevanje potrošača električnom energijom vrši se preko dva transformatora ukupne snage 60 MVA (40+20) MVA.

U zoni Parka nalaze se TS Žabljak 35/10 kV; TS Njegovuđa 35/10 kV i TS Bukovica 35/04 kV koja je u privatnoj svojini i obezbjeđuje energiju za fabriku vode.

U NP Durmitor niskonaponska elektrodistributivna mreža građena je uglavnom nadzemno za naselja van gradskog područja (Žabljak, Šavnik, Mojkovac, Pljevlja i Plužine) i sa većinom stubnim trafostanicama 10/0,4 kV. Najbrojnije (STS) 10/0.4 kV su snage 50 kVA. U seoskim naseljima otežavajuće okolnosti za rad elektrodistributivne mreže su dotrajalost mreže i dužina izvoda koje uzrokuju nedovoljnu pouzdanost napajanja i visoke padove napona.

Trafostanica Žabljak 35/10 kV ima 8 opremljenih kablovskih izvoda na 10 kV strani i snabdijeva električnom energijom područje grada, objekte posebne namjene i naselja na cijelom području opštine.

Najveće poteškoće u funkcionisanju elektrodistributivne mreže u Žabljaku izaziva neusklađenost izgradnje objekata sa izgradnjom elektroenergetske infrastrukture, dovodeći u nepoželjne situacije da se priključenje novih potrošača, iznuđeno, vrši na uštrb kvaliteta isporuke energije postojećim potrošačima.

Trafostanica Njegovuđa 35/10 kV snabdijeva potrošače preko 4 opremljena izvoda 10 kV.

Elektrodistributivna mreža Žabljaka povezana je u prenosni sistem ovog dijela sjeverne Crne Gore nadzemnim vodovima Pljevlja – Žabljak i Žabljak – Šavnik. Vod od Pljevalja presijeca kanjon Tare u rejonu Đurdjevića Tare, a zatim do Žabljaka ide zaštitnom zonom Parka.

Većina lokalnih niskonaponskih elektrodistributivnih mreža je amortizovana, nezadovoljavajuće pouzdanosti i kvaliteta napajanja za potrebe potrošača. Napajanje električnom energijom u ovim područjima predstavlja limitirajući faktor razvoja.

Telekomunikaciona infrastruktura

Crnogorski Telekom je vlasnik telekomunikacione infrastrukture (telefonske veze – telekomunikacioni čvorovi, tranzitna prenosna mreža i telekomunikacioni kablovi) u području Nacionalnog parka Durmitor. Telekomunikacioni kapaciteti (telekomunikacioni čvorovi) su digitalni i njihov kvalitet je na nivou koji zadovoljava trenutne potrebe korisnika.

Neka od udaljenih seoskih naselja na teritoriji Parka nemaju adekvatnu pokrivenost telekomunikacionom infrastrukturom i još su bez kablovskih linija fiksne telefonije. Odgovarajuća tranzitna prenosna mreža je koncentrisana između telekomunikacionih čvorova i oko njih, a lokalne prenosne mreže obezbjeđuju usluge krajnjim korisnicima. Tranzitna prenosna mreža izgrađena je uz upotrebu optičkih kablova i optičkih vlakana postavljenih uglavnom u telekomunikacionoj kanalizaciji, napravljennoj od PVC cijevi prečnika 110 mm i PE cijevi prečnika 40 mm.

Na prostoru NP Durmitor servise mobilne telefonije pružaju tri operatera Telekom, M:Tel i One Crna Gora. Kvalitet pokrivenosti signalom mobilne telefonije i kvalitet mobilnog internet servisa zavisi od pozicije i udaljenosti bazne stanice i od tipa baznih stanica (ćelija) GPRS, EGPRS ili EDGE i 3 G, 4 G ili 5 G. Zbog konfiguracije terena Parka obim i kvalitet pokrivenosti telekomunikacionim mrežama još uvijek nisu na optimalnom nivou.

2.3.4. Turistička infrastruktura

Turistička infrastruktura Nacionalnog parka Durmitor obuhvata objekte i sadržaje koji omogućavaju informisanje posjetilaca, boravak u prirodi, kretanje kroz prostor Parka i korišćenje rekreativnih i edukativnih sadržaja.

Upravna zgrada Nacionalnog parka smještena je u Žablaku, gdje se nalazi i Centar za posjetioce. Drugi Centar za posjetioce, je u blizini edukativne staze oko Crnog jezera, trenutno nije u funkciji.

Na teritoriji Parka nalaze se dva planinarska doma „Sušica“ i „Škrka“, te dva planinska skloništa „Lokvice“ i alpinistički bivač „Dr Rastko Stojanović“. Ovi objekti služe kao privremena skloništa tokom boravka u prirodi.

Kontrolno-naplatni punktovi postoje na sljedećim lokacijama: Crno jezero, Vojno odmaralište, Splavište (II logor), Most na Đurđevića Tari, Sedlo, Čurevac, Sušica, Zminje jezero, Ivan Do i Radovan Luka.

Park raspolaže sa ugostiteljskim objektima: motelom „Radovan Luka“ i restoranom na Crnom jezeru.

Na teritoriji Parka postoji 25 uređenih i markiranih pješačko-planinarskih staza različite dužine i zahtjevnosti, kao i jedna biciklistička staza težeg stepena zahtjevnosti. U okviru edukativnih sadržaja, u Parku postoje: edukativna staza oko Crnog jezera i dvije tematske staze – „Staza mlinova“ i „U zagrljaju šume i tri jezera“. U zimskom periodu dostupna je staza za hodanje na krpljama, koja povezuje Ski centar Savin kuk sa Crnim jezerom.

U neposrednoj blizini Crnog jezera nalazi se dječije igralište sa pratećim mobilijarom.

Park raspolaže sa dva vidikovca – Čurevac i Nedajno, kao i panoramskim putem „Durmitorski prsten“, koji omogućava obilazak glavnih lokaliteta Parka motornim vozilom ili biciklom.

2.4. Korišćenje prostora

Tabela 9: Analiza korišćenja prostora i resursa

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Turizam	Tradicionalni i turizam bez organizacije, oslanjanje na prirodne atrakcije.	Organizovan i turizam sa uređenim stazama, kampovima, turističkim servisima.	Ministarstvo turizma, NTO, JPNPCG, turističke organizacije, lokalni privrednici.	Zakonski okvir za zaštitu prirode i regulaciju turističkih aktivnosti.	Sezonski pritisak, degradacija prirode, zagađenje, neadekvatna infrastruktura.	Ograničenje broja posjetilaca u osjetljivim zonama, Edukacija turista o zaštiti prirode, Redovno održavanje i obnova staza i turističke infrastrukture, Uvođenje	Rast broja turista – pritisak na prirodu - potreba za održivim turizmom i kontrolom posjetilaca

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
						ekoloških standarda u turizmu	
Poljoprivreda	Ekstenzivna, tradicionalna poljoprivreda sa niskim intenzitetom.	Razvoj ekološke poljoprivrede i agroturizma.	Lokalni proizvođači	Podsticaji za održivu proizvodnju, prostorni planovi.	Konflikti sa turizmom, erozija tla, gubitak plodnog zemljišta.	Promocija ekološke i održive proizvodnje, Definisanje zona za poljoprivredu i turizam, Programi zaštite zemljišta	Smanjenje broja poljoprivrednih gazdinstava – manja obrada zemlje mogućnost pošumljavanja i razvoj ekološke poljoprivrede
Šumarstvo	Nekontrolisana eksploatacija, uglavnom za ogrjev i industriju.	Održivo gazdovanje, sanitarne sječe	JPNPCG	Zakoni, plan gazdovanja šumama	Nelegalna sječa, požari, bolesti stabala, gubitak biodiverziteta.	Pojačan nadzor i kontrole, Protivpožarne mjere i edukacija stanovništva, Monitoring zdravstvenog stanja šuma i očuvanja biodiverziteta	Smanjena eksploatacija - stabilizacija šuma - održivo upravljanje i očuvanje biodiverziteta
Ribarstvo	Tradicionalni ribolov bez nadzora i regulacije.	Regulisan sportski i rekreativni ribolov, zabrana poribljavanja.	Ribolovačke organizacije, inspektorati, lokalni ribolovci.	Regulativa ribolova, kontrole, kvote i zabrane.	Nelegalni ribolov, narušavanje ekosistema.	Kontrola ribolova i primjena sankcija, Edukacija ribolovaca, Očuvanje prirodnih staništa.	Nekontrolisan ribolov – degradacija ribljeg fonda – zaštita i unapređenje ribljeg fonda

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova	Tradicionalna praksa	Održivo sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova	JPNPCG, Agencija za zaštitu životne sredine, lokalno stanovništvo	Propisi i zakoni	Nelegalno sakupljanje narušavanje ekosistema.	Kontrola ubiranja i primjena sankcija, Edukacija lokalnog stanovništva, Očuvanje staništa	Tradicionalno sakupljanje - kontrolisano i održivo sakupljanje - očuvanje staništa i biodiverzitet
Privremeni objekti	Spontani i nelegalni objekti.	Legalni kampovi, zip line, turistički objekti pod regulativom.	JPNPCG, Lokalna uprava, .	Program privremenih objekata, Urbanistički uslovi, inspeksijski nadzor.	Nelegalna gradnja, uticaj na prirodu, vizuelni pritisak.	Stroga kontrola izgradnje i redovni inspeksijski nadzor, Ograničenje broja objekata, Usklađenost sa prostorom	Neuređeni razvoj – legalizacija – planiran i održiv rast sa smanjenim uticajem na prirodu

2.4.1. Turizam

Turizam predstavlja dominantan oblik savremenog korišćenja prostora Nacionalnog parka Durmitor, koji se oslanja na njegove prirodne i kulturne vrijednosti.

Ključne turističke aktivnosti na prostoru Parka su: planinarenje, pješaćenje, biciklizam, hodanje na krpljama, rafting i splavarenje na rijeci Tari, jahanje konja, kampovanje. Poseban značaj ima i ruralni i gastronomski turizam, koji uključuje boravak u seoskim domaćinstvima i degustaciju lokalnih proizvoda. Infrastruktura u funkciji turizma uključuje mrežu planinarskih i biciklističkih staza, panoramske vidikovce, Centar za posjetioce i ugostiteljske objekte. Turističku ponudu realizuju različiti akteri: Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore (kao upravljač), turistička organizacije opština kojima Park gravitira, lokalna samouprava, turističke agencije i privatni smještajni kapaciteti, dok je uloga nevladinog sektora uglavnom vezana za promociju i edukaciju.

Upravljač NPD je odgovoran za regulisanje i nadzor turističkih aktivnosti kroz održavanje infrastrukture i sprovođenje mjera zaštite. Ipak, izazovi se i dalje ogledaju u nedovoljnoj koordinaciji s prostornim planiranjem, ograničenim kapacitetima za kontrolu uticaja turizma i odsustvu integrisanog modela upravljanja posjetama.

Razvoj turizma na prostoru Parka dodatno je definisan kroz viziju klastera 8 (Durmitor – Sinjajevina – Tara – Piva), u Strategiji razvoja turizma 2022-2025. godina koji se afirmiše kao višesezonska turistička destinacija, prepoznata po zimskim sportovima, aktivnom odmoru, ruralnim iskustvima, sportskim kampovima i avanturističkom turizmu. Klaster takođe promoviše razvoj hotelske i infrastrukture za poslovni i kongresni turizam, uz valorizaciju lokalne gastronomije i kulturne baštine. U tom kontekstu, neophodno je dalje jačanje institucionalnih kapaciteta za upravljanje posjetama, unapređenje mehanizama praćenja uticaja turizma i integrisanje principa održivosti u sve faze planiranja i razvoja turističke infrastrukture u okviru Parka i njegove kontakt zone.

2.4.2. Poljoprivreda

Poljoprivreda na području Nacionalnog parka Durmitor, uključujući opštine Žabljak, Šavnik i Plužine, ima značajnu ulogu u očuvanju lokalnog stanovništva i razvoju ruralnih zajednica, posebno u neposrednoj blizini parka.

Tradicionalni katuni i sezonska domaćinstva i dalje predstavljaju osnovu stočarske proizvodnje. Stočarstvo je dominantna grana poljoprivrede, sa izrazito sezonskim karakterom. Tokom proljeća i ljeta stoka se vodi na planinske pašnjake i katune, dok zimi boravi u stajama u nižim naseljima. Ovčarstvo je najrasprostranjenije, sa uzgojem pramenke, peštarske rude i ukrštenih rasa, uz proizvodnju mesa, jagnjadi, sira i kajmaka. Govedarstvo se uglavnom zasniva na lokalnim rasama, dok je uzgoj koza, konja, svinja i živine prisutan u manjoj mjeri, prvenstveno za lične potrebe domaćinstava.

Ratarska i povrtlarska proizvodnja je ekstenzivna i uglavnom se odvija u dolinskim područjima gdje je vegetacioni period nešto duži. Najčešće se uzgajaju krompir, ječam, raž i heljda, dok se manji obimi posvećuju uzgoju luka i lisnatom povrću. Voćarski zasadi su uglavnom stare sadnje šljive, jabuke i kruške, koje se koriste za proizvodnju rakije ili za ličnu potrošnju.

Glavni izazovi lokalne poljoprivrede uključuju nepovoljne klimatske i reljefne uslove, kratku vegetacionu sezonu, nedovoljnu saobraćajnu i stočarsku infrastrukturu, ograničen plasman proizvoda, depopulaciju i starenje poljoprivrednog stanovništva. Nestanak tradicionalnog stočarstva i smanjenje broja katuna dovodi do zarastanja pašnjaka, što može negativno uticati na biodiverzitet i očuvanje planinskih ekosistema.

Iako su trenutno proizvodnja i tržišna valorizacija ograničeni, Durmitor posjeduje potencijal za razvoj poljoprivrede zasnovane na pašnjacima, ekstenzivnom stočarstvu i selektivnom uzgoju kultura prilagođenih planinskim uslovima.

2.4.3. Šumarstvo

U periodu do prije približno trideset godina, način gazdovanja šumama u okviru Nacionalnog parka nije se bitno razlikovao od gazdovanja u ekonomskim šumama izvan granica zaštićenog područja. Upravljanje šumama bilo je usmjereno na očuvanje postojećih sastojina kako ne bi došlo do promjena u strukturi drvne zapremine i učešću vrsta. U tom periodu primjenjivane su

mjere obnove i sanitarno-proredne sječe, koje su imale za cilj održavanje i unapređenje zdravstvenog stanja šuma.

Nakon donošenja Zakona o zaštiti prirode i Zakona o šumama 1998. godine uspostavljen je savremeni režim upravljanja šumama u okviru nacionalnih parkova, koji podrazumijeva potpunu zabranu ekonomske eksploatacije. Korišćenje šuma ograničeno je isključivo na sprovođenje sanitarnih mjera, pri čemu je sječa u prvoj zoni zaštite potpuno zabranjena, dok je u drugoj zoni dozvoljena samo u slučajevima kada je potrebno ukloniti bolesna, oštećena ili suva stabla. U trećoj zoni, koja obuhvata pretežno privatne šume, sprovode se sječe obnavljanja i sanitarne sječe u cilju zaštite i unapređenja šumskih ekosistema. Intenzivna eksploatacija drvne mase ili sječa šume na većim površinama nije dozvoljena na području Parka, osim u izuzetnim situacijama kao što su revitalizacija degradiranih staništa, izgradnja infrastrukturnih objekata od javnog interesa ili uklanjanje stabala koja predstavljaju opasnost za posjetioce i infrastrukturu.

Poseban segment čine šume u privatnoj svojini koje zauzimaju približno 15% ukupne površine šumskih ekosistema u Parku. Njihovo korišćenje reguliše se Planom gazdovanja šumama u privatnoj svojini, a pravo vlasnika da koriste šumske resurse zasniva se na zakonskim propisima koji uređuju nacionalne parkove, zaštitu prirode i šumarstvo. U zavisnosti od tipa šume i zone zaštite u kojoj se nalaze, vlasnicima se odobravaju proredne, obnavljajuće ili sanitarne sječe, koje se sprovode isključivo radi očuvanja i unapređenja zdravstvenog stanja i proizvodnog kapaciteta šuma.

2.4.4. Ribarstvo

Ribarstvo u Nacionalnom parku Durmitor ima ograničen i selektivan značaj, uslovljen prirodnim karakteristikama vodnih ekosistema i režimima zaštite. Većina planinskih jezera ne predstavlja prirodne ribolovne vode, jer nemaju autohtonu riblju faunu niti uslove za održivu prirodnu reprodukciju riba, zbog čega sa ribarskog aspekta nemaju realnu vrijednost. Iako je samo Crno jezero u prošlosti pokazivalo donekle povoljne uslove za ribolovno korišćenje zbog svoje dubine i veličine, ribarstvo u jezerima u cjelini ne može se smatrati održivim i treba ga isključiti iz planskog upravljanja, naročito imajući u vidu negativne posljedice nelegalnog poribljavanja koje narušava ekološku ravnotežu. Sa druge strane, rijeka Tara predstavlja ključni i jedini funkcionalni ribarski resurs unutar granica Nacionalnog parka. Ribarstvo na Tari zasniva se na prirodnim, autohtonim populacijama riba koje se samostalno razmnožavaju, što omogućava sprovođenje održivog sportskog i rekreativnog ribolova u skladu sa zakonskim propisima i principima zaštite prirode. Uprkos visokoj vrijednosti ovog vodotoka, ribarstvo na Tari zahtijeva kontinuirani monitoring ribljeg fonda, strogu kontrolu ribolovnog pritiska i dosljedno sprovođenje zaštitnih mjera kako bi se dugoročno očuvala njegova ekološka i ribarska funkcija. U cjelini posmatrano, ribarstvo u NP Durmitor može se ocijeniti kao prostorno ograničeno i ekološki osjetljivo, održivo isključivo u formi kontrolisanog sportsko-rekreativnog ribolova na rijeci Tari i Crnom jezeru na kojem je zabranjeno svako dalje poribljavanje.

Na prostoru Parka obavlja se sportsko-rekreativni ribolov. U posljednjih 5 godina izdato je 848 dozvola na Crnom jezeru i 295 na rijeci Tari.

Tabela 10: Broj izdatih sportsko-ribolovnih dozvola

	2020	2021	2022	2023	2024
Crno jezero	83	220	180	225	140
Rijeka Tara	70	59	39	66	61

2.4.5. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova

Sakupljanje divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u Nacionalnom parku je regulisano Zakonom o zaštiti prirode, Zakonom o nacionalnim parkovima i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe. Lokalno stanovništvo, za potrebe domaćinstva, može sakupljati manje količine koje su regulisane Pravilnikom za svaku dozvoljenu vrstu, a sve preko tih količina definiše se kao branje u komercijalne svrhe i potrebuje dozvolu izdatu od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Sem vrsta i količina koje se mogu sakupljati, Pravilnikom su definisani i ne/dozvoljeni načini (alatke) sakupljanja. Nadzornici NP su dužni da na terenu kontrolišu legalnost primjene ovih mjera i da svaku nelegalnu radnju dalje procesuiraju nadležnom organu.

2.4.6. Privremeni objekti

Privremeni objekti u Nacionalnom parku Durmitor imaju važnu ulogu u razvoju turističke ponude, unapređenju upravljanja prostorom i očuvanju prirodnih vrijednosti. Objekti koje postavljaju korisnici koji žive na prostoru Parka, poput kampova, ugostiteljskih objekata sa terasama, štandova i adrenalinskih sadržaja (zip line), obogaćuju ponudu Parka i omogućavaju lokalnom stanovništvu zapošljavanje i plasman proizvoda, čime se direktno doprinosi ekonomskom razvoju područja.

Značajan broj privremenih objekata nalazi se u vlasništvu Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore i prvenstveno je u funkciji zaštite, kontrole, unapređenja turističkih sadržaja i organizovanog korišćenja prostora. Ovi objekti omogućavaju pružanje informacija, naplatu i kontrolu ulaza (naplatne kućice), pružaju podršku aktivnostima poput raftinga (nadstrešnice, kabine za presvlačenje), obezbjeđuju osnovnu infrastrukturu za posjetioce (mobilni sanitarni blokovi, ponton, suvenirnica), kao i smještaj i sigurnost planinara (planinarski dom – bivak), te radne uslove za Službe fizičke zaštite i održavanja (objekat za nadzornike, skladište za čamce).

Velika većina privremenih objekata planirana je i postavljena u III zoni zaštite, dok su u II zoni prisutni većinom oni sadržaji koji su u funkciji kontrole, upravljanja i usmjeravanja posjetilaca. Postavljanje svih privremenih objekata usklađeno je sa zonama zaštite i planskom dokumentacijom, uz primjenu principa održivog razvoja i očuvanja prirodnog ambijenta Nacionalnog parka Durmitor.

Tabela 11: Vrsta i broj privremenih objekata

Privremeni objekat	Broj privremenih objekata	Privremeni objekat	Broj privremenih objekata
Naplatna kućica (sa rampom)	8	Objekat za nadzornike zaštićenog područja	1
Kapija u zaštićenom području	1	Planinarski dom - Bivak - sklonište za planinare	4
Toaleti	5	Punkt za raftere	2
Dječje igralište	1	Tank za vodu	2
Kamp	9	Bioprečišćivač	3

Privremeni objekat	Broj privremenih objekata	Privremeni objekat	Broj privremenih objekata
Ugostiteljski objekat sa terasom	4	Privremeno parkiralište	2
Štand	12	Nadstrešnice	11
Ponton	1	Kabina za presvlačenje	5
Privremeni ugostiteljski objekat	2	Platforma za pristajanje i platforma za privez plovnih objekata	1
Ugostiteljska terasa	6	Avanturistički park sa tjubing stazama	1
Objekat za trgovinu i usluge	3	Montažna parking garaža	1
Foto čeke	3	Kiosk	1
Skladište (za čamce)	3	Zip line	3

2.5. Zone i režimi zaštite

Prostornim planom posebne namjena za Nacionalni park Durmitor dati su režimi korišćenja i uređenja prostora i izvršeno je zoniranje Nacionalnog parka, na osnovu koga se ostvaruje zaštita prirodnih vrijednosti uz optimalno korišćenje i funkcionisanje prostora Nacionalnog parka:

Zona I stepena zaštite – stroga zaštita gdje su uključeni predjeli sa izuzetnim značajem sačuvanog prirodnog stanja i ambijentalnih i pejzažnih vrijednosti. To su strogi prirodni rezervati prašume jele i smrče u slivu Mlinskog potoka (oko 10ha), šuma crnog bora Crna Poda (oko 60 ha), Barno jezero sa okolinom (oko 35 ha), Zabojsko jezero sa najužom okolinom (oko 40 ha), sliv Škrčkih jezera sa užom dolinom Sušice od Sušičkog jezera do kanjona Tare (oko 2.360 ha) i speleološki rezervat Surutka-Vjetrena brda (850 ha).

Ukupna površina pod strogom zaštitom iznosi oko 3.400 ha, što je oko 11% površine NP.

Osnovna namjena ovih predjela je naučno-istraživačka i edukativna, a osnovni cilj zaštite je održavanje postojećih ekoloških procesa u neizmijenjenom stanju i održavanje raznovrsnosti genetskog fonda.

U ovim zonama su zabranjeno je: unošenje autohtonih vrsta flore i faune, sječa stabala, grana, drveća i žbunja, uklanjanje vjetrolomova, vjetrolomova, šušnja, zemlje, kamena i drugog materijala, izvođenje svih vrsta građevinskih i drugih radova, ispaša stoke, sakupljanje plodova, ljekovitog bilja, trave, mahovine, pečuraka; lov, ubijanje ili sakupljanje bilo koje vrste faune, uključujući i insekte osim u naučne svrhe; upotreba bilo kakvih hemijskih otrova i đubriva.

U rezervatima se mogu obavljati samo naučno-istraživačke i edukativne aktivnosti, aktivnosti unaprjeđenja i uređenja prirode i prirodnih vrijednosti po posebnim programima istraživanja i uređenja za svaki pojedinačni rezervat.

Uz ulaze u rezervate na pogodnim lokacijama mogu se graditi i trajniji objekti u funkciji istraživanja i uređenja rezervata (u skladu sa programima istraživanja i uređenja rezervata). Kretanje posjetilaca kroz ovu zonu mora se odvijati bez veće buke i u grupama sa vodičem.

Zona II stepena zaštite - aktivna zaštita obuhvata posebne rezervate prirode Crno jezero sa šumama u neposrednoj okolini (oko 800 ha) i kanjon rijeke Tare, bez naselja: Tepca, Lever

i Đurđevića Taru, Gornja i Donja Dobrilovina (oko 13.800 ha). Osim navedenih rezervata obuhvata i područja svih spomenika prirode kao i masiv Durmitora u užem smislu sa travnatim površinama, rijetkim endemičnim vrstama, šumom bora krivulja, šumske komplekse i na prelazu iz kanjona Tare u Durmitor veliki broj ledničkih cirkova i valova, kao i vrhova preko 2000 MNV. Zona ove posebne zaštite u manjem djelu presijeca dolinu Sušice – put za Nedajno. Površina pod ovom zonom iznosi 25.400 ha ili 75% nacionalnog parka.

U ovoj zoni dozvoljava se ograničeno i strogo kontrolisano korišćenje koje može da omogući poboljšanje stanja ili prezentaciju bez posljedica. Tako je u kanjonu Tare omogućeno splavarenje (do 30 splavova nedjeljno) i kajakaštvo, sportski ribolov, te pješačenje sa razgledanjem i fotografisanjem prirodnih fenomena. U kanjonu se mogu podizati logori i kampovi, kao i prilazni putevi do naseljenih mjesta, te mostovi i prijelazi ka Đavoljim Lazama, Premćanima i Leverima.

U zoni rezervata nije dozvoljena promjena režima voda uslijed hidrotehničkih zahvata, zagađivanje voda otpadnim materijama, korišćenje prirodnih dobara u privredne svrhe, rudarstvu i poljoprivredi, izgradnja objekata, korišćenje materijala u bilo kakve svrhe koje mogu dovesti do narušavanja pejzažno-ambijentalnih karakteristika prostora ili promjena ravnoteže ekosistema, prikupljanje i uklanjanje biljnog otpada (lišće, grane i palo drveće) sa šumskog tla. U masivu Durmitora i dijelu jezerske površi su dozvoljene aktivnosti: očuvanja pejzažno-ambijentalnih vrijednosti prostora, zaštite flore i faune, zaštite voda; uzgoj šuma podrazumijeva sanitarnu sječu u ograničenim razmjerama, izvlačenje izvala i vjetrolomova, liječenje oboljelih vrsta i otvaranje isključivo službenih puteva; turistička posjeta odvijaće se po strogo utvrđenim pješačkim i kolskim stazama sa kontrolisanim brojem posjetilaca; drva za loženje na posebno određenim mjestima u logorima, moguće je sakupljati od rječnih naplavina i izuzetno od suvog granja u okolnoj šumi; u granicama parka na toku rijeke Tare je dozvoljen sportsko-rekreativni ribolov i to u zonama koje definiše ribarska osnova; sječa šume nije dozvoljena osim u posebnim uslovima, u neposrednoj okolini stalnih naselja, za potrebe lokalnog življa. Ovu aktivnost mora pratiti čuvarska služba NP uz kontrolisano izdavanje dozvola.

Zona III stepena zaštite - održivo korišćenje obuhvata sve preostale djelove parka koji ne pripadaju I i II zoni zaštite. Ukupna površina ove zone je 5200 ha, odnosno 14% površine Parka.

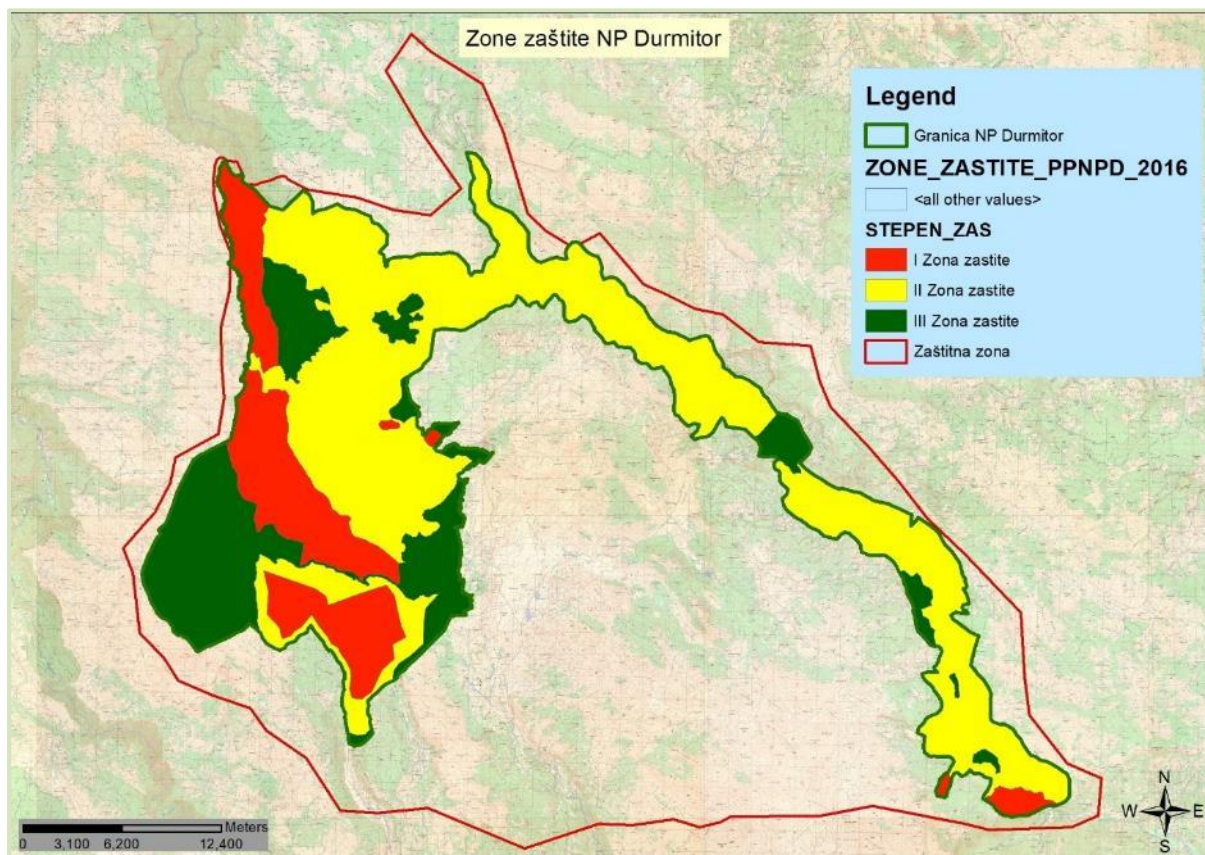
U ovoj zoni su sačuvane vrijednosti prirodnih elemenata, ali je prisutno antropogeno djelovanje (naselja, poljoprivreda, šumarstvo, turizam, saobraćajna i tehnička infrastruktura). Dozvoljava se selektivno i ograničeno korišćenje uz kontrolisane aktivnosti u prostoru, ako su usklađene sa funkcijama ili vezane za tradicionalne djelatnosti ili stanovanje, kao i ograničena turistička izgradnja, sve u cilju zaštite pejzažno-ambijentalnih vrijednosti. U III zoni zaštite nalaze se najpogodniji tereni za zimske sportove i rekreaciju (Savin kuk, Šljeme, Mali i Veliki Štuoc).

U ovoj zoni nalaze se skoro svi katuni, koji pored osnovne stočarske, mogu imati i turističke funkcije. Ovaj vid zaštite se primjenjuje u atarima naselja, poljoprivrednim površinama, turističkim punktovima, rekreativnim zonama i infrastrukturnim koridorima.

Zaštitna zona

Nalazi se van granica nacionalnog parka, ali čini sa njim prirodnu cjelinu. Shodno zakonu o zaštiti prirode, zaštitni pojas može se odrediti u cilju sprječavanja odnosno ublažavanja spoljnih faktora koji mogu uticati negativno na zaštićeno područje kao što su: otpadne vode, čvrsti otpad, invazivne vrste, nelegalna gradnja, turizam, spiranje pesticida, herbicida i drugih hemikalija, požari, pošumljavanje neautohtonim biljnim vrstama i drugim mogućim faktorima.

Preporuke za izgradnju, uređene i korišćenje prostora zaštitne zone date su u okviru PPPN za Durmitorsko područje.

Mapa 8: Grafički prikaz Nacionalnog parka sa režimima zaštite

3. AKCIONI PLAN

Ovaj dio plana upravljanja definiše viziju, tematske oblasti i dugoročne ciljeve, evaluira stanje po tematskim oblastima, postavlja specifične ciljeve upravljanja s indikatorima, definiše aktivnosti upravljanja s indikatorima te prioritetima, dinamiku sprovođenja, subjekte i saradnike realizacije, procjenu finansijskih sredstava i izvore obezbjeđivanja sredstava.

Tematske oblasti predstavljaju glavne cjeline poglavlja Akcioni plan i bave se srodnim nizom pitanja tj. pojedinim segmentima upravljanja područjem. Plan upravljanja za Nacionalni park Durmitor sadrži 5 tematskih oblasti:

1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti
2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti
3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija
4. Saradnja s lokalnom zajednicom
5. Razvoj kapaciteta upravljača

Svaka tematska oblast ima svoj dugoročni cilj koji predstavlja „malu viziju“ onog što se očekuje od pojedine oblasti Plana. Dugoročni cilj je razdvojen na više specifičnih ciljeva upravljanja koji predstavljaju detaljnije i mjerljivije opise onoga što se mora postići kako bi se ostvario dugoročni cilj. Kako bi se pratilo ostvarenje specifičnih ciljeva, za svaki od njih su definisani indikatori ciljeva. Za svaku od tematskih oblasti izrađena je evaluacija stanja.

Specifični ciljevi se ostvaruju sprovođenjem planiranih aktivnosti upravljanja čiji indikatori omogućavaju praćenje sprovođenja plana upravljanja i rada Javnog preduzeća. Kako bi se dobio bolji uvid u raspored i prioritete pojedinih aktivnosti, navedena je planirana dinamika sprovođenja aktivnosti prema godinama te su navedeni subjekti i saradnici realizacije ključni za sprovođenje pojedinih dijelova ili cijele aktivnosti.

Zbog ograničenih ljudskih i finansijskih kapaciteta, definisana su 3 nivoa prioriternih aktivnosti upravljanja:

- **Prioritet 1** – aktivnosti koje se moraju preduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Ovo su ključne aktivnosti i njihovo neispunjavanje narušava uspješnost cijelog plana upravljanja. Prioritet 1 ne znači da se aktivnost mora prva sprovesti, nego da se mora dogoditi onda kada je planirana.
- **Prioritet 2** – aktivnosti koje bi trebalo sprovesti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Postoji određena fleksibilnost, međutim za nesprovođenje ovih aktivnosti mora postojati dobar razlog.
- **Prioritet 3** – aktivnosti koje se mogu preduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupna nakon završetka aktivnosti 1. i 2. nivoa prioriteta. Identifikacija ovih aktivnosti je važna kako bi se u budućnosti moglo kvalitetnije odgovoriti na novonastale prilike ili mogućnosti.

Aktivnosti su dodatno grupisane prema sljedećim kategorijama aktivnosti koje Javnom preduzeću pomažu u odlučivanju smjera djelovanja: istraživanje, monitoring, regulacija, aktivno upravljanje, edukacija i interpretacija, informisanje, komunikacija, podrška, saradnja, jačanje kapaciteta upravljača, planiranje, infrastruktura i održavanje.

VIZIJA

Nacionalni park Durmitor, kao UNESCO-vo zaštićeno područje, afirmiše se kao simbol očuvane prirode i kulturnog identiteta Crne Gore, gdje se biodiverzitet, jedinstveni pejzaži i tradicionalne vrijednosti lokalnih zajednica integrišu u održivi razvoj turizma. Budućnost Parka je balans između zaštite ekosistema, valorizacije kulturne baštine i promocije autentičnih tradicija, uz aktivno uključivanje lokalnog stanovništva i omogućavanje posjetiocima da dožive park na način koji ne ugrožava njegovu budućnost.

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih, vodenih i visokoplaninskih ekosistema su očuvani.

3.1.1. POD TEMA - Šumski ekosistemi

Specifični cilj 1.1.: Očuvan i unaprijeđen ekološki integritet Nacionalnog parka Durmitor uspostavljanjem sistematskog monitoringa tipova staništa, flore i faune u šumskim, visokoplaninskim i vodenim ekosistemima

Specifični cilj 1.2.: Zadržani prirodni karakteri prašumskih šumskih zajednica i stabilnost populacija vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.

Šumski ekosistemi Nacionalnog parka Durmitor izloženi su različitim biotičkim, abiotičkim i antropogenim pritiscima, koji pojedinačno često nemaju presudan uticaj, ali u kombinaciji mogu dovesti do ozbiljne degradacije šuma i gubitka njihovih ekoloških funkcija. Posebno značajni abiotički pritisci su šumski požari i suše, čija se učestalost i intenzitet povećavaju pod uticajem klimatskih promjena. Požari imaju izrazito destruktivno djelovanje, jer dovode do uništavanja staništa, gubitka biljnog i životinjskog svijeta, degradacije zemljišta, erozije i promjena mikroklimatskih uslova. Posljedice požara direktno se odražavaju i na prisutnu faunu vezanu za šumska staništa, kao što su predstavnici faune ptica i slijepih miševa i drugih, koji zavise od strukture šume i dr.

Suše i visoke temperature dodatno slabe vitalnost stabala, stvarajući povoljne uslove za razvoj biotičkih štetočina, prije svega potkornjaka. Na području NP Durmitor, naročito u četinarskim šumama (PC Žabljak I i Durmitor – Sušica), potkornjaci iz sekundarnih prelaze u primarne štetočine, uzrokujući masovno sušenje stabala. Ovakvi procesi povećavaju količinu mrtvog drveta, koje ima dvostruku ulogu. Mrtvo drvo predstavlja važan element biodiverziteta i ključni element za ksilofagne i saproksilne insekte, slijepe miševe i brojne druge organizme, dok sa druge strane, ukoliko nije pod kontrolom, suva stabla mogu povećati rizik od požara i širenja štetočine.

Antropogeni pritisci, iako sporadični, dodatno opterećuju šumske ekosisteme. Nelegalna gradnja, oštećivanje stabala, neadekvatna turistička infrastruktura i fragmentacija staništa narušavaju prostornu cjelovitost šuma, smanjuju kvalitet staništa i remete ekološke koridore. Posebno je problematično što je NP Durmitor park otvorenog tipa, sa intenzivnim kretanjem posjetilaca, zahtijeva pojačanu kontrolu i nadzor.

Ulančavanje štetnih faktora, kao što su požari, suša, napada potkornjaka, povećane količine mrtvog drveta i antropogenih pritisaka može dovesti do tzv. domino efekta, sa ozbiljnim posljedicama po stabilnost i otpornost šumskih ekosistema. Ukoliko se ovi procesi

blagovremeno ne prepoznaju i ne sprovedu adekvatne mjere kontrole, zaštite i sanacije, postoji realan rizik od trajne degradacije ili gubitka pojedinih šumskih kompleksa. Zbog toga je nužno sistemsko praćenje zdravstvenog stanja šuma, kontrola populacije potkornjaka, plansko upravljanje mrtvim drvetom, u cilju zaštite biodiverziteta, stroge kontrole nelegalne gradnje i drugih nedozvoljenih aktivnosti, kao i sprovođenje preventivnih i sanacijskih mjera zaštite šuma.

Šumski mrav predstavlja izuzetno značajan prirodni regulator brojnosti štetnih insekata i ključni element biološke zaštite šumskih ekosistema. Monitoringom zdravstvenog stanja mješovitih šuma smrče i jele na području PC Žabljak utvrđeno je prisustvo insekatskih štetočina, prvenstveno potkornjaka, koji dovode do sušenja i potpunog odumiranja stabala. Imajući u vidu da je u Parku, u skladu sa važećim zakonskim propisima, zabranjena upotreba hemijskih sredstava, unapređenje i uspostavljanje mreže mravinjaka predstavlja jednu od rijetkih dozvoljenih i istovremeno veoma efikasnih mjera biološke zaštite. Mravlje kolonije dnevno uništavaju veliki broj insekata i na taj način direktno smanjuju pritisak štetočine na stabla, poboljšavajući zdravstveno-higijensko stanje šume. Planirano izdvajanje djelova postojećih mravinjaka sa maticama i njihovo postavljanje na lokalitete zahvaćene napadom potkornjaka, gdje ne postoje prirodno formirana gnijezda, predstavlja stručno utemeljenu i ekološki opravdanu mjeru. Ovakav pristup doprinosi ne samo zaštiti šuma, već i unapređenju biodiverziteta i stabilnosti šumskih ekosistema. Poseban značaj imaju aktivnosti usmjerene na zaštitu novoformiranih gnijezda od neodgovornog ponašanja posjetioca, kroz fizičku zaštitu i postavljanje edukativno-informativnih tabli, čime se istovremeno podiže svijest o ulozi šumskog mrava u očuvanju prirode. Sistemski monitoring mravljih kolonija i izrada elaborata o postignutim rezultatima omogućit će stručno vrednovanje rezultata i dalju primjenu bioloških mjera zaštite na prostorima četinarskih sastojina.

Unutar četinarske šume u okruženju Zabojskog jezera prisutni su i drugi tipovi vegetacije koji će biti istraženi i mapirani tokom ovog planskog perioda.

U prethodnom planskom periodu, sem inventurizacije nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih biljnih taksona na lokalitetima na kojim je vršen monitoring habitata, rađena su istraživanja stanja i distribucije rijetke i zaštićene biljne vrste *Cypripedium calceolus* na području Nacionalnog parka. Kao rijetka i ugrožena šumska orhideja, gospina papučica (*Cypripedium calceolus*) zaštićena je nacionalnim zakonodavstvom (Sl. list RCG, 76/06) i međunarodnim konvencijama i direktivama: Bern (Anex I), CITES (Anex II), HD direktiva (Anex II i IV). Na Evropskoj IUCN Crvenoj listi ova vrsta ima status NT (Near Threatened – skoro ugrožena), dok prema preliminarnoj Crvenoj listi Crne Gore ima status EN, kriterijum D (Endangered – ugrožena, kriterijum D: manje od 250 zrelih jedinki). Nalazi ove vrste u Nacionalnom parku Durmitor zabilježeni su na lokalitetima Crne Pode i Dobrilovina, dok su noviji nalazi poznati sa područja Sinjajevine i Komova. Pronalazak *Cypripedium calceolus* iz 2023. godine na lokalitetu Ćurevac predstavlja nov podatak za područje Nacionalnog parka Durmitor. Zabilježena je mala populacija od osam jedinki, na površini od 2×2 m, u neposrednoj blizini naplatnog punkta i parking prostora parka. Radi očuvanja staništa i sprječavanja ugrožavanja populacije, prostor je naknadno zaštićen drvenom ogradom, a nadzor pojačan od strane Službe zaštite parka. Istovremeno je uspostavljen monitoring koji sprovodi Stručna služba JPNPCG, te je tokom 2024. godine evidentiran porast brojnosti na 14 jedinki, a 2025. godine na 25 jedinki u populaciji. Tokom terenskih aktivnosti u 2025. godini, izvršen je obilazak lokacije u kanjonu Šušice. Neposredno iznad puta, prema selu Mala Crna Gora, evidentirana

je mala, ali stabilna populacija koja broji ukupno sedam jedinki. Na osnovu zatečenog stanja, nije potrebno preduzimati mjere zaštite, ali se preporučuje godišnji monitoring.

Fauna ptica Nacionalnog parka Durmitor odlikuje se visokim stepenom biološke raznovrsnosti i predstavlja jedan od najznačajnijih elemenata ukupne vrijednosti zaštićenog područja. Sastav populacije ptica obuhvata vrste zapadnopaleaktičke, oromediteranske, mediteranske i balkanske faune, dok izražen planinski karakter Parka omogućava prisustvo borealnih i reliktnih vrsta, vezanih za očuvane šumske i visokoplaninske ekosisteme. Poseban značaj imaju šumske gnjezdarice, djetlići, tetrijeb gluhan i lještarka, koji predstavljaju indikatorske i krovne vrste za procjenu stanja staništa.

U periodu 2023–2025. godine sproveden je sistematski monitoring odabranih ključnih i indikatorskih vrsta: tetrijeba gluhana (*Tetrao urogallus*), jarebice kamenjarke (*Alectoris graeca*) i troprstog djetlića (*Picoides tridactylus*), primjenom uspostavljenog monitoring protokola koji je prilagođen uslovima NP Durmitor. Monitoring je realizovan na prioritetnim lokalitetima (Mala Crna Gora, Crvena greda, Sedlena greda, okolina Crnog jezera), a tokom 2025. godine proširen je i na područja Todorovog dola, Šarbana, Prutaša, Škrčkih jezera i doline Sušice.

Na osnovu rezultata monitoringa, procijenjena populacija tetrijeba gluhana iznosi između 400 i 500 pjevajućih mužjaka. Aktivna pjevališta evidentirana su na lokalitetima Mala Crna Gora, Štuoc i Crvena Greda. Međutim, uočen je trend smanjene intenzivnosti pjevanja, uz ograničeniju prostornu rasprostranjenost aktivnih pjevališta u odnosu na prethodne podatke. Ovaj trend može ukazivati na postepeno pogoršanje kvaliteta staništa, kao i na povećano uznemiravanje populacije uslijed turističkih aktivnosti, uključujući prolazak posjetilaca izvan obilježenih staza. Imajući u vidu da je tetrijeb gluhan osjetljiv na fragmentaciju staništa, promjene u strukturi šuma i uznemiravanje u periodu parenja, neophodno je u narednom petogodišnjem periodu sprovesti mjere koje podrazumijevaju: očuvanje kontinuiteta starih četinarskih i mješovitih šuma, uspostavljanje zona mirovanja oko pjevališta, kontrolu kretanja posjetilaca u osjetljivim periodima i nastavak redovnog monitoringa radi praćenja populacionih trendova.

Prisustvo troprstog djetlića potvrđeno je u gustim četinarskim šumama na lokalitetima Jablan jezero, Crno jezero i Mala Crna Gora. Stabilna prisutnost ove vrste ukazuje na visok ekološki kvalitet šumskih ekosistema Nacionalnog parka Durmitor. Potencijalni rizici uključuju uklanjanje mrtvog drveta, sanitarne sječe te promjene u strukturi šuma izazvane klimatskim promjenama i šumskim štetočinama. Redovni monitoring i očuvanje mrtvog drveta od ključnog su značaja za dugoročno očuvanje populacije ove vrste.

Lještarka (*Bonasa bonasia*) je tipična šumska vrsta koja nastanjuje guste, strukturno raznovrsne mješovite i četinarske šume sa dobro razvijenim podrastom. Na osnovu dostupnih podataka i karakteristika staništa, vrsta se smatra potencijalno rasprostranjenom na većem dijelu područja Nacionalnog parka Durmitor. Međutim, do sada nije sproveden sistematski, ciljani monitoring ove vrste, te ne postoje pouzdani podaci o njenoj brojnosti, prostornoj distribuciji i trendovima populacije. U okviru predstojećeg planskog perioda predviđeno je uspostavljanje monitoringa lještarkе, sa ciljem prikupljanja relevantnih podataka o stanju populacije i kvalitetu staništa.

U prethodnom planskom periodu sprovedena je inventarizacija populacija **sljepih miševa** na širem području Parka. Poseban fokus stavljen je na praćenje brojnosti i stanja populacije malog potkovičara u staroj školi u selu Tepca, koja predstavlja drugu najveću porodijsku koloniju ove vrste u Crnoj Gori.

Šume u NP Durmitor pokrivaju značajan dio površine parka pa će istraživački fokus u narednom planskom periodu biće usmjeren na identifikaciju i proučavanje ključnih mikrostanističkih elemenata, prije svega mrtvog drveta, koje je od presudnog značaja za očuvanje širokouhog slijepog miša (*Barbastella barbastellus*), kao i drugih šumskih vrsta slijepih miševa. Paralelno će se vršiti inventarizacija i opšti monitoring šumskih vrsta ove grupe sisara. Definisanje mikrolokacija i tipova šumskih staništa koje koriste šumske vrste slijepih miševa predstavlja osnovu za kreiranje budućih upravljačkih mjera, posebno u kontekstu gazdovanja šumama, očuvanja mrtvog drveta i planiranja eventualnih šumarskih intervencija. Početak monitoringa šumskih vrsta slijepih miševa u NP Durmitor od ključnog je značaja za dugoročno očuvanje ove grupe faune, kao i za integrisanje njihovih ekoloških zahtjeva u sistem upravljanja Parkom.

Sitni sisari imaju višestruki značaj i izuzetno važnu ulogu u funkcionisanju ekosistema. Kao osnovni plijen mnogim predatorima i važna karika u lancima ishrane, kao bioindikator stanja ekosistema i svojim važnim uticajem na tlo, kao i uticajem na širenje sjemena i regulaciji vegetacije i održavanju biodiverziteta predstavljaju ključne vrste stabilnosti i dugoročnog očuvanja ekosistema. Na osnovu dosadašnjih istraživanja dominantno i kontinuirano su prisutni na području Parka, no i pored toga monitoring sitnih sisara će biti nastavljen jer oni direktno i indirektno utiču na ekološke procese i druge vrste.

Na osnovu novih istraživanja i dostupnih podataka stanje **populacija krupnih sisara** ocjenjuje se kao stabilno, sa očuvanom strukturom faune i značajnim prisustvom vrsta od nacionalnog i međunarodnog značaja. Dinamika i struktura populacija procjenjuju se analizom brojnih faktora koji utiču na vrste i njihova staništa, što omogućava dublje razumijevanje pritisaka i planiranje odgovarajućih mjera zaštite i upravljanja.

U Nacionalnom parku Durmitor se već duži niz godina sprovodi kontinuirani monitoring faune krupnih sisara, sa posebnim fokusom na zaštićene i ugrožene vrste kao što su: divokoza (*Rupicapra rupicapra*), mrki medvjed (*Ursus arctos*) i sivi vuk (*Canis lupus*). Uporedo sa ciljnim vrstama prati se i stanje ostalih krupnih sisara, budući da sve vrste sisara igraju važnu ulogu u održavanju funkcionalnosti ekosistema.

Na osnovu terenskih istraživanja poslednjih godina populacija mrkog medvjeda (*Ursus arctos*) je u blagom porastu, sa redovnim aktivnostima hranjenja, razmnožavanja i brloženja. Njegovo kretanje ovdje je široko od kanjona rijeke Tare do Durmitorskog masiva i sreće se na nadmorskoj visini od 400 m do i preko 2000 m. Stanište izuzetno pogoduje ovoj vrste gdje nalazi dovoljne količine hrane biljnog i životinjskog porijekla i zaklon. Uslijed velikog broja posjetilaca a samim tim i uznemiravanja staništa, dolazi do susreta čovjeka i medvjeda. Klimatske promjene, koje se reflektuju kroz visoke temperature i manju količinu snijega uslovile su da medvjed kasnije odlazi u hibernaciju što remeti biološke procese ove vrste. Štete od medvjeda na pčelinjacima i voću su prisutne posebno u kanjonu rijeke Tare. Populacija sivog vuka (*Canis lupus*) je u blagom porastu, što je pozitivan trend s obzirom na njegovu važnu ekološku ulogu regulatora populacija. Iako je povremeno prisutan šakal (*Canis aureus*), trenutno ne pokazuje zabrinjavajuće širenje.

Divokoza (*Rupicapra rupicapra*) u kanjonu rijeke Tare predstavlja populaciju kanjonskih litica i šume. Dosadašnja istraživanja pokazuju stabilnu, ali osjetljivu populaciju zbog posebnosti životnih uslova u kanjonu. Iako je populacija stabilna divokoza trpi antropogene uticaje kroz uznemiravanje i degradaciju staništa. Požari takođe doprinose smanjenju otpornosti divokoze u kanjonu. Zato se smatra da su potencijalno ugrožene u ovom specifičnom području i zahtijevaju temeljna i kontinuirana istraživanja kako bi se osigurala dugoročna održivost.

Populacija srne (*Capreolus capreolus*) pokazuje trend rasta, što ukazuje na povoljne uslove života unutar staništa Parka. Ipak, kontaktne zone i upadi lovačkih pasa i dalje predstavljaju prijetnju. Brojno stanje divljih svinja (*Sus scrofa*) je posljednjih godina u znatnom porastu o čemu govore i česte štete na poljoprivrednim domaćinstvima.

Fauna sisara kao veoma važan dio biodiverziteta predstavljaju i oslikavaju stanje ekosistema uopšte. Zato će buduća istraživanja biti bazirana na kontinuiranom i temeljnom praćenju dinamike i strukture krupnih sisara, kao i ocjeni staništa, ali i praćenju obima i brojnosti šteta od mrkog medvjeda, vuka i divlje svinje.

3.1.2. POD TEMA - Visokoplaninski ekosistemi

Specifični cilj 1.3.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune visokoplaninskih ekosistema.

Specifični cilj 1.4.: Visokoplaninski ekosistemi i vezane vrste su očuvani

Visokoplaninsku vegetaciju Durmitora pretežno oblikuju ekosistemi planinskih livada, rudina i vriština razvijenih na krečnjačkoj podlozi, kao i specifične zajednice pukotina stijena i sipara. Evidentan je prirodni proces zarastanja visokoplaninskih travnjaka vegetacijom kleke i borovnice (vrištine). Proces zarastanja klekom je naočito izražen u selima planinskog dijela masiva Durmitora i kanjona rijeke Tare. Na ove procese utiču, ne samo klimatske promjene, već i depopulacija seoskih područja i prestanak tradicionalnog pašarenja i košenja livada.

Revitalizacija katuna i sela, uz povećanje stočnog fonda, predstavlja ključni preduslov za obnovu i dugoročno očuvanje travnjačkih planinskih i visokoplaninskih ekosistema.

Stanišni tip 4060 Planinske i borealne vrištine kartirane su na širem području Durmitora uključujući zone ispod prevoja Sedlo, područje Čista strana – Savin kuk, Međugorje i Pošćenje. Rezultati istraživanja ukazuju da su ova staništa očuvana, i da se odlikuju visokom pokrovnošću karakterističnih biljnih vrsta. Na lokalitetima Dolovi, ispod Velikog i Malog Štuoca, kao i na području Momčilovog grada, vrištine ne formiraju monodominantne zajednice, već se javljaju u mozaiku sa stanišnim tipom 4070 – Klekovina bora krivulja (*Pinus mugo*) i dlakave alpske ruže (*Rhododendron hirsutum*).

Na svim istraživanim lokalitetima nisu zabilježeni faktori pritiska koji bi ugrožavali ovaj stanišni tip. Naprotiv, primijećena je tendencija širenja vriština, jer predstavljaju sukcesijski stadijum u procesu zarastanja planinskih rudina. Generalo se stanje stanišnog tipa 4060 može ocijeniti kao stabilno i visoko očuvano, sa tendencijom njegovog širenja.

Planiraju se istraživanja visokoplaninskih stanišnih tipova na području Modrog, Valovitog i Srabljeg jezera, koja će obuhvatiti kartiranje i popis dijagnostičkih, nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih i ekološki značajnih vrsta, kao i njihovu analizu u kontekstu očuvanja stanišnog diverziteta.

Visokoplaninsku vegetaciju karakteriše visok specijski diverzitet i bogatstvo rijetkih, endemskih i nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih taksona. Kontinuirano se radi na njihovoj inventarizaciji i utvrđivanju stanja populacija odabranih značajnih taksona.

Svi podaci unose se u Exel bazu florističkih podataka za NP Durmitor, koja objedinjuje do sada prikupljenja literaturna (naučna) i terenska saznanja flore, vezano za njihovu ekologiju, distribuciju i konzervacijski status.

U prethodnom planskom periodu, rađena su istraživanja distribucije i stanja populacije rijetke i zaštićene biljne vrste *Cardamine serbica*. *Cardamine serbica* je endem Balkanskog poluostrva sa uskim rasprostranjenjem u Crnoj Gori, Srbiji i Bosni i Hercegovini. U Crnoj Gori

je zabilježena na području Durmitora i Pive, u vegetaciji kamenjara i sipara. Tokom istraživanja Stručna služba JPNPCG je evidentirala prisustvo vrste *Cardamine serbica* na dvije mikrolokacije: iznad Sušičkog jezera i u kanjonu Sušice. Vrsta raste na stanišnom tipu 8140 – Istočnomediteranski sipari, koje je ocijenjeno kao dobro očuvano, reprezentativno i bez vidljivih antropogenih pritisaka. Procijenjena brojnost populacije iznosi približno 1.000 jedinki na obje lokacije. S obzirom na brojnost, konzervacijski značaj vrste i stabilno stanje staništa, preporučuje se uspostavljanje periodičnog monitoringa, radi praćenja eventualnih promjena. Vegetacija pašnjačkih livada i planinskih vriština se karakteriše izuzetnim bogatstvom ljekovitih biljaka i šumskih plodova (kleka, borovnica). Ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe prisutno je na području Parka, ali ne postoje pouzdani podaci o intenzitetu sakupljanja, količinama i prostornoj rasprostranjenosti ovih aktivnosti. Nedostatak informacija onemogućava adekvatnu procjenu dugoročnog uticaja na populacije vrsta i staništa. Staništa pod potencijalnim pritiskom ilegalnog ubiranja divlje flore u komercijalne svrhe biće predmet stalnog nadzora Službe zaštite. Svi podaci o zatečenom stanju biće prikupljeni putem specijalizovane aplikacije i redovno dostavljani Stručnoj službi JPNPCG radi daljih analiza.

Na osnovu dostupnih podataka i rezultata najnovijih terenskih istraživanja, stanje herpetofaune, odnosno faune gmizavaca u Parku, može se ocijeniti kao stabilno i dobro očuvano. Tokom monitoringa nijesu zabilježeni invazivni pritisci niti indikatori smanjenja brojnosti populacija. Prisustvo i distribucija vrsta potvrđeni su u različitim ekološkim zonama Parka, s posebnim akcentom na zakonom zaštićene vrste i vrste od značaja u okviru mreže Natura 2000. Rezultati monitoringa iz prethodnog perioda ukazuju na široku rasprostranjenost više vrsta guštera. Posebno se ističe sljepić (*Anguis fragilis*), koji je registrovan u kanjonskim kamenjarima, na visoravnima, kao i na najvišim grebenima. Livadski gušter (*Lacerta agilis bosnica*), zabilježen u kraškim ekosistemima iznad 1.300 mnv, predstavlja jednu od najzastupljenijih vrsta guštera na području Durmitora. Pored navedenih, evidentirano je i prisustvo mosorskog guštera (*Dinarolacerta mosorensis*) te zidnog guštera (*Podarcis muralis*). Kada je riječ o zmijama, monitoring je potvrdio prisustvo sve tri vrste otrovnica karakteristične za ovo područje. Poskok (*Vipera ammodytes*) predstavlja najrasprostranjeniju vrstu, dok je šarka (*Vipera berus bosniensis*) rjeđe zastupljena. Najrjeđe uočavana otrovnica je šargan (*Vipera ursinii*), čije se populacije odlikuju fragmentiranom distribucijom.

Iako se ukupno stanje faune gmizavaca može ocijeniti kao zadovoljavajuće, neophodno je nastaviti sa sistematskim monitoringom brojnosti i prostorne distribucije vrsta, kao i sa praćenjem stanja njihovih staništa. Ovakav pristup omogućava dobijanje cjelovite slike stanja herpetofaune Parka i, po potrebi, pravovremenu primjenu odgovarajućih konzervacionih mjera zaštite i očuvanja.

Kao predstavnike faune ptica koji predstavljaju vrste od prioritetnog značaja za očuvanje prirode, navode se suri orao (*Aquila chrysaetos*) i sivi soko (*Falco peregrinus*). Obje vrste su uvrštene u Aneks I Direktive o pticama i proglašene zaštićenim vrstama u skladu sa važećim nacionalnim zakonodavstvom.

Na području Parka do sada nije uspostavljen sistematski monitoring populacija ovih vrsta, te se dostupni podaci zasnivaju pretežno na relevantnim naučnim i stručnim izvorima, kao i na pojedinačnim terenskim opažanjima. Prema raspoloživim informacijama, suri orao se gnijezdi na nepristupačnim stijenama i liticama kanjona rijeke Tare, koje predstavljaju optimalna gnijezdeća staništa ove vrste. Tokom prethodnih terenskih istraživanja, prisustvo surlog orla i

sivog sokola redovno je evidentirano na širem području Parka, naročito na lokalitetima Bojske grede i Ranišava.

Imajući u vidu da navedene vrste predstavljaju vršne predatore i značajne indikatorske vrste za procjenu povoljnog stanja očuvanosti (Favourable Conservation Status) prirodnih staništa i ekosistema, u narednom planskom periodu neophodno je uspostaviti kontinuiran, standardizovan i metodološki usklađen monitoring njihovih populacija i prostorne distribucije.

Divokoza (*Rupicapra rupicapra*) u planinskom masivu Durmitor predstavlja autohtonu i izolovanu populaciju koja naseljava kamene litice, vrhove, sipare, točila i planinske pašnjake. Monitoring stanja ove populacije tokom poslednjih 20 godina pokazuje stabilan i rastući trend, ali zabrinjavaju negativni uticaji antropogenih aktivnosti, naročito tokom zimskih mjeseci (period gravidnosti i smanjenih resursa). Vožnja motornih sanki, kvadova, korišćenje dronova, turno skijanje, sportske manifestacije i mnogobrojni turisti uzrokuju uznemiravanje, fragmentaciju krda i ometanje reprodukcije. Divokoza je izrazito osjetljiva vrsta, koja u uznemirenom staništu ne može da se hrani niti razmnožava, što dugoročno može destabilizovati populaciju.

Uticaji klimatskih promjena koji se reflektuje kroz visoke temperature, sušu i manju količinu snijega utiču na skraćivanje ili produžetak perioda parenja jedinki i jarenja koza, smanjenje pogodnog staništa, smanjenja otpornosti i poremećaj zdravstvenog stanja. Zajedno sa antropogenim uticajem mogu dovesti do smanjenja brojnosti divokoze.

Buduća istraživanja biće usmjerena na nastavak monitoringa kao ključnu aktivnost za praćenje strukture i dinamike divokoze, uporedo sa praćenjem stanja staništa vrste. Poseban osvrt biće dat na procjenu uticaja negativnih faktora na ovu vrstu i mjere očuvanja, kao i adekvatno sprovođenje istih.

3.1.3. POD TEMA - Vlažni i vodeni ekosistemi

Specifični cilj 1.5.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune vlažnih i vodenih ekosistema.

Specifični cilj 1.6.: Ihtiofauna je stabilna i prirodno se regeneriše u Tari, autohtona fauna jezera očuvana.

Tresave u Crnoj Gori predstavljaju specifična i izuzetno važna staništa, čije stanje i distribucija nisu dovoljno istraženi. Ne postoji sveobuhvatan registar koji precizno dokumentuje njihovu distribuciju, što značajno otežava njihovu zaštitu i efikasno upravljanje. Ključni problemi tresava su proces zarastanja i degradacija, koji su dodatno ubrzani klimatskim promjenama. Promjene u režimu vode dovode do postepenog prelaska tresava u šumska ili travnata staništa, što izaziva nestanak karakteristične flore i faune ovih staništa i smanjenje sposobnost tresava za skladištenje ugljen-dioksida. Ovaj proces zarastanja je teško zaustaviti bez adekvatnih mjera zaštite i upravljanja.

U prethodnom Planskom periodu na području Nacionalnog parka Durmitor sproveden je značajan broj istraživanja sa ciljem kartiranja i procjene stanja Natura 2000 tipova staništa od značaja za ekološku mrežu Natura 2000: 7230 – Alkalne tresave, 7140 – Prelazne tresave i 6410 Livade beskoljenke na karbonatima. Popisane su dijagnostičke i prateće vrste i uspostavljen je monitoring stanja populacija.

Monitoring na tresavama Barnog jezera, pokazao je da je proces zarastanja ubrzan i da za posledicu ima gubitak oba tipa tresetnih staništa, smanjenje brojnosti populacija dijagnostičkih vrsta, kao i pojavu novih, netipičnih vrsta za ova staništa. Evidentiran je pad brojnosti i

pokrovnosti populacija zakonom zaštićenih vrsta: *Pinguicula balcanica*, *Menyanthes trifoliata*, *Pseudorchis frivaldii*, *Dactylorhiza cordigera* subsp. *bosniaca*. Tresetna staništa zarastaju mladima smrče i bora, dok zona slobodne vode jezera sve više obrasta pojasom trske. Shodno uočenim promjenama, u narednom periodu će se kroz projekat LASPEH 2 sprovesti detaljna istraživanja biodiverziteta, odnosno izrada bazne studije biodiverziteta za područje Barnog jezera. Paralelno s tim, planirana je i instalacija sonde kao ključne opreme za praćenje hidrološkog režima jezera (mjerenje nivoa i temperature vode). Uspostavljanje ovog mjernog sistema predstavlja važan korak u praćenju hidroloških promjena koje neposredno utiču na stanje tresetišta, te u dugoročnom planiranju i sprovođenju mjera zaštite. Na osnovu prikupljenih podataka biće izrađen Konzervatorski plan za Barno jezero, koji će definisati prioritetne ciljeve, mjere očuvanja i preporuke za održivo upravljanje ovim staništima.

U narednom planskom periodu sprovodiće se istraživanje staništa Sedre 7220 – Izvori sa formacijama sedre (Cratoneurion) u kanjonu rijeke Tare, imajući u vidu da je riječ o prioritetnom i izuzetno osjetljivom tipu staništa. Ova područja karakterišu hladni, karbonatima bogati izvori i dinamično prelivanje vode preko stijena, što omogućava formiranje ovih zajednica. Upravo zbog svoje rijetkosti, malih površina i fragmentisanosti sedrene formacije u kanjonu rijeke Tare predstavljaju jedan od važnih lokaliteta za istraživanje i monitoring.

Fauna dnevnih leptira (*Rhopalocera*) posebno je prepoznata kao indikatorska grupa i od izuzetnog značaja za dalja istraživanja, budući da su ovi organizmi vrlo osjetljivi na promjene ekoloških faktora, naročito onih uzrokovanih antropogenim djelovanjem i klimatskim promjenama. Dosadašnja istraživanja zasnivala su se na literaturnim podacima dopunjenim terenskim nalazima, a posebna pažnja posvećena je vrstama zaštićenim zakonom i vrstama od značaja za mrežu Natura 2000.

Na području Nacionalnog parka Durmitor do sada je registrovano 135 vrsta dnevnih leptira. Neophodno je nastaviti istraživanje i monitoring dnevnih leptira i u narednom planskom periodu, kako bi se obezbijedila pouzdana baza podataka za upravljanje i zaštitu ove grupe beskičmenjaka.

Jezera Nacionalnog parka Durmitor ne posjeduju autohtonu faunu riba, sve prisutne vrste riba predstavljaju alohtone, unesene vrste. Do sada je zabilježeno pet takvih vrsta. Prva poribljavanja durmitorskih jezera izvršena su početkom XX vijeka prenošenjem potočne pastrmke (*Salmo labrax* m. *fario*) iz rijeke Bukovice. Pored potočne pastrmke u veći broj jezera unesena je alpska vrsta jezerske zlatovčice (*Salvelinus alpinus*), a u neka i kalifornijska pastrmka (*Oncorhynchus mykiss*), kao i nepredatorska vrsta - gaovica (*Phoxinus phoxinus*). U prethodnih 10 godina zabilježena je i nova ubačena invazivna vrsta - kinez (*Carassius auratus*).

Svako daljnje poribljavanje durmitorskih jezera predstavlja kršenje važećih zakonskih propisa. Neophodno je jasno razdvojiti pristupe upravljanju ihtiofaunom: u jezerima se primjenjuje stroga zabrana poribljavanja, dok se na rijeci Tari sprovodi održivo upravljanje, uključujući ciljanu obnovu autohtonih populacija. Pojačane kontrole i nadzor nad jezerima su ključni za sprječavanje nelegalnog poribljavanja od strane nesavjesnih pojedinaca.

Sportski ribolov u jezerima dozvoljen je sve dok postoje riblje populacije. Ribolov na rijeci Tari odvijaće se isključivo u skladu sa zakonom, uz mogućnost planskog poribljavanja autohtonim vrstama. Nacionalni park Durmitor redovno će sastavljati godišnji izvještaj o ribolovnim aktivnostima za oba tipa vodenih staništa.

U periodu 2023.-2025.godina sprovedena su terenska istraživanja faune vodozemaca, sa posebnim fokusom na zakonom zaštićene vrste i vrste od značaja za ekološku mrežu Natura 2000. Utvrđeno je da planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*) pokazuje znakove lokalne ugroženosti, prvenstveno kao posljedicu ranijih aktivnosti poribljavanja glacijalnih jezera. Introdukcija riba, kao dominantnih predatora larvenih i adultnih stadijuma mrmoljka, dovela je do značajnog smanjenja brojnosti populacija u jezerima: Zabojsko, Zminičko, Jablan i Vražje. U narednom planskom periodu biće uspostavljen monitoring populacije mrmoljka u Valovitom jezeru, uz sprovođenje sveobuhvatnih istraživanja biodiverziteta Valovitog i Modrog jezera. Na osnovu rezultata ovih istraživanja izvršiće se stručna procjena uslova i opravdanosti eventualne reintrodukcije mrmoljka iz Valovitog u Modro jezero. Svi postupci reintrodukcije, ukoliko budu ocijenjeni kao opravdani, sprovodiće se isključivo u skladu sa važećom zakonskom regulativom iz oblasti zaštite prirode, uz prethodno pribavljanje potrebnih dozvola nadležnog organa tj. Agencije za zaštitu životne sredine.

Iako su populacije vrsta iz reda *Anura* (žabe) trenutno ocijenjene kao stabilne, njihova dugoročna održivost uslovljena je očuvanjem vlažnih staništa od ključnog značaja za reprodukciju, prvenstveno privremenih lokvi i bara. Ova staništa su izrazito osjetljiva na negativne uticaje klimatskih promjena, kao i na pojačane antropogene pritiske, posebno uslijed nekontrolisane upotrebe ATV vozila. Iz navedenih razloga, u narednom periodu biće nastavljen monitoring populacija vodozemaca iz reda *Anura*, sa posebnim fokusom na lokalitete: Suva lokva, Sedleni do, Goveđa lokva i lokve na području Male Crne Gore.

Monitoring jarebice kamenjarke (*Alectoris graeca*) vrši se prema ranije uspostavljenom monitoring protokolu. Na području NP Durmitor registrovano je 100–150 gnijezdećih parova. Rezultati monitoringa na lokalitetu ispod Sedla ukazuju na stabilno prisustvo vrste, uz zabilježene indikacije prostornog širenja populacije. Tokom 2025. godine, na lokalitetima Šarban i Todorov do evidentirana su dva veća jata.

Na osnovu dostupnih podataka i uočenih trendova, stanje populacije jarebice kamenjarke u NP Durmitor može se ocijeniti kao povoljno i stabilno, bez registrovanih znakova degradacije ključnih staništa. Monitoring vrste nastaviće se i u narednom planskom periodu.

Vidra (*Lutra lutra*) je stalno prisutna duž toka rijeke Tare, sa neujednačenom prostornom distribucijom, prvenstveno u mirnijim dionicama i pritokama. Dosadašnja istraživanja ukazuju na stabilnu populaciju, sa blagim pozitivnim trendom brojnosti. Prisustvo vidre u kanjonu Tare ima značajan indikatorski karakter i potvrđuje visok nivo ekološke vrijednosti rijeke. Iako je trenutno stanje populacije povoljno, identifikovani su potencijalni pritisci povezani sa turističkim aktivnostima (rafting), razvojem obalne infrastrukture i povećanim brojem posjetilaca. U cilju dugoročnog očuvanja vrste, nastaviće se monitoring populacije i staništa, kako bi se blagovremeno uočile eventualne promjene i na osnovu istih sprovele adekvatne mjere zaštite.

3.1.4. POD TEMA - Klimatske promjene

Specifični cilj 1.7.: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, poduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.

Klimatske promjene predstavljaju jedan od ključnih dugoročnih pritisaka na šumske ekosisteme Nacionalnog parka Durmitor, sa sve izraženijim negativnim efektima na njihovu stabilnost, otpornost i biodiverzitet. Povećanje prosječnih temperatura, učestaliji i duži sušni periodi, te ekstremni vremenski uslovi (rani i kasni mrazevi, toplotni talasi, jaki vjetrovi, intenzivne i kratkotrajne padavine), direktno utiču na fiziološko slabljenje stanja, naročito u četinarskim sastojinama smrče i jele na područjima PC Žabljak I i Durmitor – Sušica. Oslabljena stabla postaju podložnija napadu potkornjaka, koji uslijed povoljnih klimatskih uslova prelaze iz sekundarnih u primarne štetočine, izazivajući masovno sušenje stabala. Istovremeno, povećana količina suvih i oštećenih stabala dovodi do nagomilavanja gorivog i lako zapaljivog materijala, koji predstavlja i povećan rizik od izbijanja i širenja šumskih požara. Požari, čija se učestalost i intenzitet povećavaju pod uticajem klimatskih promjena, imaju izrazito destruktivnu ulogu na šumske ekosisteme, izazivajući degradaciju zemljišta, eroziju, gubitak staništa i promjene mikroklimatskih uslova i mnoge druge negativne posljedice.

Klimatski stres, u kombinaciji sa antropogenim pritiscima poput nelegalne gradnje, fragmentacije staništa, neadekvatne turističke infrastrukture i povećanog pritiska posjetioca, dodatno povećavaju negativan uticaj na šumu. U takvim uslovima dolazi do lančanog efekta, gdje se suše, požari, napadi potkornjaka i degradacija staništa međusobno povezuju i potpomažu, dovodeći do ozbiljnog narušavanja strukture i funkcionalnosti šumskih ekosistema. Iako klimatske promjene u pojedinim slučajevima mogu imati i ograničene pozitivne efekte (npr. produženje vegetacionog perioda i bolji prirast pojedinih vrsta), ukupna evaluacija njihovog uticaja na šume NP Durmitor je nepovoljna. Zbog toga je neophodno kontinuirano praćenje zdravstvenog stanja šuma, rano otkrivanje faktora stresa, kontrola populacija potkornjaka, plansko upravljanje mrtvim drvetom, jačanje aktivnih i pasivnih bioloških mjera zaštite i druge aktivnosti, koje bi očuvale otpornost, stabilnost i vrijednosti šumskih ekosistema ovog područja.

Uticaj klimatskih promjena na biodiverzitet NP Durmitor posebno se ogleda kroz promjene u vodnim i vlažnim staništima. Zarastanje ledničkih jezera i gubitak sezonskih lokvi i bara, uslijed ranijeg topljenja snijega i smanjenja broja snježnih dana, predstavljaju značajan pritisak na vrste koje zavise od ovih staništa. Učestale sušne godine dodatno pogoršavaju stanje mikroreproduktivnih lokvi, koje su ključne za razmnožavanje vodozemaca i očuvanje lokalne hidrologije.

Dnevni leptiri, zbog svoje osjetljivosti na klimatske promjene, predstavljaju važan indikator promjena u kopnenim ekosistemima, a njihov monitoring omogućava pravovremeno praćenje uticaja klimatskih faktora.

Planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*) pokazuje pomak u fenologiji migracija, koje se sada odvijaju ranije tokom proljećnog perioda (april–maj), u korelaciji sa ranijim topljenjem snijega.

Vrste iz reda *Anura* (žabe) također bilježe ranije razmnožavanje u aprilu–maju, a noviji podaci potvrđuju njihovu rasprostranjenost do 1500 mnnv. Iako su populacije trenutno očuvane, ove vrste su osjetljive na degradaciju vlažnih staništa, naročito sezonskih lokvi, koja predstavljaju ključna mjesta za reprodukciju.

Klimatske promjene, koje se reflektuju kroz povećane temperature i smanjenje količine snijega, utiču i na sisare, uslovljavajući promjene u njihovim sezonskim aktivnostima. Na primjer, kasniji ulazak u hibernaciju remeti prirodne biološke procese i može uticati na reprodukciju i preživljavanje pojedinih vrsta.

Sve navedene aktivnosti već su u integrisane u Plan upravljanja kroz druge podteme. U okviru ove Podteme planiraju se eventualne dodatne aktivnosti, u zavisnosti od rezultata budućih

istraživanja i monitoringa, kako bi se blagovremeno uočile promjene u stanju populacija i staništa.

3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: Obezbijeđena je zaštita i održivo predstavljanje kulturne, istorijske i tradicionalne baštine Nacionalnog parka Durmitor kroz zaštitu kulturnih lokaliteta, istorijskih objekata i nematerijalnih kulturnih praksi. Očuvanje kulturne baštine je integrisano u upravljanje parkom uz promovisanje svijesti i cijenjenja lokalnog kulturnog identiteta za sadašnje i buduće generacije.

Specifični cilj 2.1. Očuvana nematerijalna kulturna baština je inventarisana, evaluirana i prezentovana.

Prostor Durmitora je od najranijih vremena bio naseljen i korišćen, o čemu svjedoče brojni materijalni i nematerijalni tragovi ljudskog prisustva. Ostaci praistorijskih tumula, poput lokaliteta Žugića gumno, potvrđuju prisustvo ilirskih zajednica, dok karavanski putevi, kameni mostovi i cipusi ukazuju na rimski period. Posebno značajni elementi kulturnog naslijeđa su srednjovjekovne nekropole sa stećcima u Novakovićima, kod Ribljeg jezera i u Barama Žugića, koje su 2016. godine upisane na UNESCO Listu svjetske baštine. Stećci predstavljaju važan dio materijalne i nematerijalne kulturne baštine, kako kroz tradicionalne tehnike izrade i ukrašavanja, tako i kroz njihovu duboku ukorijenjenost u lokalnu kulturu i kolektivno pamćenje.

Na području Nacionalnog parka Durmitor očuvan je značajan broj objekata tradicionalnog graditeljstva, naročito u ruralnim naseljima, katunima i vatanima. Dominiraju kamene kuće, kao i objekti građeni od kombinacije brvana i kamena, sa karakterističnim strmim krovovima pokrivenim šindrom ili daskom. Katuni i prateći objekti (mljekari, jatara, torovi) predstavljaju integralni dio tradicionalnog stočarskog načina života. Međutim, demografski procesi nakon Drugog svjetskog rata, uključujući depopulaciju, starenje stanovništva i napuštanje tradicionalnih djelatnosti, doveli su do degradacije i nestajanja kako materijalne, tako i nematerijalne kulturne baštine. Tradicionalni objekti se često obnavljaju neadekvatno, bez poštovanja izvornih formi i materijala, iako su u posljednjem periodu zabilježeni i pozitivni primjeri obnove u skladu sa tradicionalnim obrascima gradnje.

Nematerijalna kulturna baština ovog prostora obuhvata bogatu usmenu tradiciju, običaje, vjerovanja, jezik i tradicionalne zanate. Posebno su očuvani elementi ručnog tkanja i pletenja vunjenih proizvoda, koji se danas uglavnom prenose kroz znanje starijih žena i sačuvane predmete u porodičnom vlasništvu. Ipak, ovi elementi su sve rjeđe prisutni u svakodnevnom životu, što dodatno ugrožava njihov opstanak.

Antropogeni pejzaž naselja na području Durmitora razvijen je u subalpskoj zoni, u visinskom pojasu od oko 1.000 do 1.500 m n.v., i karakteriše se različitim stepenima izgrađenosti i ljudske intervencije. Naselja se mogu klasifikovati kao urbana, pseudourbana i ruralna, sa značajnim razlikama u prostornoj organizaciji, vegetacionom pokrivaču i intenzitetu antropogenog uticaja. U urbanim i pseudourbanim zonama prirodni biljni pokrivač je znatno redukovan, dok su u ruralnim područjima očuvani prirodniji i poluprirodni ekosistemi.

Antropogeni pritisci u ovom pejzažu uključuju neplansku i neformalnu izgradnju, eksploataciju šumskih resursa, promjene u hidrološkom režimu i prostornu ekspanziju naselja. Ovi procesi imaju potencijalno negativan uticaj na šumske ekosisteme, biodiverzitet i vodne resurse. Ukupno posmatrano, antropogeni pejzaž Durmitora predstavlja kompleksan sistem u kojem se prepliću prirodni i društveni faktori, zahtijevajući integrisan i planski pristup upravljanju, u cilju očuvanja kulturnih vrijednosti, pejzažnog identiteta i funkcionalnosti ekosistema.

3.3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Do 2030. godine, Nacionalni park Durmitor će pružati dobro upravljano, edukativno i međunarodno prepoznato iskustvo za posjetioce, koje štiti njegove izvanredne prirodne vrijednosti, podstiče svijest o očuvanju i podržava lokalne zajednice kroz održivi turizam.

3.3.1 Procjena prikladnosti područja za edukaciju i/ili interpretaciju

Specifični cilj 3.1.: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor razvijen i unaprijeđen do 2030. godine, kroz edukativne programe, obučene kadrove i funkcionalnu infrastrukturu.

Edukacija o prirodnim vrijednostima i zaštiti prirode ima važnu ulogu u podsticanju posjetilaca Nacionalnog parka Durmitor na razumijevanje značaja očuvanja biodiverziteta i razvijanje svijesti i osjećaja odgovornosti prema prirodi. Zaštićena područja prirode su pogodna mjesta za prenošenje poruka o potrebi i načinima očuvanja prirode. Edukacija u NP Durmitor je usmjerena ka svim korisnicima (školskoj populaciji, posjetiocima i lokalnom stanovništvu), a realizuje se kroz organizovanje edukativnih i tematskih radionica, stručnih predavanja, edukativnih šetnji, obilježavanje značajnih ekoloških datuma i organizovanje i sprovođenje različitih akcija. Poseban fokus stavlja se na edukaciju predškolskog i školskog uzrasta, s obzirom na to da se kod ove populacije kroz kontinuirano učenje i interakciju sa prirodom razvija svijest i oblikuju pozitivni stavovi prema zaštiti prirode i očuvanju životne sredine, uključujući i odnos prema vrijednostima nacionalnog parka. Osim na prostoru Parka, edukativne aktivnosti se po potrebi organizuju i u školskim ustanovama, na zahtjev nastavnika i profesora, kao dio nastavnih jedinica koje obrađuju teme iz ekologije i zaštite prirode. Saradnja sa školama je generalno dobra, iako je kao ograničavajući faktor u realizaciji ovih aktivnosti identifikovan nedostatak organizovanog prevoza učenika do Parka.

Prezentacija prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor realizuje se tokom cijele godine, prvenstveno kroz edukativna predavanja i aktivnosti organizovane u Centru za posjetioce koji se nalazi u okviru Upravne zgrade Parka. Pored izložbenog prostora, Centar raspolaže i prostorijom namijenjenom za održavanje predavanja i prezentacija, koja se uglavnom koristi za unaprijed najavljene i dogovorene posjete školske populacije. Posebnu vrijednost ovog Centra predstavlja prirodnjačka zbirka, u kojoj su zastupljene brojne endemične, zaštićene i rijetke vrste. Međutim, zbirka je starijeg datuma, duži vremenski period nije rađena njena konzervacija, te se javila potreba za njenom modernizacijom i unapređenjem u skladu sa savremenim principima interpretacije prirodne baštine. Postoje i određena ograničenja u funkcionalnosti postojećeg prostora. Glavni nedostatak Centra za posjetioce u

Upravnoj zgradi odnosi se na nedovoljnu prostorni kapacitet za izvođenje edukativnih programa i osmišljavanje novih postavki. Zbog toga je u narednom periodu neophodno planirati rekonstrukciju i adaptaciju donje etaže Upravne zgrade, kako bi se obezbijedio preduslov za proširenje edukativnih i interpretativnih sadržaja Centra.

Pored glavnog Centra, u neposrednoj blizini edukativne staze oko Crnog jezera postoji još jedan objekat Centra za posjetioce, koji trenutno nije u funkciji. Njegova prvobitna namjena bila je prezentacija aktivnog odmora u prirodi, sa posebnim fokusom na pješačke i biciklističke staze. S obzirom na atraktivnost lokacije i potencijal za dodatnu interpretaciju prirodnih vrijednosti, neophodno je razmotriti mogućnost njegovog ponovnog aktiviranja ili prenamjene, u skladu sa potrebama upravljanja Parkom.

Tokom 2024. godine u okviru UNESCO projekta „Smanjenje pojave šumskih požara u Nacionalnom parku Durmitor i slivu rijeke Tare“, fokus je bio na edukaciji djece iz opština koje gravitiraju Parku. Na osnovu izraženog interesovanja, planira se nastavak ovakvog pristupa kroz novu programsku aktivnost pod nazivom „Šumske radionice“.

Na prostoru Parka uspostavljene su jedna edukativna i dvije tematske staze koje imaju značajan potencijal za interpretaciju prirodnih i kulturnih vrijednosti. Tematske staze „Staza mlinova“ i „U zagrljaju šume i tri jezera“ omogućavaju posjetiocima upoznavanje sa lokalnim pejzažima, tradicijom i biodiverzitetom, dok je edukativna staza oko Crnog jezera, dužine oko 4 km, najvažniji edukativni pravac unutar Parka. Ova staza je opremljena informativnim i edukativnim tablama, kao i odmoršnim mobilijarom, i predstavlja najposjećeniju tačku za sprovođenje različitih oblika neformalne edukacije.

Kako bi se očuvala njena edukativna funkcija, neophodno je redovno procjenjivati stanje postojećih tabli i planirati njihovu zamjenu ili ažuriranje u slučaju zastarjelih informacija, promjene vizuelnog identiteta ili fizičkog oštećenja.

Za potrebe realizacije edukativnih aktivnosti u Nacionalnom parku Durmitor osmišljeni su i pripremljeni novi edukativni materijali, među kojima se izdvajaju multimedijalna prezentacija i brošura „Zavirite u čarobni svijet NP Durmitor“. Planirano je dalje osmišljavanje i primjena inovativnih edukativnih rješenja, kako bi se sadržaji dodatno prilagodili različitim ciljnim grupama. U okviru Parka redovno se organizuju radionice prema programu „Obradujmo prirodu NP Durmitor“, uz korišćenje edukativnih listova, čiju izradu je podržalo Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija. Kroz ove materijale, učenici imaju priliku da putem tekstova, zanimljivosti i pitanja prošire znanja i razviju vještine vezane za prirodne vrijednosti i principe očuvanja zaštićenog područja.

U narednom planskom periodu potrebno je raditi na daljoj razradi i standardizaciji edukativnih programa, u saradnji sa relevantnim institucijama iz oblasti obrazovanja, nauke i zaštite prirode, čime bi se osigurala veća usklađenost sa nastavnim planovima i šira primjena na nacionalnom nivou.

Na zvaničnoj internet stranici Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore postoji posebna sekcija pod nazivom „Edukativni kutak“, namijenjena učenicima osnovnih škola i njihovim nastavnicima. Pored edukativnih listića iz serijala „Obradujmo prirodu“, sadržaj je dopunjen temom „Životinje kao simboli nacionalnih parkova“, a planirano je kontinuirano proširivanje ove platforme sa novim edukativnim materijalima, prilagođenim različitim uzrastima.

Interpretacija prirodnih vrijednosti u NP Durmitor trenutno nije razvijena i ne postoje interpretativni programi obilaska Parka koji bi bili prilagođeni različitim ciljnim grupama posjetilaca. Dodatnu otežavajuću okolnost predstavlja činjenica da Park u ovom trenutku nema licencirane interpreatore/vodiče koji bi realizovali ovakve programe. Stoga je neophodno u narednom periodu raditi na obuci i osposobljavanju zaposlenih za sprovođenje

interpretativnih aktivnosti, u skladu sa savremenim pristupima upravljanja zaštićenim područjima.

Nacionalni park Durmitor posjeduje značajan potencijal za razvoj edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti, koji je djelimično iskorišćen u smislu da sistem edukacije i interpretacije još uvijek nije dovoljno razvijen i institucionalizovan. Nedostatak licenciranih vodiča i edukatora, ograničeni prostorni kapaciteti za edukaciju, kao i nepostojanje formalnih interpretativnih programa ukazuju na potrebu za planskim i strateškim pristupom ovom segmentu upravljanja.

3.3.2 Postojeće stanje i planirana posjetiteljska infrastruktura

Specifični cilj 3.2.: Poboljšana posjetiteljska infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.

Turistička infrastruktura u NP Durmitor obuhvata objekte i sadržaje koji su namijenjeni posjetiocima uz poseban akcenat na očuvanje prirodnih vrijednosti uz minimiziranje negativnog uticaja na životnu sredinu i biodiverzitet.

Na prostoru Parka nalaze se dva planinarska doma, u I zoni zaštite, od kojih je u funkciji planinarski dom „Sušica“, dok dom „Škrka“ nije. Tokom 2022. godine izvršena je prva faza radova na obnovi planinarskog doma „Škrka“ (postavljena krovna konstrukcija), a planirani su radovi na uređenju enterijera kako bi objekat bio stavljen u funkciju i prilagođen za boravak planinara. Planinarski dom „Sušica“ raspolaže sa četiri dvokrevetne sobe, šankom, ognjištem i toaletnim prostorijama. Neophodno je da se ovi planinarski domovi što prije stave u funkciju posjetilaca, kroz obezbjeđivanje sredstava iz kapitalnog budžeta ili iz međunarodnih fondova. Uprava Parka je u prethodnom planskom periodu primila više prigovora i inicijativa od strane lokalne zajednice u vezi sa potrebom stavljanja planinarskih domova u funkciju, naglašavajući važnost rješavanja ovog pitanja. Imajući u vidu značajan broj posjetilaca, neophodno je da Park raspolaže funkcionalnim planinarskim domovima kao sastavnim dijelom turističke infrastrukture.

U NP Durmitor nalaze se i dva skloništa „Lokvice“ i alpinistički bivak „Dr Rastko Stojanović“ koja služe kao privremena skloništa tokom višednevnih tura ili u slučaju loših vremenskih uslova. S obzirom na činjenicu da je NP Durmitor prepoznat kao jedna od najpoznatijih planinarskih destinacija u regionu, javila se potreba za dodatnim planinarskim skloništima (bivacima) duž frekventnih i udaljenih planinarskih ruta. U tom kontekstu, u program objekata privremenog karaktera uvrštene su lokacije Valoviti Do i Donja Ališnica, na kojima je planirana izgradnja skloništa. Na lokaciji Valoviti Do ranije je postojalo sklonište koje je uništeno uslijed nemara turista.

Lokvice su planinarsko sklonište samo uslijed nepovoljnih vremenskih prilika. Nikako nije poželjno da bude kamp mjesto ili prenočište za naplatu. U lošem je stanju gdje se gotovo redovno svake godine ostavlja velika količina otpada. Potrebna je adaptacija, dakle popravka postojećeg, ali da nema svrhe izdavanja u bilo kom smislu. Iz razloga što je teško kontrolisati zbog same lokacije i pružaju mogućnost krivolova.

Motel „Radovan luka“, je rekonstruisan i dat u dugoročni zakup. Restoran na Crnom jezeru rekonstruisan je u prethodnom planskom periodu, u skladu sa važećim standardima, i dat u dugoročni zakup. Objekat ima značajnu ulogu u turističkoj infrastrukturi Parka, jer se nalazi na jednoj od najposjećenijih lokacija i doprinosi obogaćivanju sadržaja namijenjenih posjetiocima. Prostor za raftere na Žugića luci je renoviran, a planirano je formiranje centra za raftere sa

info pultom, kafiterijom, prostorom za presvlačenje, sobama za nadzornike i sanitarnim čvorom.

U funkciji je više kontrolno-naplatnih punktova: Crno jezero, Vojno odmaralište, Splavište, Đurđevića Tara i Sedlo. S obzirom na postojanje više ulaza u Park, neophodno je uspostaviti dodatnu kontrolu pristupa, te je planirano postavljanje novih montažno-demontažnih punktova na lokacijama Todorov do, Jablan jezero, Ivan Do i Sedlo.

Na području Nacionalnog parka dozvoljeno je kampovanje, odnosno postavljanje šatora, na tačno određenim lokalitetima: Žugića Luka, Radovan Luka, Škrka, Dobri Do, Sušica, Šarban i Lokvice. Međutim, u prethodnom planskom periodu zabilježeno je učestalo postavljanje šatora, mobile home i baznih kampova na lokacijama koje nijesu predviđene za tu namjenu. Zbog toga je u narednom periodu neophodno jasnije definisati i obilježiti zone za kampovanje i mobile home. Kamp Mobil home kod bivšeg Vojnog odmarališta je izgrađen 2016. godine, a Direkcija za javne radove po projektu je vodila radove. Kasnije zbog namjene da se na tom mjestu radi hotel Čedi i iz razloga jer nije bio uvršten u Plan privremenih objekata za period od 2020-2024 god. odustalo se od kampa. Međutim kako UNESCO nije dao dozvolu za izgradnju hotela na toj lokaciji, kamp je uvršten i vraćen u Plan privremenih objekata za period 2024-2028. god. (lokacija 4.2). UT uslovi za vodu su dobijeni i potrebno je tražiti saglasnost za elektro i vodovodnu instalaciju. Iako nije postojala vodovodna i elektro infrastruktura kamp je funkcionisao kao mobile kamp i redovno se održavao i čistio i pokazao se kao funkcionalan. Priključci za vodovodnu i elektro instalaciju finansijski nijesu velika ulaganja (udaljenost priključka na vodovod oko 100 m, a za elektro instalaciju oko 20-30 m.) i radovi na obezbeđivanju istog se mogu završiti u relativno kratkom vremenskom periodu.

Na području NP Durmitor razvijena je široka mreža pješačko-planinarskih staza različitih dužina i stepena zahtjevnosti, koja obuhvata i markirane, uređene, kao i nemarkirane, ali utvrđene pravce kretanja. U narednom planskom periodu neophodno je redovno održavanje staza i unapređenje signalizacije, u cilju povećanja bezbjednosti posjetilaca. S obzirom na to da u prethodnom planskom periodu Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore nije imalo zaposlene koji su licencirani markiranti, u saradnji sa Planinarskim savezom Crne Gore obuka su završili dva zaposlena iz NP Durmitor i stekla licence za markiranje staza. Ovim je odgovoreno na izraženu potrebu za unapređenjem markacije velikog broja staza i unapređenjem signalizacije, koja je u prethodnom periodu bila nedovoljno razvijena, što je u više navrata dovodilo do problema u orijentaciji posjetilaca, naročito stranih turista.

Tabela 12: Planinske staze

1.	Žabljak – Lokvice – Bobotov kuk
2.	Žabljak – Lokvice – Ledena pećina – Valoviti do – Bobotov kuk
3.	Žabljak – Valoviti do – Bezimeni vrh
4.	Žabljak – Zmijanje jezero – Ališnica – Planinica – Škrka
5.	Žabljak – Sedlo – Sedlena greda
6.	Žabljak – Bosača – Jablan bara – Crvena greda – Vodeni do – Gologlav– Pašina gomila – Katun – Veliki Štuoc – selo Crna Gora
7.	Žabljak – vidikovac Ćurevac
8.	Crno jezero – Lokvice – Velika previja – Terzin bogaz
9.	Crno jezero – Lokvice – Velika previja – Velika kalica – Struga – Crno Jezero
10.	Crno jezero – Lokvice – Trojni prevoj – Bandijerna
11.	Crno jezero – Lokvice – sagorele ploče – Minin bogaz
12.	Crno jezero – Mioč poljana – Korita – Savina voda – Savin kuk

13.	Crno jezero – Mioč poljana – Panalj – Čista strana – Šljeme
14.	Crno jezero – Struga – Mali Međed – Veliki Međed
15.	Crno jezero – Struga – Velika kalica – Velika previja – Veliki Međed
16.	Crno jezero – Struga – velika kalica – Velika previja – Terzin bogaz
17.	Rampa - Barno jezero – Zminje jezero – Planinica – Škrka - Sušica
18.	Sedlo – Surutka – Dobri do – zeleni vir – Bobotov kuk
20.	Savin kuk – Šljeme
21.	Dobri do – Škrčko ždrijelo – Prutaš – Škrčka jezera
22.	Dobri do – Škrčko ždrijelo – Škrčka jezera
23.	Todorov do – Prutaš
24.	Selo Crna Gora – Vodice – Poljica – Međeži do – Suvi klek – Botun – Škrka
25.	Selo Crna Gora – Sušičko jezero – Kanjon Sušice – Skakala – Škrka

Na prostoru Nacionalnog parka Durmitor postoje jedna edukativna i dvije tematske staze koje su opremljene informativnim tablama i odgovarajućim odmorišnim mobilijarom, čime doprinose informisanju posjetilaca o prirodnim i kulturnim vrijednostima Parka. Edukativna staza oko Crnog jezera je najposjećenija staza u Parka. U toku 2024. godine sredstva za kompletnu rekonstrukciju ove staze obezbijeđena su donacijom Fonda za zaštitu životne sredine (Eko fond), dok je planirano da se radovi na terenu realizuju tokom 2025. godine. Pored edukativne staze, u okviru Parka postoje i dvije tematske staze: „Staza mlinova“ i „U zagrljaju šume i tri jezera“.

Pored planinarskih i edukativnih staza, u okviru Nacionalnog parka Durmitor postoji i jedna kružna, biciklistička staza namijenjena planinskom biciklizmu, poznata pod nazivom „prsten oko Durmitora“ koja zahtjeva viši nivo fizičke spremnosti posjetilaca. Održavanje kompletnog sistema staza – pješačkih, biciklističkih i edukativnih – podrazumijeva redovno obnavljanje horizontalne i vertikalne signalizacije, kako bi se obezbijedila bezbjednost posjetilaca i očuvala funkcionalnost infrastrukture.

Tabela 13: Staza za planinski biciklizam

1.	Žabljak – Virak – Pašina voda - prevoj Sedlo – Dodri do – Trsa – Nedajno – Sušičko jezero – Crna Gora – vidikovac V. Štuoc (1962) – Poljane – Žabljak
----	---

Sa porastom broja posjetilaca koji biraju planinski biciklizam kao aktivnost u prirodi neophodno je razmotriti mogućnost uspostavljanja dodatnih biciklističkih staza, u cilju diversifikacije ponude i rasterećenja postojećih trasa. Pored dvije zvanično uspostavljene biciklističke staze, na prostoru Parka postoji i više „cross-country“ dionica, među kojima se izdvaja kružna ruta od Crnog jezera do Zminjeg jezera i Mlinskog potoka, kao i „freeride“ staza – „Crno jezero“. Biciklistička staza Žabljak – Ivan Do – Mlini potok – Zminje jezero preklapa se sa jednom od najfrekventnijih pješačkih staza u Parku. Na ovoj dionici gotovo stalno ima pješaka, a konfiguracija terena dodatno otežava bezbjedno kretanje, pa je neophodno preispitati postojeća rješenja i usmjeriti biciklističke staze ka alternativnim pravcima, posebno kada je riječ o „freeride“ segmentima.

Tokom zimske turističke sezone, posjetiocima je na raspolaganju uređena i markirana staza za hodanje na krpljama, koja polazi od Ski centra Savin kuk i završava kod Crnog jezera. Ova aktivnost predstavlja atraktivan način doživljaja zimskog pejzaža Parka, posebno za posjetioce koji žele mirniji boravak u prirodi, van skijaških staza. U narednom planskom periodu neophodno je unaprijediti sistem informisanja posjetilaca o dostupnosti opreme za

hodanje na krpljama, s obzirom na to da se ona trenutno iznajmljuje u okviru Centra za posjetioce, ali veliki broj zainteresovanih posjetilaca nije upoznat sa tom mogućnošću.

Na prostoru Parka ističu se dva zvanično uređena vidikovca: Ćurevac i Nedajno. Sa vidikovac Ćurevac pruža izuzetan pogled na kanjon rijeke Tare – najdublji kanjon u Evropi i predstavlja jednu od najatraktivnijih tačaka za posmatranje prirodnih ljepota Durmitora.

Kroz prostor Parka i šireg područja vodi panoramski put poznat kao “Durmitorski prsten”, koji povezuje grad Žabljak, nekad ski centar Štuoc, kanjon rijeke Sušice, selo Nedajno, Pivsku planinu i visoravan, selo Trsu, lednička jezera Valovito, Modro i Pošćensko, najpoznatije vrhove Prutaš i Sedlo, Jezersku visoravan i ski centar Savin kuk. Ukupna dužina rute iznosi 76 km, odnosno 83 km ukoliko se uključi vidikovac Ćurevac, a trasa prolazi kroz Nacionalni park Durmitor i Park prirode Piva. Duž panoramskog puta postavljen je sistem informativnih tabli, kao i odmorišni mobilijar, čime se obezbjeđuje kvalitetna infrastruktura za samostalni i organizovani obilazak. Za potrebe dodatne interpretacije izrađen je i audio vodič koji prati ovu rutu, ali njegova dostupnost i promocija nijesu na zadovoljavajućem nivou, te je u narednom periodu neophodno preduzeti aktivnosti na njegovoj boljoj prezentaciji i distribuciji prema ciljanim grupama posjetilaca. U narednom planskom periodu predviđeno je dalje unapređenje panoramske rute „Durmitorski prsten“ kroz projekat koji sprovodi Ministarstvo turizma, a čija se realizacija očekuje tokom 2025. godine. Aktivnosti obuhvataju uređenje parking prostora na ključnim lokacijama, postavljanje dodatnog odmorišnog mobilijara kao i infrastrukturno uređenje vidikovca Ćurevac, s ciljem poboljšanja uslova za boravak posjetilaca i bezbjednog zaustavljanja na atraktivnim tačkama duž trase.

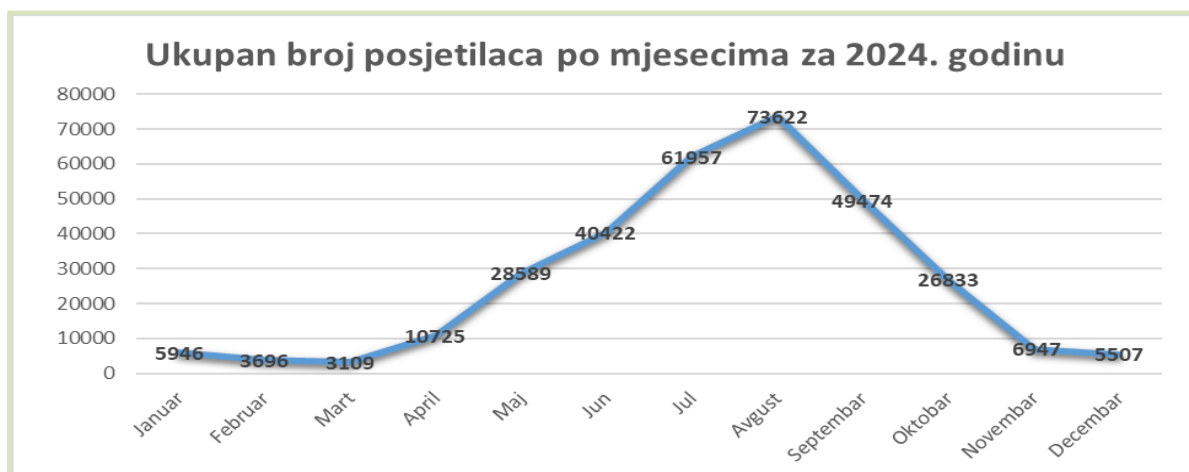
Na putnim pravcima koji vode ka Nacionalnom parku, kao i na samim ulazima u Park, planirano je postavljanje najavnih, glavnih i ulaznih tabli koje će jasno usmjeravati posjetioce i obezbijediti bolju vidljivost i pristupačnost Parka. Na najposjećenijim lokalitetima predviđena je zamjena postojećih i/ili postavljanje novih informativnih tabli. Preduslov za realizaciju ovih aktivnosti bila je izrada posebnog elaborata za signalizaciju i informativne table, kojim su definisane lokacije, sadržaj i vizuelni identitet tabli, u skladu sa standardima. Na osnovu elaborata predviđena postavka turističkih informativnih tabli (osam), table dobrodošlice (devet) i putokazna signalizacija (devet putokaza). Turistička infrastruktura u Nacionalnom parku Durmitor predstavlja osnovu za organizovano i kontrolisano upravljanje posjetama, te direktno utiče na kvalitet boravka posjetilaca i očuvanje prirodnih vrijednosti Parka. Iako su u prethodnom planskom periodu realizovane određene aktivnosti na adaptaciji i unapređenju postojećih objekata i staza, infrastruktura još uvijek ne odgovara u potpunosti potrebama sve većeg broja posjetilaca i raznovrsnih oblika turističkih aktivnosti.

U narednom planskom periodu neophodno je intenzivirati ulaganja u obnovu i razvoj smještajnih kapaciteta, staza, vidikovaca i odmorišta, kao i u bolju prostornu organizaciju kretanja unutar Parka. Efikasna prostorna organizacija podrazumijeva da se jasno definišu i povežu zone za rekreaciju, edukaciju i posmatranje prirode, sa jasno obilježenim stazama i pristupnim tačkama. Potrebno je pravilno usmjeriti posjetioce tako da se rasterete najposjećenije lokacije i spriječe negativni uticaji na biodiverzitet. Fokus treba biti na povećanju funkcionalnosti i bezbjednosti infrastrukture, uvođenju standardizovanih rješenja i obezbjeđenju tehničkih uslova koji će omogućiti održivo korišćenje prostora, bez narušavanja prirodnog ambijenta.

3.3.3 Upravljanje posjetiocima

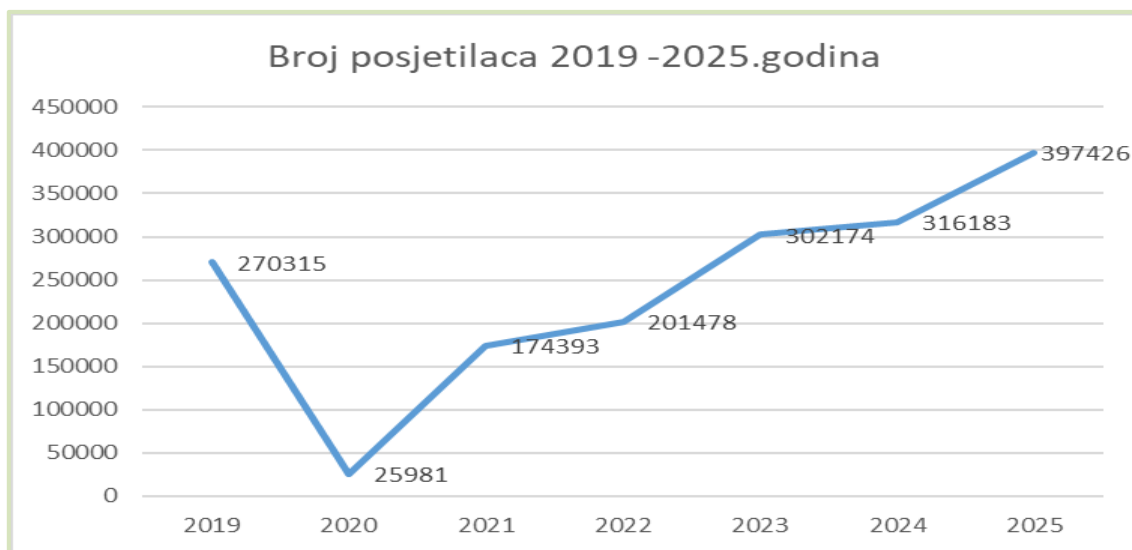
Specifični cilj 3.3.: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.

Turistička ponuda Nacionalnog parka Durmitor zasniva se prvenstveno na aktivnom odmoru u prirodi. Najzastupljeniji oblik turizma je aktivni turizam, sa naglaskom na jednodnevne ture koje uključuju pješčenje edukativnom stazom oko Crnog jezera, posjete planinskim jezerima i upoznavanje prirodnih vrijednosti Parka. Pored toga, značajno mjesto zauzima sportsko-rekreativni turizam, sa aktivnostima kao što su rafting rijekom Tarom, planinarenje, pješčenje i vožnja biciklom. Tokom ljetnje turističke sezone, posjete se realizuju u organizaciji turističkih agencija i turoperatora, ali i putem individualnih dolazaka. Kontrola i naplata ulaznica vrši se na kontrolno-naplatnih punktova i angažovanjem nadzornika na frekventnim lokacijama. Najveći broj posjetilaca bilježi se u periodu od jula do polovine septembra, (Grafik xx) pri čemu su najopterećenije zone oko Crnog jezera i duž rijeke Tare. U tom periodu, sprovodi se i anketiranje posjetilaca, čiji rezultati pružaju uvid u strukturu posjetilaca, njihova mišljenja, potrebe i očekivanja, što predstavlja osnovu za planiranje i prilagođavanje turističke ponude. Dosadašnja praksa sprovođenja anketa tokom ljetnje sezone pokazala se korisnom za osnovnu analizu strukture i potreba posjetilaca, ali je bila ograničenog obima. U narednom planskom periodu, neophodno je modernizovati ovaj proces kroz digitalizaciju anketiranja – npr. postavljanjem QR kodova na frekventnim lokacijama u Parku – kako bi se povećao broj učesnika, olakšao pristup anketi i obezbijedila reprezentativnija slika stavova i iskustava posjetilaca.

Grafik 6: Pregled broja posjetilaca po mjesecima za 2024. godinu

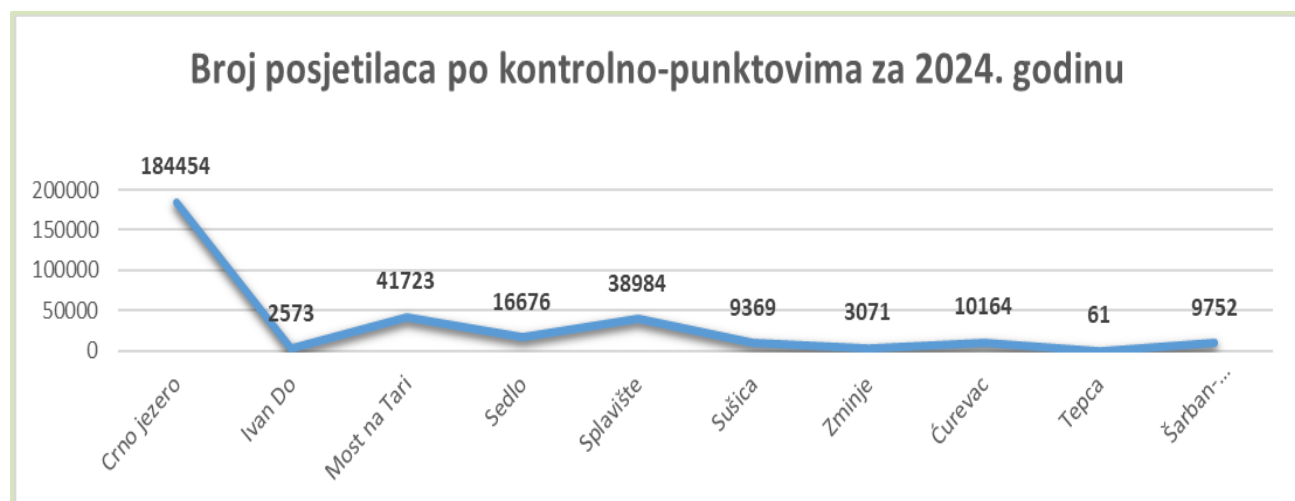
U skladu sa rastućim interesovanjem i povećanjem broja posjetilaca (Grafik 7), potrebno je dalje razvijati modele upravljanja posjetama koji će omogućiti očuvanje prirodnih vrijednosti, uz istovremeno poboljšanje organizacije kretanja i boravka posjetilaca na prostoru Parka. U tom kontekstu, prioritet u narednom planskom periodu biće razvoj organizovanih programa obilaska, koji će posjetioce usmjeravati ka različitim dijelovima Parka. U cilju smanjenja pritiska na najopterećenije zone, prije svega prostor Crnog jezera, u prethodnom periodu radilo se na promociji drugih lokaliteta kao što su određene tematske staze i područja koja su pristupačna i interpretativno zanimljiva. Ovakav pristup doprinosi ravnomjernijem prostornom rasporedu posjetilaca i smanjenju negativnih uticaja na najposjećenije lokalitete.

Grafik 7: Godišnji pregled ukupnog broja posjetilaca za period od 2019. g. do 2024. g.

Za jednu od najposjećenijih lokacija u Parku - prostor oko Crnog jezera neophodno je izraditi studiju prihvatnih kapaciteta, u skladu sa smjernicama zaštite prirode i principima održivog upravljanja posjetiocima. Na osnovu rezultata te studije, razvili bi se mehanizmi za praćenje i regulaciju broja posjetilaca, uključujući i izradu Akcionog plana upravljanja posjetiocima za ovaj lokalitet. Tokom prethodnog planskog perioda, Javno preduzeće je apliciralo za sredstva kroz međunarodne projekte s ciljem izrade ove studije, ali predloženi projekti nijesu dobili podršku. Uprkos tome, potreba za sprovođenjem ove analize ostaje prioritet u narednom planskom periodu, kako bi se očuvale prirodne vrijednosti lokaliteta koji trpi najveći pritisak posjetilaca.

Statistička analiza podataka na osnovu broja prodatih ulaznica pokazuje da su kontrolno-naplatni punktovi Crno jezero, Most na Tari i Splavište među najposjećenijim tačkama u Nacionalnom parku Durmitor (Grafik 8), što ukazuje na koncentraciju najvećeg pritiska posjetilaca upravo na tim lokacijama. Kontrolno-naplatni punktovi Vojno odmaralište i Sedlo, prema ukupnom godišnjem broju posjetilaca, spadaju u kategoriju srednje posjećenosti, dok preostali punktovi bilježe relativno ujednačen broj posjeta, bez obzira na vrijeme njihovog stavljanja u funkciju.

Grafik 8: Pregled posjećenosti lokaliteta u NP Durmitor za 2024. godinu

S obzirom na to da je Nacionalni park Durmitor otvorenog tipa, sa više pristupnih tačaka, u narednom planskom periodu neophodno je razmotriti nabavku savremene opreme za naplatu ulaznica, kao i uspostavljanje dodatnih kontrolno-naplatnih punktova. Ove mjere bi doprinijele rasterećenju postojećih punktova sa najvećim opterećenjem, smanjenju gužvi i unapređenju evidencije broja posjetilaca. Istovremeno, proširenjem sistema kontrole pristupa povećala bi se finansijska održivost Parka. Na taj način bi se obezbijedila dodatna finansijska sredstva.

Turistički sadržaji i aktivnosti dostupni posjetiocima Nacionalnog parka Durmitor osmišljeni su u skladu sa principima aktivnog i održivog boravka u prirodi. Aktuelna ponuda uključuje vođene i samostalne aktivnosti kao što su pješaćenje, planinarenje, biciklizam, rafting rijekom Tarom, kajakarenje i vožnja drvenim čamcima po Crnom jezeru, kao i zimski programi poput hodanja na krpljama. U cilju dodatnog obogaćivanja sadržaja, u narednom periodu planirana je implementacija novih aktivnosti kao što su posmatranje ptica i divljih životinja, koje će biti pažljivo usklađene sa zona zaštite u Nacionalnom parku. Biciklističke aktivnosti zahtijevaju poseban pristup upravljanju. Neophodno je predložiti novu trasu biciklističke staze koja će biti funkcionalna, ali i usklađena sa zaštitom ekosistema. Održavanje i servisiranje bicikala za iznajmljivanje, kao i nabavka zaštitne opreme, ostaju prioriteti za bezbjedno korišćenje ove usluge.

Edukativno-rekreativni sadržaji kao što su „šuma za čitanje“ i dječije igralište u blizini Crnog jezera, imaju potencijal da obogate boravak posjetilaca, posebno porodica sa djecom. U narednom periodu planirano je unapređenje ova dva sadržaja – igralište zahtijeva adaptaciju, dok će se u „šumi za čitanje“ raditi na obezbjeđivanju dodatne opreme (ležaljke, knjige, boksovi za odlaganje knjiga).

Turistički vozić koji saobraća na relaciji Hotel Soa – rampa Crno jezero pokazao se kao izuzetno tražena i atraktivna opcija za posjetioce, posebno za starije osobe, porodice i turiste koji žele laganije obilaske. Planirana je dalja promocija i razvoj ovog vida prevoza u cilju poboljšanja pristupačnosti prostora.

Zimska turistička ponuda „šetnje na krpljama“ dodatno je unaprijeđena informativnim tablama, a u narednom periodu planirano je njeno dalje promovisanje i osmišljavanje organizovanih programa, kako bi se povećala njena dostupnost i prepoznatljivost među posjetiocima.

Posebna pažnja biće posvećena unapređenju postojećih sadržaja na vodi, uključujući vožnju kajakima i drvenim čamcima po Crnom jezeru, kao i unapređenje turističke ponude splavarenja rijekom Tarom, koje je jedan od najprepoznatljivijih oblika aktivnog turizma u Parku.

Upravljanje posjetiocima u Nacionalnom parku Durmitor predstavlja jedan od ključnih aspekata održivog upravljanja prostorom, posebno imajući u vidu stalni rast broja posjetilaca i raznovrsnost aktivnosti koje se sprovode na području Parka. Iako su postavljeni temelji u smislu kontrole pristupa, anketiranja posjetilaca i razvoja ponude, i dalje su prisutni brojni izazovi, poput prostorne koncentracije posjeta, nedovoljno razvijenih mehanizama za usmjeravanje i regulaciju kretanja, te ograničenih kapaciteta za monitoring i interpretaciju. U narednom planskom periodu neophodno je ojačati sistematski pristup upravljanju posjetiocima, kroz izradu studije prihvatnih kapaciteta za najopterećenije zone, unapređenje sistema prikupljanja i obrade podataka o posjećenosti, razvoj organizovanih programa obilaska, kao i bolje prostorno usmjeravanje posjetilaca putem dodatne infrastrukture i informisanja. Poseban fokus treba biti na raspodjeli posjetilaca van najposjećenijih zona, kao i na uspostavljanju modela koji obezbjeđuju istovremeno očuvanje prirodnih vrijednosti i kvalitetan doživljaj Parka.

3.3.4 Promocija i komunikacija

Specifični cilj 3.4.: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima NP u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.

Promocija prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor, turističke ponude, aktivnosti zaštite i različiti promotivno-edukativni događaji realizuju se putem više komunikacionih kanala i u saradnji sa različitim akterima. Cilj ovih aktivnosti jeste povećanje vidljivosti Parka kao UNESCO zaštićenog područja, kao i podizanje svijesti javnosti o njegovom značaju i potencijalu. Saradnja sa elektronskim i štampanim medijima ostvaruje se kontinuirano, kroz gostovanja predstavnika Javnog preduzeća, snimanja priloga i emisija koje obrađuju aktuelne teme, značajne projekte i prirodne vrijednosti Parka. Proaktivnim pristupom potrebno je dodatno unaprijediti kvalitet i frekvenciju medijskog prisustva, sa jasnim ciljevima u oblasti odnosa s javnošću.

Digitalna komunikacija ima sve značajniju ulogu u promociji. Zvanični web sajt Javnog preduzeća (www.nparkovi.me) redovno se ažurira, redizajniran je i dopunjen novim funkcionalnostima, uključujući online prodaju ulaznica i novu rubriku „Priče iz parkova“ koja doprinosi boljoj vidljivosti aktivnosti na terenu. Prisustvo na društvenim mrežama Facebook, Instagram i YouTube kanalima kroz redovno plasiranje promotivnih sadržaja, fotografija, video materijala, kao i interaktivnih edukativnih formata (kvizovi, upitnici, pitalice) koji angažuju publiku. Promotivni i edukativni događaji su značajan segment u promociji NP Durmitor, a posebno se treba usmjeriti na one koji afirmišu aktivni boravak u prirodi, tradicionalne vrijednosti, stare zanate i gastronomiju lokalnih zajednica. Potreban je dalji razvoj ovih aktivnosti u saradnji sa turističkim organizacijama, kroz osmišljavanje zajedničkih događaja poput *Dana aktivnog odmora*, *Porodičnog dana u NP* ili *Šetnji stazama zdravlja*, koji bi dodatno privukli posjetioce i ojačali vezu između Parka i lokalne zajednice.

Promotivni materijal koristiti u cilju predstavljanja turističke ponude svih pet nacionalnih parkova Crne Gore, posebno u saradnji sa Nacionalnom turističkom organizacijom (NTO CG) na međunarodnim sajmovima, u Centru za posjetioce i na događajima i manifestacijama. Potrebno je obogaćivanje promotivnog materijala novim dizajnerskim rješenjima i sadržajem, kao i njegova dostupnost u elektronskoj formi putem web sajta.

Saradnja sa NTO CG i lokalnim turističkim organizacijama uz unapređenje koordinacije i zajedničkih aktivnosti, doprinijeće efikasnijoj promociji i većoj vidljivosti ključnih prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor kao međunarodno prepoznatog zaštićenog područja. Kroz sistemski pristup razvoju promocije, bolju koordinaciju sa lokalnim i nacionalnim partnerima, kao i inovativnije metode predstavljanja sadržaja posjetiocima i široj javnosti u narednom planskom periodu, poseban fokus treba usmjeriti na povećanje vidljivosti Nacionalnog parka Durmitor u medijima, kroz saradnju sa međunarodnim turističkim platformama, novinarima, blogerima i influenserima, kako bi se valorizovao njegov značaj i privukla pažnja tržišta. Takođe, potrebno je modernizovati promotivne materijale i dalje razvijati digitalne alate komunikacije, uključujući web platforme i društvene mreže. Time će se unaprijediti ukupna prepoznatljivost Parka, podržati aktivnosti zaštite i dodatno povećati njegova atraktivnost za različite kategorije posjetilaca.

3.4. Saradnja s lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: *Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.*

Specifični cilj 4.1: *Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.*

Specifični cilj 4.2: *Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa NP Durmitor*

Saradnja između Nacionalnog parka Durmitor i lokalnih zajednica razvijala se tokom prethodne decenije kroz procese obilježene brojnim izazovima, ali i značajnim inicijativama usmjerenim na unapređenje dijaloga, koordinacije i zajedničkog djelovanja. Formiranjem Socio-ekonomskog foruma 2015. godine napravljen je važan iskorak ka participativnom upravljanju, kojim je otvoren prostor za razmjenu mišljenja i usklađivanje aktivnosti između upravljača Parka, predstavnika lokalnih samouprava, turističkih organizacija, nevladinog sektora i privrednih subjekata. Ovakvi procesi doprinijeli su boljem razumijevanju potreba zajednica, valorizaciji lokalnih potencijala i povezivanju mjera zaštite prirodnih vrijednosti sa razvojem održivog turizma.

Iako saradnja nije uvijek imala stabilan tok, posebno uslijed učestalih promjena upravljačkih struktura i zastoja izazvanog pandemijom COVID-19, kontinuitet je očuvan, a intenzivniji razvoj zabilježen je u periodu 2023–2025. godina. Tada su organizovane tematske sjednice i manifestacije posvećene očuvanju prirode, promociji prostora i edukaciji stanovništva, što je doprinijelo jačanju povjerenja.

U okviru Nacionalnog parka Durmitor i njegove gravitacione zone identifikovano je ukupno 7 klastera, koji obuhvataju 423 korisnika. Klasteri predstavljaju organizovane grupe i subjekte koji svojim djelovanjem doprinose razvoju turizma, očuvanju kulturne i prirodne baštine i unaprjeđenju životne sredine i lokalnih zajednica. Formiranje lokalnih klastera stvorilo je nove pretpostavke za jačanje saradnje i povezivanje na svim nivoima.

Tabela 14: *Identifikovani klasteri i korisnici prostora Parka*

Klaster	Broj korisnika
NVO	300
Ribolovci	56
Ugostitelji	30
Seoska domaćinstva	17
Rafteri	14
Turističke agencije	4
Planinarski klubovi	2
Ukupan broj korisnika	423

Struktura klastera u NP Durmitor dominantno obuhvata nevladine organizacije (300), ribolovce (56), ugostitelje (30), seoska domaćinstva (17), raftere (14), turističke agencije (4) i planinarske klubove (2).

Nevladine organizacije (300), koje su najbrojnije imaju ključnu ulogu u zaštiti prirode, realizaciji razvojnih i edukativnih projekata, promociji održivog upravljanja prirodnim resursima i jačanju svijesti lokalnog stanovništva i posjetilaca o značaju očuvanja Parka.

Ribolovci (56) predstavljaju važan klaster povezan sa tradicionalnim korišćenjem prirodnih resursa, čije aktivnosti zahtijevaju pažljivo upravljanje i poštovanje ekoloških standarda kako bi se očuvali vodeni ekosistemi Parka.

Ugostitelji (30) i seoska domaćinstva (17) značajno doprinose razvoju lokalne ekonomije kroz pružanje turističkih i ugostiteljskih usluga, podstičući razvoj ruralnog i održivog turizma.

Rafteri (14) čine specifičan klaster avanturističkog turizma, oslanjajući se na očuvane riječne tokove i prirodne pejzaže, dok turističke agencije (4) imaju ulogu u organizaciji turističkih aranžmana i promociji NP Durmitor kao destinacije.

Planinarski klubovi (2) doprinose razvoju planinskog i rekreativnog turizma, promociji aktivnog boravka u prirodi i očuvanju planinarske infrastrukture.

Tabela identifikovanih klastera i korisnika prostora Parka pruža jasan uvid u strukturu i raznolikost subjekata koji djeluju u NP Durmitor, što omogućava bolje planiranje i koordinaciju aktivnosti, unapređenje turizma i održivo upravljanje prirodnim resursima. Upravljanje klasterima doprinosi saradnji između turističkog sektora, lokalnih zajednica i organizacija koje rade na zaštiti životne sredine, čime se stvara balans između razvoja i očuvanja prirode.

Pozitivni rezultati ove saradnje vidljivi su kroz unapređenje promocije Parka, rast broja posjetilaca, povećanu bezbjednost tokom turističke sezone i smanjenje problema nelegalnog lova. Pored toga, saradnja sa lokalnim turističkim organizacijama i agencijama rezultirala je većom nacionalnom i međunarodnom prepoznatljivošću Parka i boljim pozicioniranjem u turističkoj ponudi Crne Gore.

Ipak, i dalje su prisutni određeni konflikti u odnosu-upravljača i lokalne zajednice. Oni su posljedica nedovoljno razvijenih administrativnih kapaciteta za kontinuiranu komunikaciju sa lokalnom zajednicom, ali i određenih pritisaka kao što su, nelegalna gradnja i vikend-naselja i nezadovoljstvo dijela stanovništva zbog ograničenja u korišćenju zemljišta i šuma.

JPNPCG / Nacionalni park Durmitor su tokom 2024. godine, u sklopu izrade Socio-ekonomske analize NP Durmitor sprovedi anketu sa ciljem ispitivanja pozitivnih i negativnih uticaja Parka na lokalnu zajednicu. Upitnik je bio podijeljen u tri cjeline i obuhvatio je: demografske karakteristike ispitanika, njihove stavove o zaštiti Parka, kao i percepciju odnosa između upravljača i lokalnog stanovništva. Istraživanje je obuhvatilo 48 ispitanika starosti od 18 do 67 godina, uz podjednaku zastupljenost muškaraca i žena. Najčešća zanimanja među ispitanicima su ekonomisti i trgovci (po 5 ispitanika), zatim pravnici (4 ispitanika), dok su ostali ispitanici bili različitih profesija, uključujući vozače, biologe, profesore, turizmologe, poljoprivrednike i druga zanimanja. Ovakva struktura ispitanika omogućila je sagledavanje stavova lokalne zajednice iz različitih socio-ekonomskih perspektiva. Negativni uticaji Nacionalnog parka Durmitor sagledani su kroz više aspekata. Ispitanici su ocjenjivali nivo zabrinutosti u vezi sa izgradnjom objekata, sječom šuma i nepropisno odloženim otpadom. Većina ispitanika smatra da navedeni faktori imaju mali negativan uticaj na Park, dok manji broj ispitanika ocjenjuje ove uticaje kao srednje izražene. Visok nivo negativnog uticaja rijetko je prepoznat. U pogledu saradnje sa upravom Parka, ispitanici u najvećoj mjeri smatraju da je komunikacija na zadovoljavajućem nivou, iako postoji prostor za unapređenje. Lokalno stanovništvo djelimično je uključeno u procese donošenja odluka, a kao glavni izazovi istaknuti su pitanja vezana za korišćenje prostora i imovine, infrastrukturni problemi i procedure u vezi sa izgradnjom unutar Parka.

S druge strane, Nacionalni park Durmitor ima i brojne pozitivne uticaje na lokalnu zajednicu, među kojima se ističe ključna uloga u očuvanju prirodnih resursa, unapređenju turizma, podršci razvoju lokalne ekonomije i doprinos očuvanju kulturne baštine. Ovi aspekti dodatno naglašavaju važnost Parka kao prirodnog i društvenog resursa od izuzetnog značaja.

U cilju prevazilaženja postojećih izazova i jačanja partnerstva, u protekle dvije godine sprovedeni su važni koraci ka institucionalizaciji saradnje. Uvođenjem radnog mjesta stručnog saradnika za rad sa lokalnim zajednicama uspostavljen je trajni okvir za komunikaciju i koordinaciju, dok je osnaženi Socio-ekonomski forum postao savjetodavni mehanizam za planiranje i sprovođenje programa očuvanja i održivog razvoja.

Dalji razvoj saradnje treba usmjeriti na formalizaciju Socioekonomskih foruma kroz delegiranje stalnih predstavnika iz relevantnih državnih institucija, koji mogu adekvatno odgovoriti na potrebe i izazove svih klastera. Istovremeno, potrebno je nastaviti s jačanjem participacije lokalnih aktera putem foruma, klastera i radionica, kako bi se postojeći mehanizmi dodatno osnažili i obezbijedilo njihovo kontinuirano i mjerljivo učešće u procesima donošenja odluka.

Poseban akcenat treba staviti na unapređenje saradnje s lokalnim proizvođačima, razvoj i promociju tradicionalnih proizvoda, očuvanje tradicionalnih praksi i održivo korišćenje prirodnih resursa, poput ogrjevnog drveta.

Takođe, važno je dalje razvijati programe sertifikacije lokalnih proizvoda i usluga (geografski sertifikat) i finansijske podrške za održive prakse, kako bi lokalna zajednica imala jasne, dugoročne i mjerljive koristi od očuvane prirode i partnerstva sa Parkom.

Sveobuhvatan, transparentan i participativan pristup saradnji sa lokalnim zajednicama predstavlja ključni preduslov za dugoročno očuvanje izuzetnih prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor i unapređenje kvaliteta života stanovništva ovog područja, kroz razvoj partnerstva zasnovanog na povjerenju, zajedničkoj odgovornosti i principima održivog razvoja.

3.5. Razvoj kapaciteta upravljača

Dugoročni cilj: *Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.*

Efikasno funkcionisanje Parka kao i cjelokupnog preduzeća direktno zavisi od stručnosti i tehničke osposobljenosti zaposlenih. U tom kontekstu, kadrovski kapaciteti predstavljaju osnovu za realizaciju svih strateških ciljeva i realizaciju planiranih aktivnosti. S tim u vezi, JPNPCG je preduzelo reviziju postojeće sistematizacije radnih mjesta u cilju adekvatnijeg i potpunijeg opisa poslova, stepena obrazovanja i broja potrebnih radnih mjesta.

U narednom petogodišnjem periodu, potrebno je da Preduzeće preduzme niz mjera usmjerenih ka jačanju kadrovskih potencijala i to:

- Sistematsko kadrovsko planiranje koje uključuje prethodnu analizu potreba po službama i definisanje profila stručnjaka neophodnih za savremeno i efikasno upravljanje parkovima.
- Povećanje ulaganja u obuke, i profesionalni razvoj i stručne kompetencije u stručnim službama.
- Uvođenje sistema za praćenje učinka zaposlenih radi bolje evaluacije, motivacije i usmjeravanja ka rezultatima.
- Jačanje saradnje sa obrazovnim institucijama, kroz programe stručne prakse, zajedničkih istraživačkih projekata.

3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti

Specifični cilj 5.1: *Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.*

U dosadašnjem periodu prepoznato je više izazova koji utiču na efikasnost upravljanja i sprovođenja aktivnosti u okviru Nacionalnog parka Durmitor i JP za Nacionalne parkove Crne Gore. Prije svega, uočena je potreba za jasnijim definisanjem nadležnosti i formiranjem funkcionalnih međuinstitucionalnih radnih tijela koja bi obuhvatala relevantne aktere na državnom i lokalnom nivou, uključujući nadležna ministarstva, lokalne samouprave i Agenciju za zaštitu životne sredine. Nedostatak sistemske koordinacije do sada je otežavao rješavanje pitanja koja zahtijevaju zajednički pristup, pa će u narednom periodu prioritet biti uspostavljanje mehanizama redovne saradnje i razmjene informacija kroz zajedničke inicijative i sastanke.

Takođe, prepoznata je potreba za prilagođavanjem Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta stvarnim potrebama upravljanja. Postojeća sistematizacija ne obezbjeđuje u potpunosti optimalan raspored poslova i zadataka, što se odražava na efikasnost i obim realizacije poslova. U narednom periodu planirano je redefinisavanje radnih mjesta i funkcionalnih jedinica kako bi se osnažili stručni i operativni kapaciteti neophodni za sprovođenje zadataka iz nadležnosti JPNPCG/NP Durmitor.

U segmentu izrade i primjene unutrašnjih akata, iako su uvedene određene interne procedure koje su unaprijedile upravljanje, prepoznata je potreba za njihovim daljim usavršavanjem i ažuriranjem. U narednom periodu planirano je sistematsko sređivanje i dopuna postojećih akata, kako bi se osigurala veća dosljednost, transparentnost i praktična primjena u svakodnevnom radu.

U pogledu pravnog usklađivanja, iako su osnovni akti u skladu sa važećim propisima, evidentno je da česte izmjene zakonodavnog okvira zahtijevaju kontinuirano praćenje i bržu reakciju u ažuriranju internih dokumenata. Stoga će se u narednom periodu uspostaviti redovan mehanizam za praćenje propisa i usklađivanje pravnih akata, što će doprinijeti dosljednom poštovanju zakona i efikasnosti rada.

Dosadašnje učešće JPNPCG u izradi državnih i lokalnih planskih i strateških dokumenata ogleda se kroz učešće u radnim grupama, kao i dostavljanje mišljenja i komentara. Ova praksa će se nastaviti i ubuduće, kako bi interesi zaštite prirode bili uključeni u sve relevantne razvojne planove.

Zaključno, uočeni problemi i ograničenja ukazuju na potrebu nastavka sprovođenja svih navedenih aktivnosti, ali i intenziviranje radnih procesa u narednom periodu. Njihova realizacija je ključna za unapređenje institucionalne strukture, jačanje međusektorske saradnje, efikasnije upravljanje resursima i dosljednu primjenu zakonskih propisa, čime će se obezbijediti stabilniji i funkcionalniji sistem upravljanja Nacionalnim parkom Durmitor.

3.5.2. Kadrovski kapaciteti

Specifični cilj 5.2: *Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Durmitor kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.*

Specifični cilj 5.3: *Povećana opremljenost JPNPCG/NP Durmitor*

Analiza postojećih kapaciteta pokazuje da su službe i odjeljenja unutar sistema upravljanja raznovrsno pozicionirane, sa jasno definisanim zadacima, ali i sa izraženim razlikama u stepenu operativne spremnosti (Tabela 15).

Služba fizičke zaštite raspolaže znanjem i iskustvom u nadzoru terena i sprječavanju nelegalnih aktivnosti, ali se suočava sa izazovima poput nedostatka kadra, tehničke opreme i starosne strukture zaposlenih. Slično tome, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture ima jasno definisane zadatke, ali nedostatak kadra i tehničke opreme ograničava njen učinak, posebno tokom perioda pojačanog turističkog pritiska.

Administrativno-tehnički poslovi i Služba za finansije pokazuju stabilnost u organizaciji i odgovornostima, ali i potrebu za kontinuiranim stručnim usavršavanjem kako bi se povećala efikasnost i smanjilo opterećenje drugih sektora. Služba za naplatu, iako funkcionalna, suočava se sa sezonskim izazovima i visokim radnim pritiskom, što ukazuje na potrebu za dodatnim kadrovskim jačanjem i digitalizacijom procesa.

Poseban izazov predstavlja Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, koja raspolaže stručnim kadrom i najosnovnijom tehničkom opremom, ali joj nedostaju specijalizovani profili, terenska vozila i digitalni alati. S obzirom na rastuće zahtjeve za monitoring i očuvanje resursa, neophodno je proširenje kapaciteta i uvođenje savremenih tehnologija.

Služba za promociju, edukaciju i marketing pokazuje potencijal kroz postojeće iskustvo i infrastrukturu, ali je ograničena sezonskim kadrovskim deficitom, ograničenim znanjem stranih jezika i nedostatkom digitalne opreme.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima iskustvo u pripremi i realizaciji projekata, ali nedovoljna edukacija za EU fondove predstavlja rizik za propuštanje važnih razvojnih prilika. Služba za javne nabavke funkcioniše kroz centralizovani sistem, ali joj nedostaje kadrova i kontinuirano stručno usavršavanje, što može dovesti do kašnjenja u realizaciji nabavki.

Na kraju, Služba za kontrolu i monitoring, iako stabilna po broju zaposlenih, suočava se sa tehničkim ograničenjima u nadzoru, te sa rastućim zahtjevima za izvještavanje i praćenje stanja na terenu.

Ova sveobuhvatna analiza ukazuje na potrebu za strateškim pristupom razvoju kapaciteta upravljača, kroz kadrovsko jačanje, tehničko opremanje, digitalizaciju procesa i kontinuiranu edukaciju. Samo na taj način moguće je osigurati efikasno, transparentno i održivo upravljanje nacionalnim parkovima u skladu sa savremenim standardima zaštite prirode.

Tabela 15: Analiza stanja kadrovskih kapaciteta

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
Služba fizičke zaštite	24/7 nadzor i kontrola terena. Sprječavanje nelegalnih radnji. Poznavanje zakonskog okvira (NP, zaštita prirode, lica i imovine).	Nedostatak kadra i starosna struktura zaposlenih. Ograničena tehnička oprema (vozila, video nadzor, oružje). Potreba za redovnim obukama i doškolovanjem.	Zapošljavanje dodatnog kadra. Nabavka vozila i tehničke opreme. Redovne edukacije i doškolovanje. Uvođenje modernih sredstava prinude i video nadzora.	Krivična i prekršajna djela	Dobro

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Jasno definisani zadaci: čišćenje staza, odlaganje otpada, održavanje infrastrukture	Nedostatak kadra, Nedostatak terenskog vozila i opreme. Ograničena materijalno-tehnička oprema	Nabavka dodatnog vozila i opreme. Zapošljavanje dodatnog kadra. Bolja koordinacija sa komunalnim preduzećima	Pritisak velikog broja posjetilaca	Dobro
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	Evidencija i dokumentacija. Održavanje vozila i tehničke opreme. Komunikacija sa nadležnim organima	Ograničeni ljudski resursi	Digitalizacija procesa. Edukacije za poboljšanje administrativnog i tehničkog rada	Kašnjenje administrativnih procesa može otežati rad drugih službi	Dobro
Odjeljenje za naplatu	Postojanje sistema za naplatu ulaznica i taksi	Nedovoljno osoblja u sezoni. Visok radni pritisak	Zapošljavanje sezonskog kadra. Digitalni sistemi naplate. Edukacije za poboljšanje korisničkog iskustva	Nepostojanje naplatnih punkteva na svim ulazima u Park	Umjereno
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	Stručnjaci za floru, faunu, šumarstvo i druge oblasti. Postojanje osnovne tehničke opreme i monitoring sistema	Nedovoljni kadrovski resursi. Ograničena oprema i terenska vozila. Nedostatak edukacija i digitalnih alata	Proširenje kadra i stručnih profila. Edukacije iz GIS, monitoring tehnika, održivog razvoja. Nabavka digitalnih alata, dronova i terenske opreme	Rast turističkog pritiska. Povećani zahtjevi za praćenje prirodnih resursa	Umjereno
Služba za promociju, edukaciju i marketing	Iskustvo u promociji, edukaciji i turizmu. Postojanje Centra za posjetioce.	Nedovoljno kadra u sezoni. Ograničeno znanje stranih jezika. Nedostatak digitalne opreme.	Kursevi stranih jezika. Edukacije iz digitalnog marketinga. Modernizacija sajta i promotivne opreme.	Visoki zahtjevi tokom turističke sezone. Potreba za međunarodnom vidljivošću.	Umjereno
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	Iskustvo u pripremi i implementaciji projekata. Postojanje osnovnog kadrovskog jačanja (4+šef)	Nedostatak edukacija za EU fondove i projektno pisanje. Problemi sa prepoznavanjem JPNPCG kao neprofitnog	Dalje jačanje kadrova. Edukacije i učešće u međunarodnim projektima. Pristup EU fondovima i	Rizik propuštanja projekata zbog nedostatka kapaciteta	Umjereno

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
		subjekta kod donatora.	međunarodnoj saradnji		
Služba za javne nabavke	Centralizacija nabavki za sve službe. Jasna sistematizacija	Dva upražnjena radna mjesta. Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Popunjavanje upražnjenih mjesta. Edukacije i seminari za zakonodavstvo i procedure	Rizik kašnjenja u nabavkama. Povećan obim nabavki	Umjereno
Služba za finansije	Dovoljno radnika za osnovne poslove. Jasna organizacija i odgovornosti	Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Edukacije za povećanje efikasnosti i smanjenje opterećenja drugih službi	Rizik pogrešnog knjiženja ili kašnjenja obračuna bez dodatnih obuka	Dobro
Služba za kontrolu i monitoring	Stalnost broja zaposlenih (13). Ključna služba za nadzor NP	Nedostatak video nadzora u nekim nacionalnim parkovima. Ograničeni IT i serverski kapaciteti.	Nabavka i instalacija video nadzora. Jačanje IT kapaciteta i softverskih rješenja	Rizik nedovoljne pokrivenosti nadzora. Povećani zahtjevi za praćenje i izvještavanje	Umjereno

Gradacija ocjene stanja: vrlo loše; loše; umjereno; dobro; izvrsno

U cilju unapređenja efikasnosti i kvaliteta rada Javnog preduzeća za nacionalne parkove, za potrebe budućeg Plana upravljanja sprovedena je interna procjena kapaciteta ključnih službi i odjeljenja. Analiza je obuhvatila tri osnovna aspekta: ljudske resurse, tehničku opremljenost i razvijenost radnih procesa i nivo edukacije. Ocjene su izražene na skali od 1 do 5, pri čemu viša ocjena označava viši stepen razvijenosti (Tabela 16).

Služba fizičke zaštite i služba za održavanje higijene i infrastrukture pokazuju nedostatak kadrovskih kapaciteta (ocjena 3) i istovremeno bilježe slabiju tehničku opremljenost (ocjena 2), što može ograničiti njihovu operativnu efikasnost. Radni procesi i edukacije ocijenjeni sa 3, što ukazuje na potrebu za dodatnim stručnim usavršavanjem.

Odjeljenja za administrativno-tehničke poslove i naplatu imaju uravnotežene kapacitete. Tehnička oprema i radni procesi su na zadovoljavajućem nivou, dok ljudski resursi pokazuju prostor za dodatno jačanje stručnosti.

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj bilježi nisku ocjenu u domenu tehničke opreme (2) i edukacije (3), što ukazuje na potrebu za dodatnim ulaganjima u specijalizovane alate i obuke iz oblasti zaštite i očuvanja prirodnih vrijednosti.

Služba za promociju, edukaciju i marketing, kao i služba za javne nabavke, pokazuju stabilne kapacitete u svim kategorijama, sa ocjenama 3 i 4, ali bi dodatna digitalizacija i inovativni pristupi mogli unaprijediti njihov učinak.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima dovoljno kadrovskih kapaciteta u pogledu ljudstva. Edukacija je ocijenjena sa 2, što sugerise potrebu za dodatnim obukama u oblasti projektne dokumentacije i stranih jezika.

Služba za finansije pokazuje kadrovsku stabilnost (ocjena 4), dok tehnička oprema i radni procesi ostaju na zadovoljavajućem nivou.

Služba za kontrolu i monitoring ima nižu ocjenu u tehničkoj opremljenosti (2), što može ograničiti kvalitet praćenja i izvještavanja, dok su ostali aspekti ocijenjeni sa 3.

Tabela 16: Ocjena stanja kadrovskih kapaciteta

Služba / Odjeljenje	Ljudski resursi	Tehnička oprema	Radni procesi i nivo edukacije
Služba fizičke zaštite	3	2	3
Služba za održavanje higijene i infrastrukture	3	2	3
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	3	3	3
Odjeljenje za naplatu	3	3	3
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3	2	3
Služba za promociju, edukaciju i marketing	3	3	3
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	3	3	2
Služba za javne nabavke	3	3	3
Služba za finansije	4	3	3
Služba za kontrolu i monitoring	3	2	3

Skala: 1 – vrlo loše; 2 – loše ; 3 – umjereno; 4 – dobro; 5 – izvrsno

NP Durmitor nema jasno obilježene granice na terenu, što predstavlja veliku prepreku i izazov za zaštitu i upravljanje prostorom parka. S tim u vezi, potrebno je da u saradnji sa organima državne uprave nadležnim za poslove šumarstva i zaštite životne sredine, organom uprave nadležnim za poslove katastra, gradskim opštinama i opštinama na čijoj se teritoriji nalazi park formirati radno tijelo koje će procijeniti finansiranja, budžet i dinamiku za utvrđivanje i obilježavanje jasnih granica Parka.

3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama

Specifični cilj 5.4: *Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unaprjeđenom i održivom upravljanju NP Durmitor.*

U prethodnom periodu saradnja sa nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama predstavljala je neizostavan faktor u realizaciji razvojnih ciljeva i očuvanju prirodnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor. Ova saradnja ostvarena je prvenstveno kroz pripremu i implementaciju projekata, formiranje projektnih partnerstava i korišćenje dostupnih donatorskih mehanizama. Poseban značaj imale su inicijative realizovane u okviru programa Evropske unije, bilateralnih saradnji sa Vladom Italije i Ministarstvom ekologije Republike Francuske, kao i aktivnosti pod pokroviteljstvom UNESCO-a i regionalne mreže Parkovi Dinarida. Takođe, značajnu podršku pružili su nacionalni fondovi, među kojima se izdvajaju EkoFond i Ministarstvo kulture Crne Gore.

Zahvaljujući svom izuzetnom geografskom položaju, bogatom biodiverzitetu i statusu područja pod međunarodnom zaštitom, Nacionalni park Durmitor je prednjačio u broju uspješno kandidovanih i realizovanih projekata u okviru Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore. Ove komparativne prednosti omogućile su aktivno učešće u brojnim inicijativama

usmjerenim na: očuvanje i valorizaciju biodiverziteta, održivo upravljanje prirodnim resursima, restauraciju i zaštitu prirodnih staništa, unaprjeđenje turističke i edukativne infrastrukture i jačanje kapaciteta zaposlenih.

U okviru programa Evropske unije realizovani su značajni projekti koji su doprinijeli očuvanju ekosistema, jačanju otpornosti na klimatske promjene i održivom upravljanju prirodnim resursima. Projekti koji su realizovani u okviru ovog Programa su:

- HORIZON-MISS-2021-OCEAN-01 “SWIM” (*Sustainable Water and Integrated Management of Fish Migration and their Habitats in the Danube River Basin and NW Black Sea*);
- HORIZON-MISS-2021-OCEAN-02 “EcoDaLLi” (*Ecosystem-based Governance with Danube Lighthouse Living Lab for Sustainable Innovation Processes*) i
- Interreg Danube Program – “ForestCONNECT” (*Towards a Climate-smart Forest Connectivity for Large Carnivores in the Balkan-Carpathian-Dinaric Region*).

Ovi projekti obuhvatili su širok spektar aktivnosti – od očuvanja ribljih migracionih puteva i staništa, preko inovativnih pristupa upravljanju riječnim slivovima, do jačanja ekološke povezanosti šuma radi zaštite velikih zvijeri.

U okviru međunarodnih mehanizama podrške, realizovane su i dvije aplikacije u saradnji sa UNESCO programom: „Mi za prirodu, priroda za nas” i „Smanjenje pojave šumskih požara u NP Durmitor i kanjonu rijeke Tare“

Dodatno, sprovedeni su i sljedeći projekti: „Obradujmo prirodu” – u okviru programa Parkova Dinarida, FAO projekat „Sustainable Management of Natural Resources in Mountain Areas”, finansiran od strane Vlade Italije, i „PUMP – For a Clean Montenegro”, podržan od strane Ministarstva evropskih i spoljnih poslova Francuske.

Fokus aktivnosti bio je na očuvanju biodiverziteta, edukaciji lokalnog stanovništva, smanjenju uticaja klimatskih promjena, prevenciji šumskih požara, rješavanju problema otpada i opremanju zaštitnih službi za efikasniji terenski rad.

U okviru nacionalnih finansijskih mehanizama, najveći broj odobrenih aplikacija realizovan je uz podršku EkoFonda, kroz sljedeće projekte: „Unaprjeđenje turističke infrastrukture u Nacionalnom parku Durmitor – Faza I i Faza II”, „Unapređenje komunalne infrastrukture u Nacionalnom parku Durmitor”, i “Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti nacionalnih parkova kroz unapređenje službe fizičke zaštite” – kroz donacije iz 2023. i 2025.godine.

Ove inicijative bile su usmjerene na konkretna infrastrukturna poboljšanja: restauraciju mostova i planinarskih staza, postavljanje mobilijara, izgradnju separatora masti i ulja za restoran na Crnom jezeru, opremanje Službe zaštite i uspostavljanje sistema video nadzora u Parku.

Učešće Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore u međunarodnim organizacijama poput UNESCO-a, IUCN-a i Europarc Federacije u prethodnom periodu nije bilo strateški prioritet, te se saradnja dominantno odvijala kroz ispunjavanje osnovnih i redovnih obaveza proisteklih iz članstva.

Jedan od identifikovanih izazova odnosi se na nedovoljno efikasnu komunikaciju između lokalnih kontakt tačaka („focal points”) i relevantnih nacionalnih institucija, što dovodi do usporene razmjene informacija i otežanog ispunjavanja međunarodnih obaveza. Ovakva situacija ukazuje na potrebu za jačanjem koordinacije, boljim povezivanjem sa međunarodnim partnerima i proaktivnijim pristupom u korišćenju potencijala koje članstvo u ovim mrežama nudi. U narednom periodu, posebna pažnja biće usmjerena na aktivnije uključivanje JPNPCG

u rad međunarodnih organizacija, kako bi se dodatno osnažila vidljivost nacionalnih parkova Crne Gore na međunarodnoj sceni i obezbijedila veća podrška u procesima zaštite prirode, razmjene znanja i pristupa fondovima.

Takođe, intenzivnije angažovanje u ovim organizacijama i njihovim programima posebno je važno u kontekstu pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji, s obzirom na to da se očekuje implementacija evropskih politika, edukacija mladih i podizanje svijesti javnosti kroz već razvijene i uspješno primijenjene modele u zemljama članicama.

U prethodnom planskom periodu, Služba za projekte i međunarodnu saradnju suočila se sa brojnim izazovima koji su ograničili ostvarenje punog potencijala međunarodne saradnje. I pored određenih inicijativa i uspostavljenih kontakata sa relevantnim međunarodnim partnerima, izostao je kontinuitet u realizaciji projektnih aktivnosti, formalizaciji partnerstava i aktivnijem uključivanju u strateške evropske i globalne programe finansiranja.

Neki od faktora koji su uticali na smanjenu efikasnost međunarodne saradnje obuhvataju: Nedovoljno korišćenje EU i međunarodnih fondova, izostanak jasne strategije za uspostavljanje i razvoj dugoročne saradnje sa međunarodnim akterima i ograničenu promociju institucionalnih aktivnosti i potencijala na međunarodnoj sceni.

Ovi izazovi ukazuju na potrebu za jačanjem institucionalnih kapaciteta, kao i za uspostavljanjem strateškog okvira međunarodnog djelovanja, koji bi omogućio efektivnije korišćenje raspoloživih resursa i izgradnju stabilnih međunarodnih partnerstava. Poseban izazov predstavljala je nedovoljna međuinstitucionalna umreženost i koordinacija, naročito između Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore i nadležnih ministarstava.

Dodatno, evidentan je bio i nedostatak povratnih informacija o redovnim izvještajima koje Crna Gora dostavlja međunarodnim tijelima u oblasti zaštite prirode, kao što su Bernska i Bonnska konvencija, CBD, Ramsar konvencija i druge.

3.5.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Durmitor i objekti privremenog karaktera na području Parka

Specifični cilj 5.5.: *Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Durmitor su funkcionalni.*

Specifični cilj 5.6.: *Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.*

Na prostoru Nacionalnog parka Durmitor izgrađeni su različiti stalni objekti koji imaju administrativnu, edukativnu, turističku i ugostiteljsku funkciju, a njihovo trenutno stanje varira u zavisnosti od stepena očuvanosti i korišćenja.

Upravna zgrada, koja ujedno funkcioniše i kao Centar za posjetioce, ima značajnu informativno-edukativnu i administrativnu ulogu u okviru Parka. Iako je u upotrebi, objekat zahtijeva adaptaciju kako bi se poboljšala njegova funkcionalnost, kako za zaposlene, tako i za posjetioce.

Na edukativnoj stazi u blizini Crnog jezera nalazi se Centar za posjetioce – „Mrijestilište“. Objekat je trenutno van funkcije, ali je u relativno dobrom stanju i povremeno zahtijeva tehničko održavanje. Njegova prenamjena u edukativni centar omogućava širu upotrebu u svrhu informisanja i edukacije posjetilaca, čime predstavlja značajan potencijal za unapređenje turističke ponude.

Takođe, na obali Crnog jezera nalaze se restoran i šank bar, sa zatvorenim prostorom i prostranom terasom. Ovi ugostiteljski objekti, izgrađeni 2015. i 2018. godine, trenutno su u funkciji i dati su u dugoročni zakup. Dobro su očuvani i aktivno doprinose turističkoj ponudi Parka.

Na lokalitetu Radovan Luka nalazi se hotel, rekonstruisan 2018. godine, koji je kategorizovan sa četiri zvjezdice. Hotel je dat u dugoročni zakup i predstavlja dio ugostiteljsko-smještajnih kapaciteta, čime značajno doprinosi razvoju turizma.

Planinarski dom u Sušici ima potencijal za razvoj planinskog turizma, ali zahtijeva adaptaciju, posebno renoviranje toaleta i prostora za tuširanje, kako bi mogao u potpunosti služiti svojoj namjeni.

Planinarski dom u Škrči je u lošijem stanju i trenutno je van funkcije, te je njegova adaptacija neophodna za ponovno stavljanje u upotrebu.

Bivša radionica za preradu drveta – „Uljara“ trenutno nije funkcionalna i zahtijeva značajna ulaganja kako bi bila prenamijenjena za izradu suvenira i drugih drvenih proizvoda.

Objekti u NP Durmitor pokrivaju širok spektar namjena i doprinose informativnoj, edukativnoj i turističkoj ponudi parka. Pojedini objekti su aktivni i dobro očuvani, dok drugi zahtijevaju ozbiljna ulaganja da bi bili vraćeni u funkciju. Obnova i adaptacija ovih objekata predstavljaju važan korak ka unapređenju kvaliteta boravka posjetilaca i podršci održivom razvoju turizma u Nacionalnom parku.

Radi uređenja postavljanja privremenih objekata na području Parka, donosi se Program objekata privremenog karaktera. Na osnovu Programa, odnosno njegovih izmjena i dopuna, koje donosi Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, izdaju se urbanističko-tehnički uslovi (UTU) za korišćenje zemljišta za izgradnju i postavljanje privremenih objekata, u skladu sa propisanim režimima, kriterijumima, smjernicama i namjenama površina.

Program se donosi na period od pet godina, sa ciljem zaštite prirodne baštine, pejzaža i kulturnih dobara. Programom odnosno izmjenama i dopunama Programa utvrđuju se pravila za identifikaciju područja i lokacija (zona), kao i način korišćenja i postavljanja privremenih objekata. Lokacije se određuju na osnovu zahtjeva zainteresovanih lica, uz poštovanje propisanih zona zaštite i raspoloživog prostora. Program sadrži lokacije i smjernice sa urbanističkim uslovima za postavljanje ovih objekata.

Na osnovu Uredbe o povjeravanju dijela poslova Ministarstva prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Javno preduzeće za nacionalne parkove izdaje urbanističko-tehničke uslove (UTU).

Program predviđa postavljanje objekata privremenog karaktera u cilju obezbjeđenja kvalitetnih sadržaja unutar Nacionalnog parka. Urbanističko-tehnički uslovi se izdaju na osnovu smjernica iz Programa i omogućavaju tipizaciju objekata i njihovih sadržaja. Na osnovu UTU se izrađuje tehnička dokumentacija koja se dostavlja inspekcijskim organima prilikom prijave za postavljanje/izgradnju objekata.

Na osnovu izdatih urbanističko-tehničkih uslova izrađuje se mapa sa lokacijama privremenih objekata, što omogućava precizno planiranje i kontrolu korišćenja prostora.

Program objekata privremenog karaktera za područje Nacionalnog parka Durmitor za period 2024–2028. godine donijet je 2. jula 2024. godine, dok su izmjene i dopune ovog programa donijete 23. jula 2025. godine.

3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

Specifični cilj 5.7: *Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.*

Evaluacija dosadašnjeg rada pokazuje da je sistematski pristup upravljanju resursima JPNPCG rezultirao značajnim postignućima, ali istovremeno opravdava potrebu za kontinuiranim unapređivanjem radnih procesa. Uspostavljanjem i ažuriranjem baze podataka na nivou JPNPCG, uključujući nabavku odgovarajućeg servera i obezbjeđivanje funkcionalnosti baze, predstavlja temelj za kvalitetno i efikasno upravljanje svim relevantnim informacijama. Takva baza podataka omogućuje pravovremeno i tačno praćenje aktivnosti, kao i izradu svih strateških i finansijskih izvještaja, čime se obezbjeđuje efikasnost i transparentnost procesa upravljanja.

Na godišnjem nivou izrađuju su godišnji programi upravljanja i izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja, što omogućava praćenje ostvarivanja strateških ciljeva, identifikaciju mogućih odstupanja i pravovremenu korekciju planova.

Sličan princip primijenjen je u finansijskom upravljanju – godišnji finansijski planovi, kao i kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju obezbjeđuju stabilnost, racionalno korišćenje sredstava i transparentnost. Izrada završnog računa i vođenje finansijskih dokumenata dodatno garantuju usklađenost sa propisima, kontrolu realizacije sredstava i podršku donošenju strateških odluka na osnovu preciznih podataka.

Planiranje i sprovođenje javnih nabavki organizovani su kroz godišnje planove i redovne izvještaje o realizaciji. Takav pristup omogućava optimalno korišćenje materijalnih i finansijskih resursa, pravovremeno izvršenje nabavki i minimiziranje rizika od kašnjenja ili nepravilnosti. Sprovođenje javnih nabavki dodatno obezbjeđuje dostupnost neophodnih resursa za realizaciju svih aktivnosti JPNPCG, čime se održava kontinuitet rada i ostvarivanje strateških ciljeva.

Upravljanje materijalnim resursima, kao i troškovima redovnog rada, ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), službenih putovanja, goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajućim troškovima (proporcionalni udio) Uprave JP, dodatno doprinosi efikasnosti organizacije obezbjeđujući dostupnost resursa potrebnih za sprovođenje aktivnosti u zemlji i inostranstvu, uz optimizaciju troškova i planiranje resursa.

Efikasno sprovođenje Plana upravljanja podrazumijeva i odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta.

Sve ove aktivnosti zajedno predstavljaju temelje efikasne, transparentne i održive organizacije. Njihovo nastavak i dalji razvoj je neophodan kako bi se obezbijedila ažurnost podataka, kvalitetno planiranje, kontrola resursa i finansijska stabilnost, što sve doprinosi dugoročnoj održivosti i uspješnom ostvarivanju strateških ciljeva JPNPCG.

3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih

Mogućnosti dodatnih načina i izvora finansiranja obuhvataju:

- **Državna i lokalna sredstva:** pregledi postojećih budžetskih linija koje su već predviđene za zaštitu prirode i razvoj turizma.
- **Donacije i međunarodni fondovi:** mogućnosti za korišćenje fondova EU, UNESCO-a, Globalnog fonda za zaštitu prirode i drugih organizacija.
- **Privatni sektor i partnerstva:** identifikovanje mogućnosti za partnerstva sa privatnim sektorom, turističkim operaterima i organizacijama koje se bave zaštitom prirode.

- **Uključivanje javnih i privatnih investicija** u ekološke projekte, održivi turizam i infrastrukturu parka.
- **Kontrola i izvještavanje o troškovima:** razvijanje mehanizama za efikasno praćenje i upravljanje troškovima.

U cilju planiranja rashoda za obavljanje poslova Javnog preduzeća i prihoda kao izvora finansiranja, izrađuje se Godišnji finansijski plan, radi stvaranja uslova za nesmetano i pravilno raspolaganje finansijskim sredstvima Javnog preduzeća.

Finansijski plan za jednu godinu se radi na bazi:

- prihoda i rashoda ostvarenih u prethodnoj godini,
- procjene troškova po osnovu aktivnosti predviđenih programima upravljanja za svaki park,
- procjene prihoda po osnovu korišćenja dobara i pružanja usluga u narednoj godini,
- Plana javnih nabavki,
- odobrenih sredstava državnim budžetom za narednu godinu.

Sredstva koja Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore ostvari na godišnjem nivou iz sopstvenih prihoda nijesu dovoljna za samostalno funkcionisanje i realizaciju tekućih i programskih aktivnosti, te se programske aktivnosti finansiraju uglavnom subvencijama iz državnog budžeta.

Sredstva za rad preduzeća obezbjeđuju se iz:

- budžeta Crne Gore;
- naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova (što je propisano članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima);
- donacija;
- kredita;
- drugih izvora u skladu sa zakonom.

Priprema nacрта Godišnjeg finansijskog plana vrši se u okviru stručne službe Javnog preduzeća nakon čega slijedi usvajanje plana od strane Upravnog odbora Javnog preduzeća. Izvještavanje o realizaciji finansijskog plana prema Upravnom odboru vrši se kvartalno.

Na kraju kalendarske godine vrši se izrada Završnog računa (bilans stanja, bilans uspjeha, statistički aneks, promjene na kapitalu, tok gotovine, napomene uz finansijske izvještaje). Završni račun usvaja Upravni odbor Javnog preduzeća. Usvojeni Završni račun se predaje Poreskoj upravi Crne Gore.

Prihodi

Odlukom o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova definisane su naknade u skladu sa članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima, a odnose se na sljedeće:

- ulazak u nacionalni park;
- pružanje usluga posjetiocima (korišćenje vodiča, razgledanje zbirke, korišćenje informativno-edukativnog materijala i dr.);
- ugostiteljske, prodajne, smještajne i infrastrukturne objekte (stalne i privremene);
- iznajmljivanje i/ili korišćenje objekata i prostorija nacionalnog parka;
- korišćenje mineralnih sirovina;
- iznajmljivanje sredstava i opreme za sport i rekreaciju (čamaca, brodova, kajaka, bicikala i dr);
- organizovano posmatranje ptica;
- kampovanje;
- splavarenje i rafting;
- loženje vatre na posebno uređenim mjestima;
- džiping ture;
- parking;
- sportske i kulturne manifestacije;
- korišćenje plaža;
- trafo stanice;
- uspostavljanje zona sanitarne zaštite vodozahvata u sistemima javnog vodosnadbijevanja;
- korišćenje prostora za žičare, uspinjače i ski liftove;
- postavljanje privremenih objekata;
- postavljanje bilborda i reklamnih panoa;
- snimanje igranih i komercijalnih filmova, TV reklama i spotova;
- privredni i sportsko rekreativni ribolov;
- splavarenje i upotrebu plovila u sportsko-rekreativne svrhe;
- korišćenje imena i znaka nacionalnog parka;
- sakupljanje i branje šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe;
- druge radnje, aktivnosti i djelatnosti u skladu sa zakonom.

Rashodi

Finansijska sredstva Javnog preduzeća troše se u skladu sa zakonom i opštim aktima preduzeća, donijetim odlukama, planovima i programima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima, u cilju izvršavanja obaveza i zadataka iz nadležnosti Javnog preduzeća, a odnose se na:

- investiciona ulaganja (izrada tehničke dokumentacije, elaborati, studije, geodetska snimanja, recenzije, izvođenje radova sa nadzorom);
- troškove tekućeg održavanja opreme, vozila, plovila, objekata i drugih osnovnih sredstava;
- monitoring i praćenje stanja životne sredine;
- ostale poslovne rashode (troškovi struje, vode, telefon, internet, reklama, zakup prostorija, kancelarijski materijal, održavanje higijene i ostali režijski troškovi);
- osnovna sredstva (nabavka opreme, vozila i dr);

- zarade i ostala lična primanja zaposlenih;
- prenesene aktivnosti.

3.6. Pregled potrebnih finansijskih sredstava

Planiranje godišnjeg finansijskog okvira zasniva se na ciljevima koji treba da se postignu. U skladu sa planiranim razvojem, urađene su projekcije finansijskih pokazatelja od jedne fiskalne godine. Pri tome su uzeti u obzir trendovi poslovanja iz prethodnih godina, kao i poslovna politika i strategija menadžmenta koja je usmjerena na budući rast i razvoj preduzeća. Takođe, analizirani su aktuelni ekonomski faktori, uključujući inflaciju i druge izazove koji utiču na domaću i svjetsku privredu.

Tabela 17: Prikaz ukupnih rashoda i prihoda po godinama

Elementi	2026	2027	2028	2029	2030	Ukupno
I Projektovani rashodi i ulaganja	1.619.460,00	2.116.970,00	1.933.280,00	1.767.210,00	1.798.480,00	9.235.400,00
II Projektovani sopstveni prihodi	2.991.000,00	3.140.600,00	3.297.600,00	3.462.500,00	3.635.600,00	16.527.300,00
Razlika (II-I)	1.371.540,00	1.023.630,00	1.364.320,00	1.695.290,00	1.837.120,00	7.291.900,00

Projektovani rashodi i ulaganja obuhvataju procjenu sredstava za sve aktivnosti iz Akcionog plana ovog Plana upravljanja. U okviru Akcionog plana, osim planskih aktivnosti, prikazani su troškovi redovnog rada, troškovi ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), troškovi goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajući troškovi (proporcionalni udio) Uprave JP, s obzirom na to da su radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjene funkcije svih nacionalnih parkova formirane službe zajedničkih poslova, a njihove aktivnosti se odvijaju u korist svih parkova, uključujući NP „Durmitor“.

Projektovani sopstveni prihodi prikazuju kontinuirani rast tokom petogodišnjeg perioda. U prvoj planskoj godini se očekuje donošenje nove Odluke o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova. Ukoliko, iz nekog razloga, ne dođe do usvajanja nove Odluke, projektovani prihodi će izvjesno biti manji u odnosu na prikazanu procjenu.

Dio finansijskih sredstava biće obezbijeđen kroz projekte, donacije i druge izvore, u skladu sa važećim zakonodavstvom, uzimajući u obzir definisane prioritete i dostupne mogućnosti, dok će se višak sredstava koristiti za pokrivanje rashoda i realizaciju programskih aktivnosti drugih nacionalnih parkova kod kojih je planirana razlika između prihoda i rashoda negativna.

U nastavku je tabelarni prikaz procijenjenih finansijskih sredstava po godinama prema tematskim oblastima, prioritetima i kategorijama aktivnosti.

Tabela 18: Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema tematskim oblastima

TEMATSKA OBLAST	G1	G2	G3	G4	G5
1	160.120,00	180.370,00	145.720,00	140.170,00	141.820,00
2	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00
3	77.700,00	93.900,00	62.350,00	43.550,00	45.000,00

4	7.100,00	7.100,00	7.100,00	7.100,00	7.100,00
5	1.372.700,00	1.833.760,00	1.716.270,00	1.574.550,00	1.602.720,00
UKUPNO	1.619.460,00	2.116.970,00	1.933.280,00	1.767.210,00	1.798.480,00

Tabela 19: Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema prioritetima

PRIORITET	G1	G2	G3	G4	G5
1	1.441.070,00	1.854.830,00	1.758.090,00	1.577.270,00	1.643.440,00
2	72.390,00	117.140,00	48.890,00	78.640,00	43.640,00
3	106.000,00	145.000,00	126.300,00	111.300,00	111.400,00
UKUPNO	1.619.460,00	2.116.970,00	1.933.280,00	1.767.210,00	1.798.480,00

Tabela 20: Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema kategorijama aktivnosti

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	G1	G2	G3	G4	G5
Aktivno upravljanje	29.000,00	41.500,00	44.800,00	44.800,00	44.900,00
Aktivno upravljanje, Podrška	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00
Aktivno upravljanje, Saradnja	3.600,00	3.600,00	3.600,00	3.600,00	3.600,00
Edukacija	10.600,00	10.600,00	15.600,00	10.600,00	15.600,00
Edukacija, Jačanje kapaciteta upravljača	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00
Edukacija, Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Edukacija, Promocija	2.300,00	1.000,00	2.300,00	1.000,00	2.400,00
Infrastruktura	42.500,00	67.500,00	25.000,00	25.000,00	25.000,00
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	14.000,00	26.500,00	26.500,00	14.000,00	14.000,00
Istraživanje	52.420,00	47.670,00	9.720,00	4.170,00	5.720,00
Jačanje kapaciteta upravljača	1.172.700,00	1.216.760,00	1.250.920,00	1.298.200,00	1.458.420,00
Komunikacija, Saradnja	4.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00	4.000,00
Monitoring	57.340,00	59.340,00	57.340,00	57.340,00	57.340,00
Održavanje	14.000,00	54.000,00	14.000,00	54.000,00	14.000,00
Održavanje, Infrastruktura	10.600,00	360.600,00	260.600,00	185.600,00	85.600,00
Planiranje	1.200,00	1.200,00	1.200,00	1.200,00	1.200,00
Podsticanje	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00
Podsticanje, Promocija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Promocija	7.500,00	7.500,00	22.500,00	7.500,00	7.500,00
Promocija, Komunikacija	1.800,00	1.800,00	1.800,00	1.800,00	1.800,00
Regulacija	187.000,00	199.500,00	179.500,00	45.500,00	45.500,00
Regulacija, Aktivno upravljanje	0,00	0,00	0,00	0,00	3.000,00
Saradnja, Jačanje kapaciteta upravljača	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00	2.000,00
Saradnja, Podrška	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Unaprjeđenje	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00
Unaprjeđenje, Komunikacija	0,00	5.000,00	5.000,00	0,00	0,00
UKUPNO	1.619.460,00	2.116.970,00	1.933.280,00	1.767.210,00	1.798.480,00

Tabela 21: Prikaz elemenata akcionog plana

TEMATSKA OBLAST 1: Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti												
Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih, vodenih i visokoplaninskih ekosistema su očuvani.												
KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
POD TEMA: Šumski ekosistemi												
Specifični cilj 1.1: Očuvan i unaprijeđen ekološki integritet Nacionalnog parka Durmitor uspostavljanjem sistematskog monitoringa tipova staništa, flore i faune u šumskim, visokoplaninskim i vodenim ekosistemima												
Indikator specifičnog cilja 1.1: Uspostavljen monitoring tipova staništa, flore i faune u šumskim, visokoplaninskim i vodenim ekosistemima. Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	1.1.1.	Utvrđiti stanja stanišnih tipova na području Zabojskog jezera, na osnovu analize dijagnostičkih vrsta	Izveštaj o stanju stanišnih tipova područja istraživanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.2.	Izraditi mapu distribucije stanišnih tipova na području istraživanja na osnovu terenskih i GIS podataka istraživanja	Urađena QGIS mapa distribucije stanišnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.3.	Uraditi popis nac/međunarodno značajnih biljnih taksona na području istraživanja	Evidencija popisanih biljnih taksona	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	1.1.4.	Pratiti stanje populacije <i>Cypripedium calceolus</i> na lokalitetu Čurevac	Izveštaj o stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.5.	Sprovesti istraživanja populacije vrste <i>Cypripedium calceolus</i> na području Dobrilovine, sa ciljem utvrđivanja prisustva i stanja populacije	Izveštaj o nalazu i stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	600.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.6.	Uspostaviti monitoring na bioindikatorskim tačkama, zdravstvenog stanja šuma sa podacima o ekološkim elementima	Definisana metodologija za prikupljanje podataka; Broj prikupljenih elemenata podataka sa terena	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	250,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.7.	Nastaviti redovno praćenje napada potkornjaka, bolesti i sušenja stabala	Najmanje dva monitoring pregleda; Najmanje dva izrađena izveštaja o zdravstvenom stanju	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.8.	U slučaju požara, neposredno nakon toga uspostaviti praćenje prirodnih procesa razvoja vegetacije na opožarenim šumskim površinama	Izrađen protokol praćenja; Izveštaj o praćenju sa georeferenciranim podacima o pojavi biljnih vrsta na opožarenim plohama	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.9.	Identifikovati ključne mikrostanišne elemente (mrtvo drvo) od značaja za očuvanje populacija zavisnih o mrtvom drvu (djetlić i širokouhi slijepi miš)	Karta mikrostanišnih elemenata; Broj definisanih potreba i mjera zaštite	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.10.	Uspostaviti i redovno sprovesti praćenje stanja ciljnih stanišnih tipova šumskih staništa (91K0, 9410, 9530*, 4060, 4070* i 5130).	Izveštaj o sprovedenom monitoringu sa georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti, kvalitetu i veličini staništa,	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

			pritislima i prijetnjama te preporukama za upravljanje							baštine i održivi razvoj		
Istraživanje	1.1.11.	Istražiti i redovno pratiti stanje šumskih mrava	Izvještaj o sprovedenom istraživanju i praćenju s georeferenciranim podacima o rasprostranjenosti populacije	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.12.	Sprovesti monitoring gnjezdarica sa Anex-a I EU Direktive o pticama*	Izvještaj o sprovedenom monitoringu; Generisani literaturni i terenski podaci o prisutnosti gnjezdarica; Izrađena mapa distribucije gnjezdarica	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	800.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.13.	Uspostaviti i redovno pratiti stanje ciljnih vrsta troprstog i planinskog djetlića	Izvještaj o sprovedenom praćenju stanja sa georeferenciranim podacima o brojnosti jedinki, rasprostranjenosti i veličini staništa za vrstu, pritislima, prijetnjama i preporukama za upravljanje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.14.	Nastaviti praćenje stanja ciljnih vrsta tetrijeba gluhana i lještárke	Izvještaj o sprovedenom praćenju stanja sa georeferenciranim podacima o brojnosti jedinke, rasprostranjenosti i veličini staništa za vrstu, pritislima, prijetnjama i preporukama za upravljanje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.15.	Sprovesti monitoring šumskih vrsta slijepih miševa	Nabavka specijalizovanog uređaja (mamac za slijepe miševe); Lista prisutnih vrsta; Izrađena mapa distribucije; Definisane upravljačke mjere i istraživačke aktivnosti	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.16.	Sprovesti monitoring sitnih sisara i predložiti mjere zaštite*	Izraditi listu prisutnih vrsta; Mapirana staništa; Izvještaji o monitoringu, pritislima i prijetnjama; Predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	1.1.17.	Nastaviti monitoring mrkog medvjeda i sivog vuka*	Izveštaj o monitoringu, pritiscima i prijetnjama; Predložene mjere zaštite; Utvrditi koridore i najznačajnija staništa; Uspostavljen protokol praćenja; Postavljene foto kamere; Saradnja sa lokalnim stanovništvom o važnosti očuvanja medvjeda i vuka, štetama na domaćinstvima i sukobima sa ljudima	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.18.	Nastaviti monitoring divokoze*	Izveštaj o monitoringu i najznačajnijim staništima, pritiscima i prijetnjama; Uspostavljen protokol za praćenje; Postavljene foto kamere; Predložene mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.19.	Nastaviti monitoring srne	Izveštaj o monitoringu i najznačajnijim staništima, pritiscima i prijetnjama; Uspostavljen protokol za praćenje; Postavljene foto kamere; Predložene mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.20.	Nastaviti monitoring divlje svinje	Izveštaj o monitoringu i najznačajnijim staništima, prijetnjama i pritiscima i predložene mjere zaštite; Uspostavljen protokol praćenja; Postavljene foto kamere; Saradnja sa lokalnim stanovništvom o štetama na domaćinstvima i predložene mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.1.21.	Izrađena i funkcionalna interaktivna baza podataka o biodiverzitetu (flora, fauna, staništa)	Operativna baza dostupna online ili u lokalnoj mreži; Evidencija unijetih zapisa i lokacija; Validacija od strane nadležne službe	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Donacije

Specifični cilj 1.2: Zadržani prirodni karakteri prašumskih šumskih zajednica i stabilnost populacija vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.

Indikator specifičnog cilja 1.2: Zdravstveno stanje odlično u šumskim ekosistemima. Smanjen negativni uticaj požara. Lokalno stanovništvo koristi ogrijevno drvo pod strogo kontrolisanim uslovima. Nelegalna gradnja je smanjena.

Aktivno upravljanje	1.2.1.	Sprovesti kontrolisanu sanitarnu i uzgojnu sječu u skladu sa zonama zaštite	Sprovedene su sve intervencije u skladu sa programom upravljanja; Evidencija doznačenih sanitarnih stabala; Evidencija doznačenih stabala za zaštitu posjetilaca i infrastrukture	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.2.	Sprovedene biološke i biotehničke mjere zaštite u šumskim ekosistemima	Evidencija postavljenih biotehničkih sredstava (npr. klopki, zaštitne ograde, premazanih panjeva itd); Evidencija tretiranih lokaliteta; Izvještaj o efektima mjera	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.3.	Revitalizovati degradirane šumske površine	Izvještaj o sprovedenim mjerama adaptacije; Izvještaj o ukupnoj površini degradiranih šumskih područja koja su uspješno revitalizovana/obnovljena (u hektarima)	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	1.2.4.	Unaprijediti sistem zaštite od elementarnih nepogoda - požara	Uspostavljen sistem rane najave; Izvršena nabavka potrebne opreme; Sprovedene edukativne obuke za zaštitu od požara	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	150,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	1.2.5.	Izraditi i usvojiti jednogodišnje Planove gazdovanja šumama u privatnoj svojini u obuhvatu NP	Odobren Plan gazdovanja; Evidencija izdatih rješenja za sječu; Evidencija količina dozvoljene sječe (m³)	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj u saradnji sa direktorom Parka i upravom JNPPCG	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.6.	Pojačati terensku kontrolu i nadzor vezano za nelegalne sječe, posebno u kritičnim zonama u saradnji sa nadležnim institucijama	Zapisnici o izvršenim kontrolama; Razviti saradnju sa lokalnim zajednicama za prijavu nelegalnih sječa	1						Služba fizičke zaštite i direktor parka u saradnji sa	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

										Šumarskom inspekcijom		
Aktivno upravljanje	1.2.7.	Sprovoditi kontrolu prostora parka u cilju suzbijanja nelegalne gradnje u saradnji s nadležnim institucijama	Evidencija prijavljenih i procesuiranih nelegalnih objekata	1						Služba fizičke zaštite i direktor Parka u saradnji sa Građevinskom inspekcijom	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

POD TEMA: VISOKOPLANINSKI EKOSISTEMI

Specifični cilj 1.3: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune visokoplaninskih ekosistema.

Indikator specifičnog cilja 1.3: Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.

Istraživanje	1.3.1.	Utvrđiti stanja stanišnih tipova na području Valovitog, Modrog i Srabljeg jezera, na osnovu analize dijagnostičkih vrsta	Izveštaj o stanju stanišnih tipova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.3.2.	Izraditi mapu distribucije stanišnih tipova na području istraživanja na osnovu terenskih i GIS podataka istraživanja	Urađena QGIS mapa distribucije stanišnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.3.3.	Uraditi popis nac/međunarodno značajnih biljnih taksona na području istraživanja	Evidencija popisanih biljnih taksona	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.3.4.	Uraditi popis faune gmizavaca na području istraživanja i predložiti mjere zaštite i očuvanja gmizavaca* (vodeni, šumski i visokoplaninski ekosistemi)	Evidencija popisanih vrsta gmizavaca i predložene mjere zaštite; Inventar za faunu gmizavaca je dostupan	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Monitoring	1.3.5.	Uspostaviti i redovno pratiti stanje ciljnih vrsta surog orla i sivog sokola	Izveštaj o sprovedenom praćenju stanja sa georeferenciranim podacima o brojnosti jedinki, rasprostranjenosti i veličini staništa za vrstu, pritiscima, prijetnjama i preporukama za upravljanje; Uspostavljen protokol za praćenje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.3.6.	Nastaviti monitoring divokoze	Izveštaj o monitoringu, najznačajnijim staništima, pritiscima i prijetnjama; Uspostavljen protokol za praćenje; Postavljene foto kamere; Predložene mjere zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 1.4: Visokoplaninski ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Indikator specifičnog cilja 1.4: Baza podataka za kontrolisanje ubiranja divlje flore i gljiva se redovno koristi. Stanje vezano za ubiranje divlje flore utvrđeno. Izrađena mapa staništa koja su pod pritiskom.

Aktivno upravljanje	1.4.1.	Kontrolisati ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe**	Evidencija izvršenih kontrola; Evidencija terenskih podataka unijetih u bazu	1						Služba fizičke zaštite	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.4.2.	Izvršiti analizu stanja i mapirati staništa na kojima je vršeno ubiranje**	Izveštaj o stanju sa mapom staništa koja su pod pritiskom; Analiza uticaja ubiranja divlje flore i gljiva na ekosisteme	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	1.4.3.	Sprovesti pilot-projekte revitalizacije travnjaka i očuvanja staništa ispašom	Sroveden najmanje jedan pilot-projekt revitalizacije travnjaka i očuvanja staništa ispašom	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj u saradnji sa Službom za projekte i međunarodnu saradnju i lokalnom zajednicom	50,000.00	JPNPCG / Donacije

POD TEMA: VLAŽNI I VODENI EKOSISTEMI

Specifični cilj 1.5: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune vlažnih i vodenih ekosistema.

Indikator specifičnog cilja 1.5: Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definisane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.

Istraživanje	1.5.1.	Utvrđiti stanja stanišnih tipova na području Valovitog, Modrog, Srabljeg i Zabojskog jezera, na osnovu analize dijagnostičkih vrsta	Izveštaj o stanju stanišnih tipova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.2.	Utvrđiti stanje stanišnog tipa *7220 Izvori sa formacijama sedre (Cratoneurion) u kanjonu rijeke Tare.	Utvrđeno stanje stanišnog tipa *7220 Izvori sa formacijama sedre (Cratoneurion) u kanjonu rijeke Tare; Izveštaj o stanju stanišnog tipa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj uz angažovanje eksternog saradnika za mahovine	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.3.	Izraditi mapu distribucije stanišnih tipova na području Valovitog, Modrog, Srabljeg i Zabojskog jezera	Urađena mapa distribucije stanišnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.4.	Uraditi popis nac/međunarodno značajnih biljnih taksona na području Valovitog, Modrog, Srabljeg i Zabojskog jezera	Evidencija popisanih taksona; Inventar popisanih taksona je dostupan	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.5.	Sprovesti istraživanje stanja stanišnih tipova u okolini Barnog jezera i definisati mjere konzervacije, kroz realizaciju projektnih aktivnosti u okviru projekta LASPEH II	Studija o biodiverzitetu Barnog jezera sa predloženim mjerama konzervacije	3						Služba za projekte i međunarodnu saradnju u saradnji sa spoljnim ekspertima	48,000.00	Donacije

Istraživanje	1.5.6.	Sprovesti konzervacione mjere na terenu u cilju očuvanja Barnog jezera, u skladu sa projektnim aktivnostima na projektu LASPEH II	Izveštaj o sprovedenim konzervacionim mjerama na terenu	3						Služba za projekte i međunarodnu saradnju u saradnji sa spoljnim ekspertima	37,000.00	Donacije
Monitoring	1.5.7.	Sprovesti monitoring dnevnih leptira*	Izveštaj o stanju i distribuciji dnevnih leptira	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.8.	Uraditi popis faune vodozemaca na području istraživanja i po potrebi predložiti mjere zaštite i očuvanja vodozemaca* (vodeni i šumski ekosistemi)	Evidencija popisanih vrsta vodozemaca i predložene mjere zaštite; Inventar popisanih vodozemaca je dostupan	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.9.	Sprovesti neophodna istraživanja o mogućnosti reintrodukcije tritona iz Valovitog u Modro jezero i po potrebi inicirati sprovođenje reintrodukcije tritona i pratiti stanje populacije tritona nakon reintrodukcije	Izveštaj o stanju populacija tritona; Izvršena reintrodukcija; Izveštaj o uspješnosti reintrodukcije i obnovljena populacija tritona u Modrom jezeru	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj u saradnji sa spoljnim ekspertima	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.5.10.	Sprovesti praćenje populacije jarebice kamenjarke	Izveštaj o sprovedenom monitoringu; Generisani literaturni i terenski podaci o prisustvu jarebice kamenjarke; Izrađena mapa distribucije jarebice kamenjarke	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.5.11.	Sprovesti monitoring vidre	Izveštaj o monitoringu, pritiscima i prijetnjama i predložene mjere zaštite; Mapirana staništa; Uspostavljen protokol za praćenje; Postavljene foto zamke	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 1.6: Ihtiofauna je stabilna i prirodno se regeneriše u Tari, autohtona fauna jezera očuvana.

Indikator specifičnog cilja 1.6: Lednička jezera u Parku se ne poribljavaju. Stabilne populacije riba u Tari.

Aktivno upravljanje	1.6.1.	Pojačati terensku kontrolu i nadzor vezano za poribljavanje ledničkih jezera	Zapisnici o izvršenim kontrolama	2						Služba fizičke zaštite i Direktor Parka	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.6.2.	Kontrolisati ribarstvo na ledničkim jezerima u skladu sa zakonskim propisima	Godišnji izvještaji o izdatim dozvolama za jezera	1						Služba fizičke zaštite u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.6.3.	Kontrolisati ribarstvo na Rijeci Tari u skladu sa zakonskim propisima	Izvještaj o ribarskim aktivnostima na godišnjem nivou za rijeku Taru	1						Služba fizičke zaštite u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

POD TEMA: KLIMATSKE PROMJENE

Specifični cilj 1.7: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, preduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.

Indikator specifičnog cilja 1.7: Prikupljeni su i analizirani podaci relevantni za praćenje klimatskih promjena (meteorološki podaci). Utvrđeni su trendovi promjena te su prepoznati pritisci od klimatskih promjena na vrijednosti područja. Prema potrebi, definisane su smjernice za sprovođenje mjera ublažavanja i prilagođavanja. Prema potrebi, sprovedene su mjere ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene.

Monitoring	1.7.1.	Identifikovati pritiske od klimatskih promjena na vrijednosti područja	Utvrđeni trendovi promjena i prepoznati pritisci klimatskih promjena na vrijednosti područja	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
------------	--------	--	--	---	--	--	--	--	--	--	------	-----------------------------

Aktivno upravljanje	1.7.2.	Sprovoditi mjere očuvanja koje doprinose ublažavanju klimatskih promjena (dio se sprovodi kroz aktivnosti)	Izveštaj o sprovedenim mjerama	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
---------------------	--------	--	--------------------------------	---	--	--	--	--	--	--	-----------	-----------------------------

TEMATSKA OBLAST 2: Očuvanje kulturno-istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: Osigurana je zaštita i održivo predstavljanje kulturne, istorijske i tradicionalne baštine Nacionalnog parka Durmitor kroz zaštitu kulturnih lokaliteta, istorijskih objekata i nematerijalnih kulturnih praksi. Očuvanje kulturne baštine je integrisano u upravljanje parkom uz promovisanje svijesti i cijenjenja lokalnog kulturnog identiteta za sadašnje i buduće generacije.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			

Specifični cilj 2.1: Očuvana kulturna baština je inventarisana, evaluirana i prezentovana.

Indikator specifičnog cilja 2.1: Elementi kulturne baštine popisani. Inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara pokrenute. Manifestacije, sajmovi, izložbe i kulturno-umjetnički programi realizovani.

Istraživanje	2.1.1.	Inventarisati i dokumentovati nematerijalnu kulturnu baštinu Parka	Evidencija popisanih elemenata nematerijalne kulturne baštine; Inventar popisanih elemenata nematerijalne kulturne baštine je dostupan	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Saradnja	2.1.2.	Pokretati inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara na osnovu istraživačkih nalaza i drugih dokaza o svojstvu, osobenosti i značaju tog dobra	Evidencija pokrenutih inicijativa i broj zaštićenih kulturnih dobara	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Unaprjeđenje	2.1.3.	Unaprijediti nematerijalnu kulturnu baštinu kroz osmišljavanje i realizovanje manifestacija, sajмова, izložbi i kulturno-umjetničkih programa	Najmanje jedna organizovana manifestacija, sajama, izložba i/ili kulturno umjetnički program godišnje.	2						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa turističkim organizacijama	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka

										i lokalnim stanovništvom		
Istraživanje	2.1.4.	Učestvovati u projektima istraživanja, i sprovođenja mjera zaštite i prezentacije kulturnog nasljeđa, koje implementiraju nadležne institucije zaštite	Evidencija i izvještaj odrađenih projekata	2						Služba za promociju, marketing i turizam, u saradnji sa UZKD, MKM JUCKACG, CANU	1,500.00	JPNPCG / Donacije

TEMATSKA OBLAST 3: Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Do 2030. godine, Nacionalni park Durmitor će pružati dobro upravljano, edukativno i međunarodno prepoznato iskustvo za posjetioce, koje štiti njegove izvanredne prirodne vrijednosti, podstiče svijest o očuvanju i podržava lokalne zajednice kroz održivi turizam.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			

Specifični cilj 3.1: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Durmitor razvijen i unaprijeđen do 2030. godine, kroz edukativne programe, obučene kadrove i funkcionalnu infrstrukturu.

Indikator specifičnog cilja 3.1: Popis edukativnih programa. Popis edukativnih materijala. Statistika sprovođenja edukativnih programa. Statistika obilježavanja značajnih ekoloških datuma i drugih događaja. Statistika sprovođenja programa obilaska Parka.

Edukacija	3.1.1.	Razvijati i sprovoditi postojeće edukativne programe za školsku populaciju	Evidencija sprovedenih edukativnih radionica; Evidencija učesnika	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
-----------	--------	--	---	---	--	--	--	--	--	--	----------	-----------------------------

										kulturne baštine i održivi razvoj i obrazovnim ustanovama		
Edukacija, Promocija	3.1.2.	Obilježavati značajne ekološke datume i druge događaje	Evidencija održanih događaja godišnje; Evidencija učesnika; Razvijen najmanje jedan interperativni program; Evidencija održanih interpretacija	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa TO sa prostora Parka, lokalnim stanovništvom i obrazovnim ustanovama	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	3.1.3.	Izraditi i sprovoditi program obilaska Parka	Osmišljen i izrađen najmanje jedan program obilaska Parka; Program se sprovodi prema planu; Evidencija realizovanih obilazaka	2						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa TO sa prostora Parka, lokalnim stanovništvom i pružaocima usluga	2,500.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Edukacija, Promocija	3.1.4.	Pripremiti, dizajnirati i izraditi edukativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

										baštine i održivi razvoj		
Specifični cilj 3.2: Poboljšana posjetilačka infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.												
Indikator specifičnog cilja 3.2: Evidencija i stanje staza (edukativnih, tematskih, planinarskih i biciklističkih) i sistema signalizacije. Evidencija i stanje prateće infrastrukture. Evidencija turističke ponude Parka. Statistika turističke ponude Parka. Izložbena postavka Centra za posjetioce uređena.												
Održavanje, Infrastruktura	3.2.1.	Redovno održavati i po potrebi unaprijediti staze i sistem signalizacije i markacije u Parku (edukativne, tematske, pješačke, planinarske)	Evidencija obnovljenih elemenata informativne i edukativne signalizacije; Izvještaj o uređenju i broj unaprijeđenih staza; Evidencija sastanaka sa Planinarskim savezom Crne Gore	1						Služba za promociju, marketing i turizam i direktor Parka, u saradnji sa PSCG i TO sa prostora Parka	35,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje, Infrastruktura	3.2.2.	Unaprijediti biciklističke staze kroz saradnju sa Biciklističkim savezom Crne Gore	Evidencija sastanaka sa Biciklističkim savezom Crne Gore; Izvještaj o uređenju biciklističkih staza; Evidencija unaprijeđenih staza	2						Služba za promociju, marketing i turizam i direktor Parka, u saradnji sa BSCG i TO sa prostora Parka	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	3.2.3.	Unaprijediti postojeću i pokrenuti postavljanje nove prateće infrastrukture na području Parka (npr. nadstrešnice pristup OSI, turistički mobilijar, kontrolno-naplatni punktovi, ulazi u park, vidikovci, parking mjesta)	Evidencija unaprijeđene postojeće infrastrukture; Evidencija postavljene nove prateće infrastrukture	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa direktorom Parka i direktorom JPNPCG	70,000.00	JPNPCG / Donacije

Regulacija	3.2.4.	Izraditi i postaviti najavne, glavne i informativne table ka i u Parku	Najavne, glavne i informativne table ka i u Parku su postavljene	2						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa opštinama, TO sa prostora Parka i Ministarstvom saobraćaja	42,000.00	JPNPCG / Opštine / TO sa prostora Parka / Donacije
Aktivno upravljanje	3.2.5.	Unaprijediti postojeću turističku ponudu Parka	Izveštaj o unaprjeđenju turističke ponude	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa direktorom Parka	30,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura, Aktivno upravljanje	3.2.6.	Unaprijediti postojeću izložbenu postavku centra za posjetioce u sklopu Upravne zgrade NP Durmitor	Izveštaj o uređenju izložbene postavke centra za posjetioce	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa direktorom Parka	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 3.3: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.

Indikator specifičnog cilja 3.3: Mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca se redovno prate. Plan upravljanja posjetiocima je donešen i sprovodi se. Pravila ponašanja su jasno istaknuta u Parku.

Istraživanje	3.3.1.	Istražiti mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca putem anketa (uz postavljene digitalne ankete na sajtu)	Sprovedeno anketno istraživanje i izrađen izvještaj o analizi podataka	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
--------------	--------	---	--	---	--	--	--	--	--	--	----------	-----------------------------

Jačanje kapaciteta upravljača	3.3.2.	Koristiti, održavati i unaprjeđivati sistem za elektronsku kontrolu i praćenje naplate ulaznica i ostalih naknada i sistem za online kupovinu ulaznica	Izvještaj o softverskim korektivnim mjerama; Izrađen izvještaj o broju posjetilaca; Izrađeni izvještaji za potrebe drugih službi; Aplikacije za naplatu redovno ažurirane; Softver za praćenje i kontrolu redovno ažuriran; Broj obuka za korišćenje aplikacija i softvera; Izvještaji o broju intervencija; Evidencija elektronskih aktivacija novih prodajnih mjesta; Evidencija otvorenih i zatvorenih korisničkih nalogu; Evidencija sastanaka sa spoljnim saradnicima	1						Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Jačanje kapaciteta upravljača	3.3.3.	Izraditi studiju kapaciteta nosivosti za najposjećenije lokalitete u parku, i plan upravljanja posjetiocima	Izrađena studija nosivosti; Izrađen Plan upravljanja posjetiocima	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa direktorom Parka, Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj i Službom za projekte i međunarodnu saradnju	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Jačanje kapaciteta upravljača	3.3.4.	Regulisati broj posjetilaca u najopterećenijim zonama (nakon izrađene Studije kapaciteta nosivosti i došenog Plana upravljanja posjetiocima)	Izvještaji sa terena	1						Služba za promociju, marketing i turizam u saradnji sa direktorom Parka	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Komunikacija	3.3.5.	Promovisati “leave no trace” princip među posjetiocima	Pravila odgovornog ponašanja jasno su istaknuta i promovisana u Parku	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 3.4: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima Nacionalnog parka Durmitor u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.

Indikator specifičnog cilja 3.4: Statistika web sajta. Statistika mobilne aplikacije. Evidencija i statistika PR kampanja i pojavljivanja u medijima. Evidencija i statistika promotivnog i korporativnog materijala. Godišnjak JPNPCG izrađen svake godine. Evidencija promocije Parka putem drugih aktera.

Unaprjeđenje, Komunikacija	3.4.1.	Izraditi novi web sajt i ažurirati mobilnu aplikaciju JPNPCG	Novi web sajt je u funkciji; Ažurirana mobilna aplikacija; Ažurirani podaci o NP Durmitor na novom sajtu	1						Služba za promociju, marketing i turizam	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Promocija, Komunikacija	3.4.2.	Sprovoditi PR kampanje i sarađivati sa medijima	Izveštaj o sprovedenim kampanjama; Evidencija medijskih nastupa predstavnika JPNPCG; Evidencija objavljenih tekstova	1						Služba za promociju, marketing i turizam	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	3.4.3.	Pripremiti, dizajnirati i izraditi promotivni i korporativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	3.4.4.	Učestvovati na turističkim sajmovima	JPNPCG je uzelo učešće na najmanje dva međunarodna i/ili nacionalna turistička sajma	1						Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	3.4.5.	Izraditi godišnjak (<i>annual report</i>) JPNPCG	Izrađen godišnjak za svaku godinu	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	3.4.6.	Objavljivati promotivne i informativne tekstove na zvaničnim kanalima komunikacije JPNPCG i raditi analizu reakcija	Evidencija objavljenih tekstova; Evidencija izveštaja sa statistikama; Trend rasta interakcije	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	3.4.7.	Podržati manifestacije i događaje drugih aktera u cilju promocije Parka	Evidencija podržanih manifestacija i događaja	2						Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka / Opštine sa prostora Parka

TEMATSKA OBLAST 4: Saradnja sa lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 4.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.												
Indikator specifičnog cilja 4.1: Procenat lokalne zajednice i aktera koji aktivno učestvuju u forumima, klasterima i konsultacijama.												
Aktivno upravljanje, Saradnja	4.1.1.	Unaprijediti Rad socio-ekonomskog foruma kroz učešće formalnih predstavnika institucija i organizacija i donijeti Plan rada foruma	Imenovani su formalni predstavnici institucija i organizacija; Plan rada foruma je donesen; Najmanje dva održana foruma/klastera godišnje; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP	1						Nadležne institucije i organizacije u saradnji sa direktorom Parka, upravom JPNPCG i lokalnom zajednicom	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Saradnja	4.1.2.	Uspostaviti i sprovoditi ostale mehanizme dvosmjerne i transparentne komunikacije (klasteri, online kanali, dan otvorenih vrata)	Evidencija aktivnih klastera koji funkcionišu u Parku; Ažurirana baza klastera; Uspostavljeni i funkcionalni online komunikacioni kanali; Uspostavljen Dan otvorenih vrata za direktnu komunikaciju sa lokalnim stanovništvom; Procenat učesnika iz lokalne zajednice koji smatraju da su adekvatno informisani (anketa)	1						JPNPCG u saradnji sa lokalnom zajednicom	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Saradnja	4.1.3.	Povećati zastupljenost ciljnih grupa u rad foruma i klastera (NVO, poljoprivrednici, turistički sektor, mjesne zajednice, dijaspora)	Najmanje dva održana sastanaka foruma/klastera godišnje; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacija koje su implementirane u radu NP	1						JPNPCG u saradnji sa lokalnom zajednicom	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje, Saradnja	4.1.4.	Podržavati organiziranje tematskih radionica za lokalnu zajednicu u Parku (razmjena iskustva, promocija dobrih praksi)	Najmanje jedna održana edukacija/radionica godišnje; Evidencija učesnika iz lokalne zajednice; Evidencija inicijativa koje su pokrenute	1						JPNPCG u saradnji sa lokalnom zajednicom	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 4.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa NP Durmitor

Indikator specifičnog cilja 4.2: Evidencija i statistika saradnje s lokalnim proizvođačima (proizvodi, usluge, ponuda). Evidencija poziva i subvencija za održive prakse.

Podsticanje	4.2.1.	Promovisati i podsticati prodaju tradicionalnih proizvoda lokalnih proizvođača	Evidencija lokalnih proizvođača domaćih proizvoda s kojima je uspostavljena saradnja; Evidencija različitih vrsta proizvoda	2					Služba za promociju, marketing i turizam i direktor parka u saradnji sa TO sa prostora Parka i lokalnom zajednicom	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Podsticanje	4.2.2.	Promovisati i sertifikovati lokalne usluge i proizvode (geografski sertifikat).	Evidencija sertifikovanih lokalnih proizvoda i proizvođača uključenih u program	1					Služba za promociju, marketing i turizam i direktor parka u saradnji sa TO sa prostora Parka i lokalnom zajednicom	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Podsticanje	4.2.3.	Podsticati tradicionalne prakse u katunskim naseljima	Evidencija aktivnih katuna i tradicionalnih stočarskih praksi	2					Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam, Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj i lokalnom zajednicom	3,000.00	JPNPCG / Lokalno stanovništvo / Opštine sa prostora Parka

Podsticanje	4.2.4.	Inicirati otvaranje linija za finansiranje održivih praksi lokalnih zajednica u zaštićenim područjima	Evidencija otvorenih poziva; Najmanje jedna dobijena subvencija godišnje	2					Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam, Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Službom za projekte i međunarodnu saradnju, Ministarstvom turizma, NTO, Eko-fondom, Ministarstvom poljoprivrede	2,000.00	JPNPCG / Ministarstvo turizma / NTO / Eko-fond / Ministarstvo poljoprivrede
Podsticanje, Promocija	4.2.5.	U saradnji sa lokalnim privrednicima razvijati i promovisati turističku ponudu baziranu na pješačenju, planinarenju, raftingu, ruralnom i gastronomskom turizmu	Najmanje jedna razvijena i promovisana turistička aktivnost godišnje	1					Služba za promociju, marketing i turizam i direktor parka u saradnji sa TO sa prostora Parka i lokalnom zajednicom	1,000.00	JPNPCG / Lokalni privrednici / TO sa prostora Parka
Aktivno upravljanje, Podrška	4.2.6.	Omogućiti lokalnom stanovništvu korišćenje ogrjevnog drveta pod kontrolisanim uslovima	Evidencija izdatih dozvola i količina ogrjevnog drveta	1					JPNPCG	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

TEMATSKA OBLAST 5: Jačanje upravljačkih kapaciteta

Dugoročni cilj: Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 5.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.												
Indikator specifičnog cilja 5.1: Interni akti JPNPCG usklađeni su sa zakonskim obavezama i potrebama upravljanja područjem. Pravni i planski okvir omogućavaju upravljanje područjima.												
Regulacija	5.1.1.	Definisati jasne nadležnosti i formirati međuinstitucionalna radna tijela (ministarstva, lokalna samouprava, AZŽS)	Najmanje dva zajedničkih sastanaka i inicijative na godišnjem nivou	1						JPNPCG u saradnji sa MERS i AZŽS	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.1.2.	Prilagoditi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta prema potrebama upravljanja	Donesen Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.1.3.	Izraditi unutrašnje akte za sprovođenje aktivnosti neophodnih za upravljanje šumama	Donesena Interna procedura za korišćenje šume za potrebe JPNPCG; Donesena Interna procedura za dodjelu ogreva socijalno-ugroženim stanovništvu; Doneseni untrašnji akti na preventivi, zaštiti i revitalizaciji degradiranih površina	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija	5.1.4.	Redovno usklađivati pravne akte JPNPCG sa zakonima i propisima te potrebama upravljanja	Dokumenti su usklađeni sa zakonima, propisima te potrebama upravljanja	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Regulacija	5.1.5.	Učestvovati u izradi državnih i lokalnih sektorskih strategija, programa, elaborata i prostornih planova vezanih za Nacionalni park Durmitor	Pregled izdatih mišljenja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj u saradnji sa Službom za opšte poslove NPD i Službom za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 5.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG / NP Durmitor kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.												
Indikator specifičnog cilja 5.2: JPNPCG / NP Durmitor ima na raspolaganju zaposlene sa svim kompetencijama potrebnim za sprovođenje ovog plana upravljanja. Kompetencije zaposlenih kontinuirano se razvijaju u skladu sa ustanovljenim potrebama i prioritetima.												
Edukacija, Jačanje kapaciteta upravljača	5.2.1.	Učestvovati na nacionalnim i međunarodnim radionicama, obukama i sastancima sa temom upravljanja, zaštite, očuvanja i održivog korišćenja u zaštićenim područjima	Najmanje jedna održana radionica, obuka i/ili sastanak godišnje; Evidencija učesnika predstavnika upravljača	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj i Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija	5.2.2.	Shodno mogućnostima, organizovati posjete drugim zaštićenim područjima sa ciljem razmjene iskustva i dobrih praksi upravljanja	Najmanje jedna realizovana posjeta godišnje; Evidencija predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Durmitor i JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija	5.2.3.	Organizovati i učestvovati na obukama za zaposlene	Najmanje jedna organizovana obuka ili učešće na obukama godišnje; Evidencija obučениh predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Durmitor i JPNPCG	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Promocija	5.2.4.	Organizovati stručno-naučnu konferenciju s međunarodnim učešćem	Izveštaj o organizovanoj stručno-naučnoj konferenciji	3						Služba za projekte i međunarodnu saradnju u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj	15,000.00	JPNPCG / Donacije
-----------	--------	---	---	---	--	--	--	--	--	--	-----------	-------------------

Specifični cilj 5.3: Povećana opremljenost JPNPCG / NP Durmitor

Indikator specifičnog cilja 5.3: Oprema JPNPCG odgovara potrebama upravljanja NP Durmitor.

Održavanje, Infrastruktura	5.3.1.	Nabaviti opremu za sprovođenje kontrole prostora i monitoringa	Popis nabavljene i održavane opreme	2						Služba za kontrolu i monitoring u saradnji sa Službom za javne nabavke i Službom za logistiku	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Održavanje	5.3.2.	Nabaviti nova vozila za potrebe Službe fizičke zaštite	Nabavljena dva nova vozila	2						Služba za javne nabavke u saradnji sa Službom za logistiku	80,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	5.3.3.	Po potrebi izvršiti nabavku ljetnjih i zimskih uniformi i obuće za zaposlene	Popis nabavljenih uniformi; Uniforme za zaposlene u centrima za posjetioce i na naplatnim punktovima su nabavljene	2						Direktor Parka u saradnji sa Službom za logistiku i Službom za javne nabavke	50,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	5.3.4.	Nabaviti alate i sredstva neophodna za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Potrebna oprema za upravljanje parkom je dostupna	2						Direktor Parka u saradnji sa Službom za logistiku i Službom za javne nabavke	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Infrastruktura	5.3.5.	Izraditi elaborat za uspostavljanje sistema video nadzora u NP Durmitor	Elaborat izrađen i usvojen do 2027. godine	2						Služba za kontrolu i monitoring	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	5.3.6.	Postaviti rotacionu termalnu kameru	Kamera postavljena i u funkciji do 2027. godine; Sistem integrisan u centralni monitoring	2						Služba za kontrolu i monitoring	25,000.00	JPNPCG / Donacije
Monitoring	5.3.7.	Identifikovati dodatne kritične tačke za postavljanje kamera	Broj dodatnih lokacija definisan u elaboratu; Najmanje 2 dodatne lokacije identifikovane	2						Služba za kontrolu i monitoring i Služba fizičke zaštite	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	5.3.8.	Unaprijediti infrastrukturu za prenos i skladištenje video podataka (serveri, mreža, softver)	Nabavljena oprema i funkcionalan sistem arhiviranja i analize podataka	1						Služba za kontrolu i monitoring	2,000.00	JPNPCG / Donacije
Regulacija	5.3.9.	Obilježiti granice NP	Granice NP obilježene na terenu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	400,000.00	Kapitalni budžet / Donacije

Specifični cilj 5.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unaprijeđenom i održivom upravljanju NP Durmitor.

Indikator cilja: Evidencija partnerstava prema nivoima (međunarodni, regionalni, nacionalni, lokalni). Evidencija projektnih prijava.

Saradnja, Podrška	5.4.1.	Održavati i unaprijeđivati postojeću mrežu međunarodnih i regionalnih partnerstava, te aktivno istraživati mogućnosti za uspostavljanje novih saradnji relevantnih za zaštitu i upravljanje zaštićenim područjima	Evidencija novih uspostavljenih partnerstava (godišnje); Evidencija održanih sastanaka sa partnerima (najmanje 1 godišnje); Evidencija poslatih inicijativa ili dopisa za saradnju (najmanje 2 godišnje)	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Komunikacija, Saradnja	5.4.2.	Organizovati međunarodni i regionalni investicioni vebinar na temu plana rada Nacionalnog parka Durmitor, sa fokusom na mogućnosti saradnje i projektne inicijative	Organizovan najmanje jedan vebinar godišnje; Evidencija učesnika na webinaru; Evidencija prezentovanih investicionih inicijativa i/ili projektnih prijedloga	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	5.4.3.	Identifikovati projektne partnere i pripremiti projektne aplikacije za međunarodne i regionalne pozive u oblasti zaštite prirode i upravljanja zaštićenim područjima	Evidencija identifikovanih donatora; Evidencija analiziranih i relevantnih međunarodnih/regionalnih poziva; Evidencija uspostavljenih projektnih partnerstava	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Saradnja, Jačanje kapaciteta upravljača	5.4.4.	Usmjeriti aktivnosti na stvaranje partnerstava sa organizacijama civilnog društva, kao i lokalnim i nacionalnim institucijama koje mogu doprinijeti pripremi i sprovođenju projekata od značaja za NP Durmitor	Spisak mogućih partnera je dostupan; Najmanje jedan održan sastanak sa relevantnim akterima godišnje; Evidencija različitih organizacija/subjekata sa kojima je održan sastanak	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Komunikacija, Saradnja	5.4.5.	Organizovati nacionalni i/ili lokalni sastanak sa akterima iz civilnog, javnog i biznis sektora na temu plana rada Nacionalnog parka Durmitor, uključujući info sesiju o mogućnostima saradnje, finansiranja i učešća u razvoju projektnih inicijativa	Najmanje jedan organizovani sastanak godišnje; Evidencija učesnika na događaju; Evidencija predstavljenih investicionih i projektnih inicijativa; Evidencija lokalnih i nacionalnih partnera koji su izrazili interes za dalje učešće	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije

Specifični cilj 5.5: Objekti nad kojima pravo raspolaganja ima NP Durmitor su funkcionalni.

Indikator specifičnog cilja 5.5: Svi objekti nad kojima NP Durmitor ima pravo raspolaganja redovno se održavaju, u dobrom su stanju i redovno se unapređuju.

Održavanje, Infrastruktura	5.5.1.	Adaptirati Upravnu zgradu Parka	Upravna zgrada Parka je adaptirana i funkcionalna	1						Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju	500,000.00	Kapitalni budžet / Međunarodni fondovi
Održavanje, Infrastruktura	5.5.2.	Adaptirati objekat u neposrednoj blizini Crnog jezera u cilju uspostavljanja edukativnog centra za interpretaciju prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka	Izrađeno idejno rješenje za funkcionalnu adaptaciju objekta; Objekat stavljen u funkciju kao edukativni prostor	1						Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju	150,000.00	JPNPCG / Donacije

Održavanje, Infrastruktura	5.5.3.	Adaptirati/rekonstruisati planinarske domove, skloništa i bivake na prostoru Parka	Izrađeno idejno rješenje za funkcionalnu adaptaciju/rekonstrukciju objekata; Izvještaj o izvedenim radovima na adaptaciji/rekonstrukciji planinarskih domova, skloništa i bivaka	1					Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju	200,000.00	JPNPCG / Donacije / PSCG / TO Žabljak / Opština Žabljak
Infrastruktura	5.5.4.	Rekonstrukcija objekta stare pilane na Macanskoj poljani i njegovo stavljanje u funkciju proizvodnje suvenira	Elaborat postojećeg stanja; Izrada idejnog projekta adaptacije; Izvještaj o izvedenim radovima na rekonstrukciji objekta; Pilana je rekonstruisana, suveniri se proizvode	3					Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju, Opštinom Žabljak i TO Žabljak	100,000.00	JPNPCG / TO Žabljak / Opština Žabljak / Donacije
Infrastruktura	5.5.5.	Urediti kamp zonu „Mobile Home” na lokalitetu Vojno odmaralište, u skladu sa održivim standardima	Revidiran glavni projekat uređenja „MobilHome” ; “Mobil Home” je u funkciji posjetilaca	1					Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju, Opštinom	10,000.00	Opština Žabljak / Donacije

										Žabljak i TO Žabljak		
Infrastruktura	5.5.6.	Unaprijediti turističku infrastrukturu za splavarenje i rafting rijekom Tarom	Izrađena projektna dokumentacija za toalete i svlačionice na Žugića Luci; Turistička infrastruktura za splavarenje i rafting rijekom Tarom unaprijeđena je i odgovara zahtjevima posjetilaca	1						Direktor JPNPCG i Direktor Parka u saradnji sa Službom za promociju, marketing i turizam i Službom za projekte i međunarodnu saradnju, Opštinom Žabljak i TO Žabljak	50,000.00	JPNPCG / Donacije

Specifični cilj 5.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.

Indikator specifičnog cilja 5.6: Program objekata privremenog karaktera je urađen i sprovodi se.

Regulacija	5.6.1.	Izraditi urbanističko-tehničke uslove	Evidencija izdatih UT uslova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.6.2.	Izraditi mape privremenih objekata	Izrađena mapa na godišnjem nivou	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Regulacija, Aktivno upravljanje	5.6.3.	Izraditi i sprovoditi Program objekata privremenog karaktera (2029-2033)	Urađen Program objekata privremenog karaktera (2029-2033)	1						MPUD u saradnji sa Službom za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj i AZŽS	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
---------------------------------	--------	--	---	---	--	--	--	--	--	---	----------	-----------------------------

Specifični cilj 5.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni su mehanizmi za učinkovito sprovođenje Plana upravljanja.

Indikator specifičnog cilja 5.7: Baze podataka JP uključuju sve postojeće stručne podloge, literaturu, znanja i informacije relevantne za upravljanje ovim područjem te se redovno ažuriraju na temelju novih saznanja. Godišnji programi upravljanja, godišnji izvještaji o realizaciji programa upravljanja, godišnji finansijski planovi, kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju finansijskih planova i plan javnih nabavki se redovno izrađuju. Završni račun i finansijski dokumenti se redovno izrađuju. Javne nabavke se redovno sprovode.

Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.1.	Uspostaviti i ažurirati bazu podataka na nivou JPNPCG sa svim podacima relevantnim za upravljanje	Nabava servera; Ažurirana i funkcionalna baza podataka JPNPCG	1						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke i Direktor JPNPCG	50,000.00	JPNPCG / Donacije
Planiranje	5.7.2.	Na godišnjem nivou izrađivati godišnje programe upravljanja i godišnje izvještaje o realizaciji	Godišnji programi; Godišnji izvještaji	1						Sve službe i zaposleni NP Durmitor i JPNPCG	0.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.3.	Izrađivati godišnje finansijske planove i izvještaje o ostvarenju (kvartalne i godišnje)	Godišnji finansijski plan; Kvartalni i godišnji finansijski izvještaj	1						Služba za finansije	0.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.4.	Izrađivati završni račun i finansijske dokumente	Završni račun i finansijski dokumenti	1						Služba za finansije	6,000.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.5.	Izrađivati plan javnih nabavki i izvještaje iz oblasti javnih nabavki	Plan javnih nabavki izrađen svake godine; Izvještaj o ostvarenju plana javnih nabavki; Izvještaj o zaključenim ugovorima	1						Služba za javne nabavke	0.00	JPNPCG
Aktivno upravljanje	5.7.6.	Sprovoditi javne nabavke	Javne nabavke su sprovedene	1						Služba za javne nabavke	5,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.7.	Upravlјati troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi)	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	3,700,000.00	JPNPCG

Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.8.	Upravljati pripadajućim troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi) Uprave JPNPCG	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	1,500,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.9.	Upravljati troškovima goriva, režija i održavanja objekata, plovila i vozila	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	760,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.10.	Upravljati pripadajućim troškovima goriva, režija i održavanja objekata i vozila Uprave JPNPCG	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	340,000.00	JPNPCG

PRILOZI

Prilog 1: Pregled vrsta ptica u NP Durmitor

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
<i>Accipiter gentilis</i>	jastreb kokošar	ZZ	II	III	I	LC	VU	NON-SPEC
<i>Accipiter nisus</i>	kobac	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Acrocephalus arundinaceus</i>	veliki trstenjak	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	trstenjak rogozar	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Acrocephalus scirpaceus</i>	trstenjak crvkutić	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Actitis hypoleucos</i>	polojka	ZZ	II	III		LC	VU	SPEC-3
<i>Aegithalos caudatus</i>	dugorepa sjenica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Aegolius funereus</i>	gačasti čuk	ZZ		III	I	LC	NT	NON-SPEC
<i>Alauda arvensis</i>	poljska ševa	ZZ		III	II/2	LC	LC	SPEC-3
<i>Alcedo atthis</i>	vodomar	ZZ		III	I	LC	VU	SPEC-3
<i>Alectoris graeca</i>	jarebica kamenjarka			III	I*, II/1**	NT	VU	SPEC-2
<i>Anas crecca</i>	patka krža		II	III	II/1, III/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Anas platyrhynchos</i>	gluvara		II	III	II/1, III/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Anthus pratensis</i>	livadska trepteljka	ZZ		III		NT	LC	NON-SPEC
<i>Anthus spinoletta</i>	Planinska trepteljka	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Anthus trivialis</i>	šumska trepteljka	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Apus apus</i>	crna čiopa	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Aquila chysaetos</i>	suri orao	ZZ	I,II	III	I	LC	VU	SPEC-3
<i>Ardea cinerea</i>	siva čaplja	ZZ		III		LC	VU	NON-SPEC
<i>Asio otus</i>	mala ušara	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Athene noctua</i>	čuk	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
<i>Aythya ferina</i>	ridoglava plovka		II	III	II/1, III/2	VU	LC	NON-SPEC
<i>Aythya fuligula</i>	čubasta plovka		II	III	II/1, III/2	LC	DD	SPEC-3
<i>Aythya nyroca</i>	njorka	ZZ	I, II	III	I	NT	EN	SPEC-1

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
<i>Bubo bubo</i>	velika ušara	ZZ		III		LC	VU	SPEC-2
<i>Bucephala clangula</i>	dupljašica			III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Buteo buteo</i>	orao mišar	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Calandrella brachydactyla</i>	kratkoprsta ševa	ZZ		III	I	LC	EN	SPEC-3
<i>Calidris alpina</i>	crnotrba prutka	ZZ	II	III	I*	LC	LC	SPEC- 3
<i>Calidris minuta</i>	mala prutka	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Caprimulgus europaeus</i>	leganj	ZZ		III	I	LC	LC	SPEC-2
<i>Carduelis cannabina</i>	konopljarka	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Carduelis carduelis</i>	štiglic	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Carduelis spinus</i>	čižak	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Certhia brachydactyla</i>	dugokljuni puzić	ZZ		III	I*	LC	LC	NON-SPEC
<i>Certhia familiaris</i>	kratkokljuni puzić	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Chloris chloris</i>	zelentarka	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Chroicocephalus ridibundus</i>	obični galeb	ZZ		III	II/2	LC	CR	NON-SPEC
<i>Cinclus cinclus</i>	vodeni kos	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Circaetus gallicus</i>	orao zmijar	ZZ	II	III	I	LC	VU	SPEC-3
<i>Circus pygargus</i>	eja livadarka	ZZ	II	III	I	LC	DD	NON-SPEC
<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	batokljun	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Columba livia</i>	golub pečinar			III	II/1	LC	LC	NON-SPEC
<i>Columba oenas</i>	golub dupljaš			III	I/2	LC	DD	NON-SPEC
<i>Columba palumbus</i>	golub grivnjaš			III	I*, II/1**, III/1	LC	LC	NON-SPEC
<i>Coracias garrulus</i>	modrovrana	ZZ	II	III	I	LC	CR	SPEC-2
<i>Corvus corax</i>	gavran	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Corvus corone</i>	siva vrana				II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Corvus monedula</i>	čavka	ZZ		III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Coturnix coturnix</i>	prepelica		II*	III	II/2	LC	NT	SPEC-3
<i>Crex crex</i>	prдавac	ZZ	II	III	I	LC	VU	SPEC-1

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
<i>Cuculus canorus</i>	kukavica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Delichon urbicum</i>	gradska lasta	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
<i>Dendrocopos leucotos</i>	planinski šareni djetlić	ZZ		III	I	LC	NT	NON-SPEC
<i>Dendrocopos major</i>	veliki šareni djetlić	ZZ		III	I*	LC	LC	NON-SPEC
<i>Dendrocopos medius</i>	srednji djetlić	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Dendrocopos syriacus</i>	seoski djetlić	ZZ		III	I	LC	LC	NON-SPEC
<i>Dryobates minor</i>	mali šareni djetlić	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Dryocopus martius</i>	crna žuna	ZZ		III	I	LC	LC	NON-SPEC
<i>Emberiza calandra</i>	velika strndarica	ZZ		III		LC	LC	SPEC-2
<i>Emberiza cia</i>	strndarica kamenjarka	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
<i>Emberiza cirrus</i>	crnogrla strndarica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Emberiza citrinella</i>	strndarica žutovoljka	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
<i>Emberiza hortulana</i>	vinogradska strndarica	ZZ		III	I	LC	NT	SPEC-2
<i>Eremophila alpestris</i>	planinska ševa	ZZ		III		LC	DD	NON-SPEC
<i>Erithacus rubecula</i>	crvenač	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Falco naumanni</i>	bjelonokta vjetruška	ZZ	I,II	III	I	VU	EX	SPEC -1
<i>Falco peregrinus</i>	sivi soko	ZZ	II	III	I	LC	CR	NON-SPEC
<i>Falco subbuteo</i>	lastavičar	ZZ	II	III		LC	VU	NON-SPEC
<i>Falco tinnunculus</i>	vjetruška	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC-3
<i>Falco vespertinus</i>	siva vjetruška	ZZ	II	III	I	NT	LC	SPEC-3
<i>Ficedula albicollis</i>	bjelovrata muharica	ZZ	II	III	I	LC	DD	NON-SPEC
<i>Ficedula parva</i>	mala muharica	ZZ	II	III	I	LC	DD	NON-SPEC
<i>Fringilla coelebs</i>	zeba	ZZ		III	I*	LC	LC	NON-SPEC
<i>Fringilla montifringilla</i>	sjeverna zeba	ZZ		III		LC	DD	NON-SPEC
<i>Fulica atra</i>	baljoška		II*	III	II/1, III/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Galerida cristata</i>	ćubasta ševa	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
<i>Gallinula chloropus</i>	barska kokica	ZZ		III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Garrulus glandarius</i>	sojka			III	II/2	LC	LC	NON-SPEC

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
<i>Gypaetus barbatus</i>	bradan	ZZ	II	III	I	NT	EX	SPEC-3
<i>Gyps fulvus</i>	bjelglavi sup	ZZ	II	III	I	LC	EX	NON-SPEC
<i>Haematopus ostralegus</i>	šareni ostrigar	ZZ	II	III	II/2	NT	CR	NON-SPEC
<i>Hippolais icterina</i>	žuti voljić	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Hirundo rustica</i>	seoska lasta	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
<i>Ixobrychus minutus</i>	čapljica	ZZ	II	III	I	LC	NT	SPEC-3
<i>Junx torquilla</i>	vijoglava	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Lanius minor</i>	sivi svrčak	ZZ		III	I	LC	NT	SPEC-2
<i>Lanius collurio</i>	rusi svračak	ZZ		III	I	LC	LC	SPEC-3
<i>Lanius senator</i>	crvenoglavi svračak	ZZ		III		LC	LC	SPEC-2
<i>Loxia curvirostra</i>	krstokljun	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Lullula arborea</i>	šumska ševa	ZZ		III	I	LC	LC	SPEC-2
<i>Luscinia megarhynchos</i>	mali slavuj	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Monticola saxatilis</i>	drozd kamenjar	ZZ	II	III		LC	NT	NON-SPEC
<i>Monticola solitarius</i>	dozd modrulj	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Montifringilla nivalis</i>	planinski vrabac	ZZ		III		LC	DD	NON-SPEC
<i>Motacilla alba</i>	bijela pliska	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Motacilla cinerea</i>	gorska pliska	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Motacilla flava</i>	žuta pliska	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Muscicapa striata</i>	siva muharica	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC-3
<i>Nucifraga caryocatactes</i>	lješnjikara			III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Numenius arquata</i>	velika carska šljuka	ZZ	II	III	II/2	NT	LC	SPEC- 2
<i>Oenanthe hispanica</i>	sredozemna bijelka	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC- 3
<i>Oenanthe oenanthe</i>	obična bijelka	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC- 3
<i>Oriolus oriolus</i>	vuga	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Otus scopus</i>	ušati ćuk	ZZ		III		LC	LC	SPEC-2
<i>Parus ater</i>	jelova sjenica	ZZ		III	I	LC	LC	NON-SPEC

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
<i>Parus caeruleus</i>	plavetna sjenica	ZZ		III	I	LC	LC	NON-SPEC
<i>Parus cristatus</i>	čubasta sjenica	ZZ		III		LC	LC	SPEC-2
<i>Parus lugubris</i>	mrka sjenica	ZZ		III		LC	LC	Non-SPEC(e)
<i>Parus major</i>	velika sjenica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Parus montanus</i>	planinska siva sjenica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Parus palustris</i>	siva sjenica	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
<i>Passer domesticus</i>	vrabac pokućar	ZZ		III		LC	LC	SPEC- 3
<i>Passer montanus</i>	poljski vrabac	ZZ		III		LC	LC	SPEC- 3
<i>Pernis apivorus</i>	osićar	ZZ	II	III	I	LC	NT	NON-SPEC
<i>Phoenicurus ochruros</i>	planinska crvenoperka	ZZ		III		LC	LC	SPEC-3
<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	obična crvenoperka	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC-3
<i>Phylloscopus collybita</i>	obični zviždak	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Phylloscopus sibilatrix</i>	šumski zviždak	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Phylloscopus trochilus</i>	brezov zviždak	ZZ		III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Pica pica</i>	svraka			III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Picoides tridactylus</i>	troprsti djetlić	ZZ		III	I	LC	NT	SPEC- 3
<i>Picus canus</i>	siva žuna	ZZ		III	I	LC	LC	SPEC-2
<i>Picus viridis</i>	zelena žuna	ZZ		III		LC	LC	SPEC-2
<i>Podiceps cristatus</i>	čubasti gnjurac	ZZ		III		LC	NT	NON-SPEC
<i>Podiceps nigricollis</i>	crnovrati gnjurac				II*	LC	VU	NON-SPEC
<i>Prunella collaris</i>	planinski popić	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Prunella modularis</i>	običan popić	ZZ		III		LC	VU	NON-SPEC
<i>Pyrrhonorax graculus</i>	žutokljuna galica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Pyrrhonorax pyrrhonorax</i>	crvenokljuna galica	ZZ		III	I	LC	EX	NON-SPEC
<i>Pyrrhula pyrrhula</i>	zimovka	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Rallus aquaticus</i>	barski pjetlovan	ZZ		III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Regulus ignicapillus</i>	Vatroglavi kraljić	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Regulus regulus</i>	kraljić	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
<i>Saxicola ruberta</i>	obična travarka	ZZ	II	III		LC	LC	SPEC-3
<i>Saxicola torquatus</i>	crnoglava travarka	ZZ	II	III		LC	NT	SPEC-3
<i>Serinus serinus</i>	žutarica	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Sitta europaea</i>	brgljez	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Sitta neumayer</i>	brgljez lončar	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Spatula querquedula</i>	patka pupčanica		II	III	II/1	LC	LC	NON-SPEC
<i>Streptopelia decaocto</i>	gugutka			III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Streptopelia turtur</i>	grlica		II*	III	II/2	VU	NT	SPEC-3
<i>Strix aluco</i>	šumska sova	ZZ		III		LC	LC	Non-SPEC(e)
<i>Sturnus vulgaris</i>	čvorak			III	II/2	LC	LC	SPEC-2
<i>Sylvia atricapilla</i>	crnoglava grmuša	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Sylvia borin</i>	siva grmuša	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Sylvia communis</i>	obična grmuša	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Sylvia curruca</i>	grmuša čevrljinka	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Sylvia nisoria</i>	pirgasta grmuša	ZZ	II	III	I	LC	LC	NON-SPEC
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	mali gnjurac	ZZ			II	LC	LC	NON-SPEC
<i>Tachymarptis melba</i>	velika čiopa	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Tetrao urogallus</i>	tetrijeb gluhan	ZZ		II*,III**	I, II/2, III/2	LC	NT	NON-SPEC
<i>Tetrastes bonasia</i>	lještarka	ZZ		III	I, II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Tichodroma muraria</i>	puzgavac	ZZ		III		LC	VU	NON-SPEC
<i>Tringa glareola</i>	prudnik migavac	ZZ	II	III	I	LC	LC	SPEC- 3
<i>Tringa nebularia</i>	kratkokljuni prudnik	ZZ	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Tringa ochropus</i>	prudnik pljukavac	ZZ	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Tringa totanus</i>	crvenonogi prudnik	ZZ	II	III	II/2	LC	EN	NON-SPEC
<i>Troglodytes troglodytes</i>	carić	ZZ		III	I*	LC	LC	NON-SPEC
<i>Turdus merula</i>	kos	ZZ	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Turdus philomelos</i>	drozd pjevač	ZZ	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC

Vrsta	Naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN globalni status	IUCN CG	SPEC
<i>Turdus torquatus</i>	drozd ogrličar	ZZ	II	III		LC	LC	NON-SPEC
<i>Turdus viscivorus</i>	drozd imelaš	ZZ	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC
<i>Upupa epops</i>	pupavac	ZZ		III		LC	LC	NON-SPEC

Prilog 2: Pregled vrsta sisara na području Nacionalnog parka Durmitor

Vrsta	Status u CG	IUCN	Bern	HD	Bonn	Natura 2000	Eurobats	CITES
Red Insectivora								
<i>Erinaceus roumanicus</i> (bjelogrudi jež)		LC						
<i>Talpa europaea</i> (evropska krtica)		LC						
<i>Talpa caeca</i> (slijepa krtica)		LC						
<i>Sorex araneus</i> (zlatna rovčica)		LC						
<i>Sorex alpinus</i> (planinska rovčica)		NT						
<i>Neomys fodiens</i> (vodena rovčica)		LC						
<i>Crocidura leucodon</i> (dvobojna rovčica)		LC						
Red Chiroptera								
<i>Rhinolophus ferrumequinum</i> (veliki potkovičar)	ZZ	NT	II	II, IV	+	+	+	
<i>Rhinolophus hipposideros</i> (mali potkovičar)	ZZ	NT	II	II, IV	+	+	+	
<i>Rhinolophus euryale</i> (južni potkovičar)	ZZ	NT	II	II, IV	+	+	+	
<i>Barbastella barbastellus</i> (širokouhi ljiljak)	ZZ	NT	II	II, IV	+	+	+	
<i>Myotis blythii</i> (oxygnathus) (oštrouhi večernjak)	ZZ	LC	II	II	+	+	+	
<i>Myotis emerginatus</i> (večernjak)	ZZ	LC	II	II	+	+	+	
<i>Myotis nattereri</i> (resasti večernjak)	ZZ	LC	II	IV	+	+	+	
<i>Pipistrellus pipistrellus</i> (mali slijepi mišić)	ZZ	LC	II	IV	+	+	+	
<i>Pippistrellus pygmaeus</i> (mali slijepi mišić)	ZZ	LC	II	IV	+	+	+	
<i>Hypsugo savii</i> (Savijev slijepi mišić)	ZZ	LC	II	IV	+	+	+	
<i>Nyctalus noctula</i> (obični noćnik)	ZZ	LC	II	IV	+	+	+	
Red Rodentia								
<i>Sciurus vulgaris</i> (vjeverica)		LC	III					
<i>Mycrotus arvalis</i> (poljska voluharica)		LC						
<i>Chionomys nivalis</i> (evropska sniježna voluharica)		LC	III					
<i>Dinaromys bogdanovi</i> (dinarska voluharica) Endemo-reliktna vrsta		VU		II, IV				
<i>Nannospalax leucodon</i> (slijepo kuće)	ZZ	DD						

<i>Apodemus flavicollis</i> (žutogrli miš)		LC						
<i>Apodemus sylvaticus</i> (šumski miš)		LC						
<i>Rattus rattus</i> (crni pacov)		LC						
<i>Mus musculus</i> (kućni miš)		LC						
<i>Glis glis</i> (obični puh)		LC	III					
<i>Dryomys nitedula</i> (šumski puh)		LC	III	IV				
Red Lagomorpha								
<i>Lepus europaeus</i> (evropski zec)		LC	III					
Red Artiodactyla								
<i>Rupicapra rupicapra</i> (divokoza)	ZZ	LC	II	II, IV		+		
<i>Capreolus capreolus</i> (srna)	ZZ*	LC	III					
<i>Sus scrofa</i> (divlja svinja)		LC						
Red Carnivora								
<i>Canis lupus</i> (sivi vuk)		LC	II	II, IV, V		+		II
<i>Canis aureus</i> (zlatni šakal)		LC						
<i>Vulpes vulpes</i> (lisica)		LC						III, NC
<i>Ursus arctos</i> (mrki medvjed)	ZZ*	LC	II	II, IV		+		I, II
<i>Felis silvestris</i> (divlja mačka)		LC	II	IV				II
<i>Lutra lutra</i> (vidra)	ZZ	NT	II	II, IV				I
<i>Martes martes</i> (kuna zlatica)		LC	III	V				
<i>Martes foina</i> (kuna bjelica)		LC	III					II, NC
<i>Mustela nivalis</i> (mala lasica)		LC	III					
<i>Meles meles</i> (jazavac)		LC	III					

ZZ - Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta“ Službeni list 76/06* - Trajnom zabranom lova zaštićena je srna i njeno lane godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). Trajnom zabranom lova zaštićena je ženka sa mečetom do 2 godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta); DD – Data deficient (nedovoljno podataka);

LITERATURA

- Agencija za zaštitu prirode i životne sredine (2023). Studija revizije za Nacionalni park Durmitor (Nacrt).
- Aulagnier, S., Haffner P., Mitchell-Jones A. J., Moutou F. & Zima J. 2009: Mammals of Europe, North Africa and the Middle east, A&C Black Publishers Ltd., 36 Soho, London W1D3QY.
- Bakić R. (2014): Promjene u prostornom razmještaju stanovništva Crne Gore u toku druge polovine 20. i prve decenije 21. vijeka. CANU
- S. Brelih, B. Petrov (1978): Ektoparazitska entomofavna sesalcev (Mammalia) Jugoslavije. Insektivori in na njih ugotovlje ni sifonapteri. Scopolia, No. 1 pp 1-67. Ljubljana
- Buys, J., Van Heerde, A., Mostert, K., Noort, B., Vercuijsse, L. & wondergem, J. (2016). "Mammal Survey Biogradska Gora, Montenegro 2014" Dutch mammal Society, the Netherland.
- Caković, D., Stešević, D. (2021). Katalog vaskularne flore Crne Gore - 2, Podgorica, CANU.
- Contribution to Distribution and Conservation of Batrachofauna and Herpetofauna on Bjelasica Mountain in Montenegro. (2004). Tomović, L., Ajtić, R., & Crnobrnja-Isailović, J. In Biodiversity of the Biogradska Gora National Park, 1.
- Crvena lista vodozemaca i gmizavaca Crne Gore. Agencija za zaštitu životne sredine (2023).
- Crvena lista ptica Crne Gore Red List of Birds of Montenegro - Agencija za zaštitu životne sredine Crne Gore (2022.)
- Czip (2015.) Popis faune ptica Crne Gore sa bibliografijom- Centar za zaštitu i proučavanje ptica
- Czip (2015.) Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori
- Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Gland, Switzerland.
- Džukić, G. (1995). Diverzitet vodozemaca i gmizavaca Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja.
- Gvozdenović-Nikolić, S., & Iković, V. (2022). Vodič kroz svijet vodozemaca Crne Gore. Crnogorsko društvo ekologa.
- Firer, L. (1894). Jedna godina ornitološkog istraživanja u Crnoj Gori. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 6, 543–508.
- JPNPCG. Interna baza podataka za floru i vegetaciju NP Durmitor.
- JPNPCG (2015). Nacionalni park "Durmitor" – Plan upravljanja 2016–2020.
- Marić, D. (2019). Fauna slatkovodnih riba Crne Gore. CANU, Podgorica.
- Marić, D., & Milošević, D. (2011). Katalog slatkovodnih riba Crne Gore. CANU, Podgorica.
- Marić, D., & Rakočević, J. (2010). Biodiverzitet. U: Crna Gora u XXI stoljeću – Životna sredina i održivi razvoj. CANU.
- Matvejev, S. D. (1960). Shema rasprostranjenja biogeografskih provincija Jugoslavije. Enciklopedija Jugoslavije, IV, 6000.
- Mitchell-Jones, A.J.; Amori, G.; Bogdanowicz, W.; Krystufek, B.; Reijnders, P.J.H.; Spitzenberger, F.; Stubbe, M.; Thissen, J.B.M.; Vohralik, V.; Zima, J. (1999). The atlas of European mammals. Poyser London. pp.38-39.

- Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2016). Prostorni plan posebne namjene za Durmitorsko područje.
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2015). Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020.
- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (2015). Strategija ribarstva Crne Gore 2015–2020.
- Ministarstvo zaštite okoliša i energetike & Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018). Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima. UNDP.
- Petrov, B. M. (1992) Mammals of Yugoslavia. Insectivores and rodents. Natural History Museum in Belgrade, Supplementa, Special issue 37: 1–186.
- Petrović, D., Stešević, D., & Vuksanović, S. (2008). Materials for the Red Book of Montenegro. *Natura Montenegrina*, 7(2), 605–631.
- Petrović, D. (Ed.). (2009). Važna biljna staništa u Crnoj Gori. NVO “Zelena Gora”.
- Petrović, D. et al. (2021). Katalog tipova staništa od interesa za EU u Crnoj Gori, verzija 4.
- Prestnik, P., Paunović, M., Karapandža, B., Đurović, M., Ivanović, Č., Ždralević, M., Benda, P. & Budinski, I. (2014): Distribution of bats (Chiroptera) in Montenegro. *Vespertilio*, 17:129-156.
- Protected area gap assessment completed resulting in a comprehensive plan for a representative PAS (Report) - UNDP, University of Montenegro, Podgorica, 2012.
- Pulević, V. (2005). Građa za vaskularnu floru Crne Gore. CANU.
- Radojičić B. (2008): Geografija Crne Gore. Dukljanska akademija nauka i umjetnosti
- Radović M. (2010): Turistička geografija Crne Gore. Fakultet za turizam, hotelijerstvo i trgovinu
- Rohlena, J. (1942). Conspectus Florae Montenegrinae. *Preslia*, 20–21, 1–506.
- Rubinić, B., Sackl, P. & Gramatikov, M. (2019): CONSERVING WILD BIRDS IN MONTENEGRO - A first inventory of potential Special Protection Areas
- Saveljić, D., & Vizi, O. (2011). Ptice pjevačice Crne Gore.
- Službeni list RCG, br. 76/06: Riješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.
- Službeni list RCG, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.
- Službeni list RCG, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.
- Speybroeck, J., Beukema, W., & Crochet, P. (2010). A tentative species list of the European herpetofauna. *Zootaxa*, 2492, 1–27.
- Stevanović, V. et al. (1995). Diverzitet vaskularne flore Jugoslavije. U: Biodiverzitet Jugoslavije.
- Stevanović, V. (1996). Analysis of the orophytic element, *Bocconia*, 5(1), 77–97.
- Stevanović, V. (1996): Fitogeografska analiza flore Durmitora. In: Lješević M: Priroda NP Durmitor. Geografski fakultet (Beograd) - Posebna izdanja, 8: 185-205.
- Stevanović, V., Lakušić, D. (1996): Floristicke i florogenetske karakteristike visokoplaninske endemične flore Durmitora. In: Lješević, M: Priroda NP Durmitor. Geografski fakultet (Beograd) - Posebna izdanja, 8: 206-219.

- Stevanović, V., Niketić, M., Jovanović, S., Lakušić, D., Bulić, Z. - 1990-1991 (1993): Novi taksoni za vaskularnu floru Durmitora - Glas.inst. za botaniku i Bot. bašte univerz. u Beogradu; tom XXIV-XXV: 97-104.
- Stešević, D., & Čaković, D. (2013). Katalog vaskularne flore Crne Gore 1. CANU.
- Thomas, L., & Middleton, J. (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN.
- Vasić, V., Marinković, S., & Vizi, O. (1990). Ptice Durmitora i kanjona Tare. CANU.
- Vizi, O. (1989). Ornitološke odlike Biogradske gore. RZZP, Titograd.
- Vuksanović, S. (2016). Rasprostranjenje i diverzitet balkanske endemične flore u Crnoj Gori. Doktorska disertacija.

Strategije, studije i planovi:

- Bazna studija o šumama u Nacionalnom parku Lovćen (Podloga za upravljanje šumama) (2016–2020).
- Procjena rizika od katastrofa Crne Gore do 2023. (MUP, decembar 2021)
- Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. (MORT, 2016/2022)
- Procjena sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa (MUP, septembar 2023)
- Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2025–2030 sa Akcionim planom 2025–2026 (MUP, jun 2024)
- Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020
- PPPN – PROSTORNI PLAN POSEBNE NAMJENE DURMITORSKO PODRUČJE („Sl. list CG“ br. 47/2016)
- Plan upravljanja NP Durmitor 2021–2025
- Predlog Plana upravljanja NP Durmitor 2021–2025 (2023)
- Program upravljanja NP Durmitor 2024. godine
- Program upravljanja NP Durmitor 2025. godine
- Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Durmitor za 2023.
- Izvještaj o realizaciji programa upravljanja NP Durmitor za 2024.
- Studija revizije NP Durmitor (2023)
- Nacrt priručnika: „Priručnik za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima“(Podgorica, Budva 2023)
- Strateški planovi lokalnih opština: Žabljak 2024–2028
- Strategija razvoja turizma Crne Gore 2023–2025 (Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, 2024)
- Službeni list RCG, br. 76/06: Rješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.
- Službeni list RCG, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.
- Službeni list RCG, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.

Zakoni

- Zakon o šumama Crne Gore (Sl. list CG br. 77/24 i 92/25)
- Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/16 i 18/19)
- Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG br. 28/14 i 39/16)

LINK:

<https://euoplusmed.org/>

<http://www.catalogueoflife.org/>

<http://www.theplantlist.org>

<http://www.ipni.org>

<https://www.iucnredlist.org>

<https://eunis.eea.europa.eu/species.jsp>

<https://rm.coe.int/1680746347>

<https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf>

<https://amphibiaweb.org/index.html>

<http://www.reptile-database.org/>

https://np-sjeverni-velebit.hr/www/images/dokumenti/upravljanje/propisi/PU_6031_NPSV.pdf

<https://www.npkrka.hr/hr/o-nama/upravljanje/plan-upravljanja-nacionalnog-parka-krka/>

<https://www.gov.me/dokumenta/64c18af6-ff13-4ddd-9f30-07cf4addbfe6>

<https://npdjerdap.rs/wp-content/uploads/2020/01/Plan-upravljanja-Nacionalnim-parkom-Djerdap-2017-2026.pdf>

<https://zabljak.me/wp-content/uploads/2025/02/STRATESKI-PLAN-RAZVOJA-OPSTINE-ZABLJAK-2024-2028.pdf>

<https://www.tnp.si/sl/javni-zavod/uprava/nacrt-upravljanja-tnp/>

<https://np-plitvicka-jezera.hr/wp-content/uploads/2019/01/Nacrt-Plan-upravljanja-NPPJ-2019-2028.pdf>

<https://www.nptara.rs/images/pdf/Plan-upravljanja-NP-Tara-2020-2029-sa-saglasnoscukon.pdf>